

Dialog
vanuit
Protestants Perspectief

HANDLEIDING VOOR DE LEERKRACHT

Gefinancierd door
de Europese Unie

FACE2FACE

DIALOOG VANUIT PROTESTANTS PERSPECTIEF

HANDLEIDING VOOR DE LEERKRACHT

EDUC8

© **EDUC8 (Educate to Build Resilience) Project, 2021**

<https://project-educ8.eu/>

<https://reduc8.eu/>

Ontwikkeling van het Document:

Evangelische Theologische Faculteit (ETF)

- Jelle Creemers, universitair hoofddocent
- Samuël Velinga, wetenschappelijk medewerker

Beyond the Horizon ISSG vzw

- Timucin Ibu (Developer en Graphic Designer)

ISBN: 978-94-6444-907-5

Gebruiksrechten en toestemming:

Dit werk mag worden gereproduceerd, gedeeld of gebruikt in zijn geheel of gedeeltelijk, voor niet-commerciële doeleinden, zolang dit werk steeds vermeld wordt.

Van derden afkomstige inhoud: De auteurs zijn niet noodzakelijk eigenaar van elk onderdeel van de inhoud in dit werk. Als zodanig garanderen zij niet dat het gebruik van enig onderdeel of deel van het werk dat in het bezit is van derden geen inbreuk zal maken op de rechten van die derden. Indien u een onderdeel van het werk wenst te gebruiken, is het uw verantwoordelijkheid om te bepalen of toestemming voor gebruik nodig is en om toestemming te verkrijgen van de eigenaar van het auteursrecht.

De bijbelteksten in deze uitgave zijn ontleend aan de Nieuwe Bijbelvertaling © Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap 2004.

Fotorechten: De foto's en afbeeldingen die in het werk zijn gebruikt, zijn beschikbaar gesteld met een Creative Commons CC0 licentie. CC0 is een licentie waarbij de gebruikers/makers hebben besloten om afstand te doen van de auteursrechten en naburige rechten op hun werken, voor zover de wet dit toestaat.

Contact: Beyond the Horizon ISSG vzw (project coördinator), info@behorizon.org

Disclaimer: Dit project werd gefinancierd met steun van de Europese Commissie.

De ontwikkelde producten in het kader van het EDUC8-project geven uitsluitend de mening van de auteur(s) weer, de Europese Commissie kan niet verantwoordelijk worden gesteld voor het gebruik van de inhoud.

INHOUD

06

INLEIDING

EDUC8 OM WEERSTAND OP TE BOUWEN

11

MODULE 1

DE ONTMOETING MET DE ANDER: OMGAAN MET DIVERSITEIT

41

MODULE 2

DE ONTMOETING MET SACRALE/HEILIGE TEKSTEN: GEWELDDADIGE TEKSTEN

79

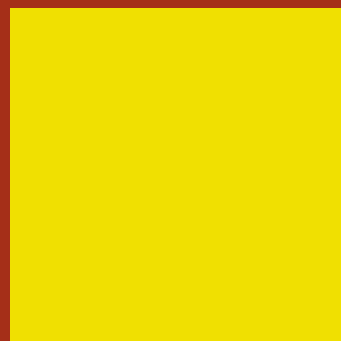
MODULE 3

DE ONTMOETING MET DE LEEFOMGEVING: SOCIALE EN ECOLOGISCHE
VRAAGSTUKKEN

110

MODULE 4

WANNEER DE ONTMOETING EEN CONFLICT WORDT:
RECHTVAARDIGE OORLOG EN RECHTVAARDIGE VREDE

INLEIDING

EDUC8 OM WEERSTAND OP TE BOUWEN

Terrorisme, oorlog, autoritaire regimes, armoede, natuurrampen, geweld,... Het lijkt niet goed te gaan met de wereld. Jongeren groeien vandaag op in een complexe wereld waarin religie maar al te vaak wordt misbruikt om geweld goed te keuren. Vaak worden religie en geweld immers met elkaar verbonden. Hoe kunnen we jongeren verder doen kijken dan zulke vormen van radicalisering en polarisering?

EDUC8 is een project voor levensbeschouwelijk onderwijs in secundaire scholen en buitenschoolse contexten. Dit project wil jongeren weerbaar maken tegen radicalisering en polarisering, en aantonen hoe zij in hun eigen levensbeschouwelijke traditie veerkracht en weerbaarheid (hiertegen) kunnen terugvinden. Dit initiatief is gefinancierd door het Fonds voor Interne Veiligheid van de Europese Unie.

EDUC8 is gericht op zes verschillende levensbeschouwingen, met name jodendom, katholicisme, islam, orthodox christendom, protestantisme en een niet-confessioneel (ethisch) perspectief. Elke levensbeschouwing vertrekt vanuit de eigen traditie aan de hand van verschillende onderwerpen om zo weerstand op te bouwen tegen polarisatie en radicalisering. Zo werden er verscheidene didactische pakketten ontwikkeld voor de leeftijdsgroep van 12- tot 18-jarigen. Dit handboek vertrekt vanuit een protestants perspectief.

Dit handboek is ingedeeld in vier hoofdstukken, ook wel deep modules genoemd. Concreet gaat het over de volgende vier onderwerpen:

1. De ontmoeting met de ander: omgaan met diversiteit
2. De ontmoeting met sacrale/heilige teksten: gewelddadige teksten
3. De ontmoeting met de leefomgeving: sociale en ecologische vraagstukken
4. Wanneer de ontmoeting een conflict wordt: rechtvaardige oorlog en rechtvaardige vrede

In de eerste module over de ontmoeting met de ander wordt besproken op welke manier christenen omgaan met anderen, met andersgelovigen of niet-gelovigen. Anders gezegd, op welke manier kunnen christenen omgaan met de bestaande diversiteit in onze samenleving en wat zijn hier mogelijke struikelblokken en positieve handvatten?

De tweede module focust op de vraag hoe om te gaan met Bijbelteksten waarin geweld tegen anderen lijkt te worden onderwezen. Hoe kunnen we deze teksten interpreteren en toepassen in onze eigen levens?

Afbeelding 1
Scene uit de video

De derde module verschuift de aandacht naar de verhouding tussen het handelen van christenen en de gevolgen voor de aarde. Wat is de relatie tussen onze visies op de toekomst en op de natuurlijke en sociale omgeving? Hoe kunnen we vasthouden aan de hoop van een nieuwe hemel en aarde zonder de wereld waarin we nu leven uit het oog te verliezen?

De vierde en laatste module gaat over gewelddadige conflicten op de schaal van landen en sociale groepen. Hoe kun je met dit vraagstuk omgaan als christen? Wat kunnen we leren van protestantse denkers over dit onderwerp? Welke verschillende standpunten zijn er en wat kunnen we hierover van Jezus leren?

De vier deep modules bestaan telkens uit de volgende drie leermiddelen:

- 1.** Iedere deep module vertrekt vanuit een beeldfragment waarin een mogelijke reële situatieschets uit het dagelijks leven wordt aangebracht. Het beeldfragment bevat ook enkele quizvragen, die de leerlingen doen nadenken over verschillende aspecten van het verhaal. Vervolgens kunnen de leerlingen individueel of begeleid aan de slag gaan met de handleiding voor de leerling. De keuze is aan u. Het handboek voor de leerling is in principe zo opgesteld dat de leerlingen al de oefeningen individueel kunnen doorlopen.

2. De handleiding voor de leerling bevat een korte introductie op het beeldfragment en gaat vervolgens verder met de basisleerstof van elke deep module, gericht op levensbeschouwelijke kennis, reflectie en communicatie. De basisleerstof vormt samen met het beeldfragment één geheel om een welbepaald levensbeschouwelijk onderwerp rond polarisatie en radicalisering te benaderen. Dit geheel neemt normaliter één lesuur in beslag.

3. De handleiding voor de leerkracht bespreekt telkens de basisleerstof van de handleiding voor de leerling, en geeft hierbij extra informatie voor de leerkracht. Daarnaast bevat de handleiding voor de leerkracht ook verdiepende leerstof met bijhorend lesmateriaal en didactische suggesties. Op die manier kan de leerkracht of begeleider de meest passende impulsen en didactische suggesties selecteren, passend bij de eigen leergroep, om de basisleerstof verder aan te vullen met verdiepende leerstof.

Vanuit de protestantse traditie is er in elke les aandacht voor de manieren waarop Bijbelteksten kunnen worden bestudeerd. Een eenvoudig model van interpretatie dat voor jongeren goed werkt is de OIA-methode. In deze methode wordt een tekst in drie stappen bestudeerd:

Stap 1: Observatie – Een Bijbeltekst wordt gelezen om te ontdekken wat er in de tekst staat. In deze fase gaan de leerlingen vooral vragen stellen over een tekst. Het doel is om structuren, beeldspraak, argumenten en opvallend woordgebruik te ontdekken in de tekst. Belangrijk is dat in deze fase de aandacht nog niet gericht is op wat de betekenis van een bepaalde observatie is.

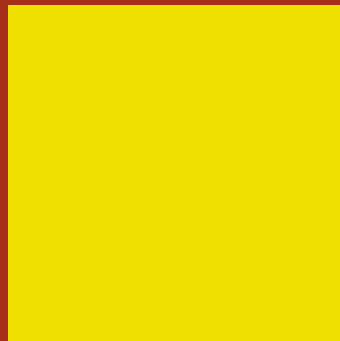
Stap 2: Interpretatie – In deze fase wordt de informatie uit de observatiefase gebruikt om te begrijpen wat een Bijbeltekst betekent. Om dit te bereiken moeten leerlingen in deze fase vragen stellen over de verbanden in een tekst en haar context en het doel achter de teksten proberen te achterhalen.

Stap 3: Applicatie – Het doel van deze fase is om te kijken wat een Bijbeltekst voor de lezer zelf betekent. Het verschil met stap 2 is dat in plaats van op zoek te gaan naar betekenis die een tekst in het algemeen heeft, de betekenis van een tekst gerelateerd wordt aan de persoon zelf. Leerlingen gaan in deze fase de 21e-eeuwse wereld vergelijken met die van de Bijbeltekst. Met andere woorden, ze leren wat de tekst betekent voor henzelf vandaag. Dit hoeft niet per sé praktische implicaties op te leveren. Het kan ook een nieuw perspectief of inzicht brengen. Om deze reden kan deze stap ook als de evaluatiefase worden omschreven, waarin Bijbelteksten wordt geëvalueerd vanuit eigen levenservaring, cultuur en wereldbeeld.

De fases van deze methode komen verspreid over alle modules op verschillende wijzen terug.

We hopen dat dit lesmateriaal u mag inspireren en motiveren om samen met uw leerlingen vanuit de eigen levensbeschouwelijke traditie werk te maken van weerbaarheid tegen polarisatie en gewelddadig misbruik van godsdienst.

1

DE ONTMOETING MET DE ANDER:
OMGAAN MET DIVERSITEIT

OMGAAN MET DIVERSITEIT

1.1 INLEIDING

In dit onderdeel van het lespakket wordt het volgende thema uitgewerkt: 'de ontmoeting met de ander: omgaan met diversiteit'. Dit pakket is ontwikkeld voor het middelbaar onderwijs en biedt de leerkracht of begeleider van een leergroep de kans om op het niveau van de eigen klasgroep dit thema uit te werken.

Dit pakket werkt in de kern vanuit een Bijbeltekst die met dit onderwerp te maken heeft. Deze tekst dient als leidraad voor de kern onderdelen van deze les. In deze handleiding wordt uitleg gegeven over hoe het lesboek in elkaar zit. Daarnaast wordt er extra informatie gegeven over de onderwerpen die behandeld worden in het studentenboek. Ten slotte worden er didactische suggesties gegeven. Dit gebeurt in de vorm van alternatieve opdrachten en suggesties voor hoe een les er uit kan zien. Al deze informatie dient volledig ter inspiratie voor het indelen van de les.

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen '*basisleerstof*' en '*verdieping*'. De basisleerstof komt standaard aan bod in het leerlingenboek en neemt een lesuur in beslag. De leerkracht heeft daarnaast de mogelijkheid om de kennis van de leerlingen te verdiepen aan de hand van een extra lesgedeelte met bijhorende informatie en didactische suggesties, die in deze handleiding worden aangereikt.

Deze les bestaat uit de volgende lesgedeeltes:

- Ten eerste komt er een algemeen historische schets van Jezus' leefwereld. De context van de Bijbelverhaal is belangrijk voor de leerlingen om Lukas 10:25-37 ('De man die werd overvallen door rovers') te begrijpen. Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof voor de leerlingen.
- Ten tweede wordt het Bijbelverhaal (Lukas 10:25-37) zelf besproken. Hoe kan dit intrigerende verhaal uit de christelijke traditie begrepen worden? Welke betekenissen kunnen we uit dit verhaal halen, en is dit verhaal nog steeds relevant vandaag de dag? Dit onderdeel laat de leerlingen kennismaken met dit Bijbelverhaal en de achterliggende betekenis ervan. Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof voor de leerlingen.
- Het derde hoofdstuk van deze handleiding gaat over de diversiteit in weergaven van Jezus en de diversiteit in de kerk. Dit is een verdiepend hoofdstuk.

Afsluitend bevat deze handleiding een woordenlijst waarin alle moeilijke begrippen kort en bondig worden verklaard op het niveau van de leerling. Daarna volgt een bibliografie per hoofdstuk van deze didactische bundel.

1.1.1 LEERDOELEN VAN DE LES

1. De leerling is in staat een (mogelijk) polariserende Bijbeltekst te bestuderen door stapsgewijs vragen over het verhaal te stellen.
2. De leerling kan beschrijven waarom het belangrijk is om een Bijbeltekst in haar historische context te bestuderen.
3. De leerling toont bereidheid om zijn eigen standpunt over diversiteit in relatie te brengen tot het verhaal van de Bijbel.
4. De leerling toont bereidheid om Bijbelteksten verder te bestuderen dan het één keer doorlezen.
5. De leerling luistert naar andere standpunten zonder onmiddellijk de ander van het eigen standpunt te willen overtuigen.

1.1.2 DIDACTISCHE SUGGESTIES

Aan het begin van elk hoofdstuk wordt uitleg gegeven over het doel en de inhoud van het hoofdstuk. Daarna volgen enkele didactische suggesties. Deze suggesties bestaan uit:

- *Vragen:* Dit zijn extra vragen die kunnen worden gebruikt om de les klassikaal te bespreken, zonder dat de leerlingen zelfstandig de les maken. Tevens kunnen sommige vragen als inleiding op de les worden gebruikt.
- *Alternatieve onderwijsvormen en opdrachten:* Dit zijn werkvormen en opdrachten die kunnen worden gebruikt om onderdelen van de les te vervangen of als aanvulling op (onderdelen van) de les.

Algemene suggesties

De verschillende onderdelen van de les kunnen zowel individueel als klassikaal worden behandeld. Dit kan ook worden gecombineerd met de leerlingen vooraf een deel van de lesstof of opdrachten als huiswerk te laten doornemen. Individueel houdt in dat de leerlingen de lesstof zelfstandig doorlopen.

Wat betreft het klassikaal behandelen zijn er twee varianten die in deze handleiding naar voren komen:

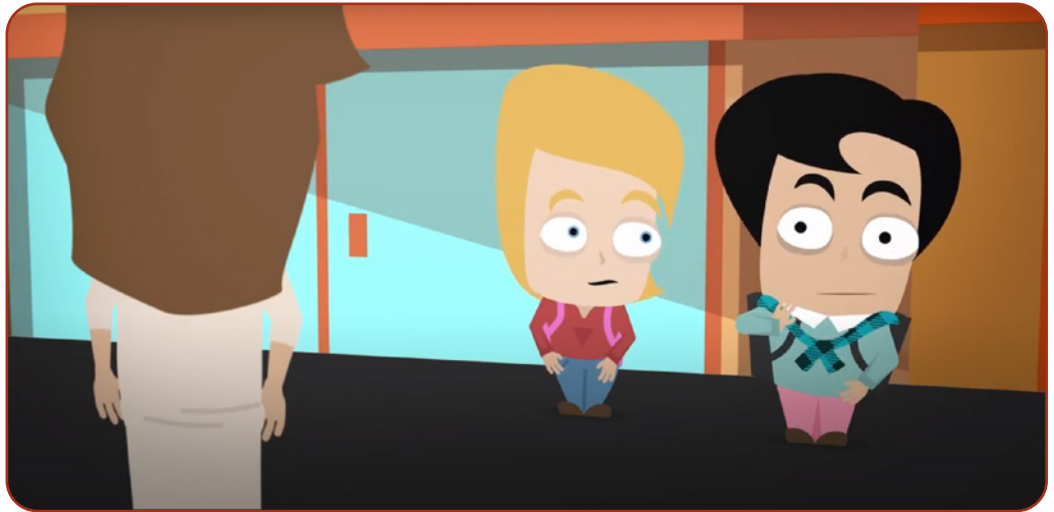
- De lesstof wordt samen doorgelezen. Tussendoor worden er een aantal vragen gesteld aan de leerlingen. Eventueel wordt het lesgedeelte afgesloten met een opdracht die in tweetallen of groepen wordt gedaan.
- De lesstof wordt behandeld door gebruik te maken van alternatieve opdrachten in plaats van het lesboek door te nemen..

1.1.3 PLANNING

Er kan worden gekozen om de leerlingen digitaal de les te laten maken of met gebruik van een geprint boek. In beide gevallen kunnen de leerlingen de les individueel zelfstandig doorlopen. De basis leerstof is ontwikkeld voor **1 lesuur**. Als de les **klassikaal** wordt behandeld kan er in stukken door de lesstof worden gewekt. Hieronder volgt een **voorbeeldplanning** voor een les van 50 minuten.

1. 4 minuten: Opening + Video inleiden
2. 5 minuten: Video bekijken
3. 3 minuten Video bespreken
4. 20 minuten: Leerlingen maken zelfstandig hoofdstuk 1: De wereld van de Bijbel
5. 3 minuten Hoofdstuk 1 nabespreken
6. 20 minuten: Leerlingen maken zelfstandig hoofdstuk 2: De wereld van het verhaal inleiden
7. 5 minuten: Hoofdstuk 2 nabespreken/ Les nabespreken

1.2 VIDEO

Afbeelding 1.1
Scene uit de video

Het beeldfragment toont David en Sarah die over straat lopen. Ze hebben net een nieuw spel gekocht. De dag ervoor was Sarah boos geworden over het bestaan van de antiracismebeweging. Als ze onderweg een antiracisme poster tegenkomen wordt ze boos en trekt deze van de muur. Uit het niets verschijnt er een mysterieuze figuur achter hen. Hij wijst hen naar een vreemde deur. Wanneer ze bij de deur zijn is de man opeens weer verdwenen. Op de deur staat een mysterieuze tekst: 'Op zoek naar antwoorden? Zij die door deze deur gaan worden verrast'. Als ze door deze deur stappen, leren ze een les over een man die werd overvallen door rovers.

Bespreek het beeldfragment klassikaal met de leerlingen: wat hebben ze gezien?

De volgende vragen zijn een suggestie voor dingen die u zou kunnen vragen.

Inleidende vragen op het eerste hoofdstuk van deze module: 'De wereld van de Bijbel'

- Voordat we overgaan op de interpretatie van het verhaal, is het belangrijk om meer te weten te komen over Jezus' leefwereld. Wanneer en waar leefde hij?
- Welke religie had de vreemde man in de video?
- Wat is een Samaritaan?
- In de video werd er verwezen naar priesters en Levieten, wat waren zij?

Inleidende vragen op het tweede hoofdstuk van deze module: 'De wereld van het verhaal'

- Klassikale bespreking van het Bijbelverhaal dat aan bod kwam in het beeldfragment. Vraag aan de leerlingen of zij het verhaal kunnen samenvatten.
- Waar speelt het verhaal zich af? Wat betekent dit?
- Hoe moet je het verhaal van Jezus toepassen op je eigen leven

Inleidende vragen op het tweede hoofdstuk van deze module 'Jezus in meervouw'.

- Hoe stel je je voor dat Jezus eruitziet?
- Wat is diversiteit?
- Hoe zou jij de kerk omschrijven? En wat betreft de diversiteit in jouw kerk?

1.3 LESOPENING

1.3.1 DOEL EN INHOUD

Dit lesgedeelte dient als inleiding op de les. Het doel is de leerlingen de Bijbeltekst (Lukas 10:25-37) te laten verkennen en hun voorkennis aan te wakkeren.

1.3.2 ANTWOORDEN

Opdracht 1

Lees op de volgende pagina de tekst over de man die werd beroofd. Misschien ken je dit verhaal al. Schrijf op wat jij denkt dat Jezus je wil leren met dit verhaal.

Het doel van deze opdracht is de voorkennis van de leerlingen aanspreken. Het snel en uitgebreid beantwoorden van deze opdracht vereist dat de Bijbeltekst reeds bekend is. Verzamel de antwoorden van verschillende leerlingen om een beeld te krijgen van het niveau van de groep.

Opdracht 2

Het begrip 'naaste' komt in de Bijbel meerdere keren voor. Hoe zou jij dit begrip definiëren?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen voorafgaand aan het uitgebreid bespreken van de Bijbeltekst nadenken over het begrip naaste. De leerlingen moeten hun eigen definitie van 'naaste' opstellen. Later in de les zullen de leerlingen op deze definitie reflecteren.

Opdracht 3

Kijk naar de afbeeldingen hieronder. Geef voor elke afbeelding twee woorden die goed de persoon op de afbeelding beschrijven. Of beschrijf in een kort verhaaltje de situatie die je ziet. De afbeeldingen vind je in de leerlingenboek.

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen geconfronteerd worden met hun eigen stereotypen. De afbeeldingen bevatten steeds een persoon of twee personen die in de weergegeven situatie kan worden beschreven met een groepsaanduiding op basis van afkomst, sociale status of geslacht. Tegelijkertijd kan de persoon of kunnen de personen ook op basis van werk, de weergegeven activiteit of situatie worden beschreven.

1.3.3 BIJBELTEKST

Luke 10:25-37

Er kwam een wetgeleerde die Jezus op de proef wilde stellen. Hij vroeg: 'Meester, wat moet ik doen om deel te krijgen aan het eeuwige leven?' Jezus antwoordde: 'Wat staat er in de wet geschreven? Wat leest u daar?' De wetgeleerde antwoordde: 'Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw kracht en met heel uw verstand, en uw naaste als uzelf.' 'U hebt juist geantwoord,' zei Jezus tegen hem. 'Doe dat en u zult leven.' Maar de wetgeleerde wilde zich rechtvaardigen en vroeg aan Jezus: 'Wie is mijn naaste?' Toen vertelde Jezus hem het volgende: 'Er was eens iemand die van Jeruzalem naar Jericho reisde en onderweg werd overvallen door rovers, die hem zijn kleren uittrokken, hem mishandelden en hem daarna halfdood achterlieten. Toevallig kwam er een priester langs, maar toen hij het slachtoffer zag liggen, liep hij met een boog om hem heen. Er kwam ook een Leviet langs, maar bij het zien van het slachtoffer liep ook hij met een boog om hem heen. Een Samaritaan echter, die op reis was, kreeg medelijden toen hij hem zag liggen. Hij ging naar de gewonde man toe, goot olie en wijn over zijn wonden en verbond ze. Hij zette hem op zijn eigen rijdier en bracht hem naar een logement, waar hij voor hem zorgde. De volgende morgen gaf hij twee denarie aan de eigenaar en zei: "Zorg voor hem, en als u meer kosten moet maken, zal ik u die op mijn terugreis vergoeden." Wie van deze drie is volgens u de naaste geworden van het slachtoffer van de rovers?' De wetgeleerde zei: 'De man die medelijden met hem heeft getoond.' Toen zei Jezus tegen hem: 'Doet u dan voortaan net zo.'

Afbeelding 1.2
Bron: ©Aaron Burden
Unsplash

1.4 DE WERELD VAN DE BIJBEL

1.4.1 DOEL

In dit lesgedeelte krijgen de leerlingen uitleg over bepaalde aspecten van de context waarin Jezus leefde. Het doel is de leerlingen iets te leren over de wereld van Jezus. Deze kennis is relevant om het verhaal dat in deze les centraal staat beter te kunnen begrijpen. Het volgende leerdoel komt specifiek aan bod in dit deelhoofdstuk:

2. De leerling kan beschrijven waarom het belangrijk is om een Bijbeltekst in haar historische context te bestuderen.

1.4.2 INHOUD

In dit lesonderdeel wordt uitgelegd wat de begrippen Samaritaan, Jood en heiden in de tijd van Jezus betekenden. In deze lerarenhandleiding staat een uitgebreidere uitleg van deze termen.

1.4.3 OPDRACHTEN EN ANTWOORDEN

Opdracht 4

Welke uitspraken zijn niet correct?

- a. Jezus was een Jood die 2000 jaar geleden leefde.**
- b. Joden en Samaritanen konden goed met elkaar overweg.**
- c. Joden en Samaritanen claimden beiden het volk van God te zijn.**
- d. Heidenen is een term die verwijst naar de vijanden van de Joden.**
- e. Jezus sprak alleen met mensen van zijn eigen volk.**

Het doel van deze opdracht is om de leerlingen actief de lesstof uit de voorgaande tekst te laten verwerken. Stellingen B, D en E zijn niet correct.

Joden en Samaritanen

Etymologisch komt het woord '**jood**' van het woord 'Juda' en verwijst het naar het tweestammenrijk Juda. Oorspronkelijk werd het ook gebruikt voor de inwoners van dit rijk. In de eerste eeuw was de betekenis al veranderd om alle afstammelingen van Abraham te omvatten die de wet volgde. Het is dus een bredere groep gaan omschrijven dan dat het oorspronkelijk omvatte. Traditioneel gezien wordt het begrip Jood gezien als afkomstig van de naam van Juda de zoon van Jakob. Over het ontstaan van Jood als groepsaanduiding wordt door latere onderzoekers verondersteld te zijn afgeleid van een natuurlijke landformatie in het **gebied van Judea** en dus niet op basis van een religie of stam. Andere onderzoekers zien gaven aan dat het een mogelijkheid is dat het begrip Juda is gebaseerd op een begrip die het aanbidden van Jahweh weergeeft.

Het beschrijven van wie de **Samaritanen** waren en hoe ze zijn ontstaan is een delicaat onderwerp, omdat de beschikbare bronnen bevooroordeeld zijn. Er zijn geen duidelijke objectieve bronnen beschikbaar die uitsluitsel kunnen geven. Het begrip Samaritaan kan op drie manieren worden gedefinieerd: (1) als de **inwoners** van het gebied Samaria; (2) als een **etnische** groepering die in Samaria woonde; (3) als een **religieuze** groepering. Deze drie definities kunnen overlappen. Uit archeologische bewijs valt bijvoorbeeld op te maken dat er in Samaria ook seculiere hellenisten woonden. Definitie 1 en 3 kunnen dus niet als overlappend worden gezien. De auteur van Lukas gebruikte Samaritaan voornamelijk voor een combinatie van manier 1 en 3. De nadruk ligt vooral op de religieuze groepering.

De **oorsprong van de groepsaanduiding 'Samaritaan'** werd traditioneel gelegd in de scheiding tussen het tienstammen- en tweestammenrijk. Reeds in deze scheiding ontstonden spanningen tussen de twee rijken. De verschillen op religieus vlak tussen de latere Joden en Samaritanen werden mogelijk al in deze tijd langzaam zichtbaar. Het is pas na de verovering van beide rijken door respectievelijk de Babyloniërs en de Assyriërs dat er een duidelijkere scheiding tussen beide gebieden zou zijn ontstaan. De Samaritanen hadden een eigen religieus centrum op de berg Gerizim opgetrokken. Hier hadden ze ook een eigen tempel gebouwd. Het religieus centrum voor de Joden daarentegen was de tempel in Jeruzalem. In de tweede eeuw voor Christus ten tijde van de Hasmonese dynastie begonnen de spanningen tussen Joden en Samaritanen toe te nemen. Uiteindelijk werd door de Joden ook de tempel van de Samaritanen verwoest. Sommige Joden kregen een sterke afkeer tegen de Samaritanen.

1.4.5 DIDACTISCHE SUGGESTIES

De volgende suggesties zijn alleen nuttig als de les via klassikaal onderwijs wordt behandeld.

Suggesties voor inleidende vragen

- Wat is het verschil tussen een Jood en een Samaritaan?
- Wanneer is iemand een Jood?
- Welke verschillende aanduidingen voor groepen mensen zijn er in het Nieuwe Testament?
- Wat maakt een Jood en niet-Jood verschillend?

Alternatieve opdrachten en instructie methoden

Opdracht: Laat leerlingen in tweetallen of groepjes een van de volgende vragen beantwoorden:

- Wat is het verschil tussen een Jood en een Samaritaan?
- Waar leefde de Samaritanen?
- Waar komt het verschil tussen Samaritanen en Joden vandaan?
- Welke verschillende aanduidingen voor groepen mensen zijn er in het Nieuwe Testament?

Geef een aantal suggesties voor websites waarop leerlingen eventueel extra informatie kunnen vinden die niet in het lesboek staat. Laat de leerlingen een poster maken waarop ze hun vraag beantwoorden.

Opdracht. Lees de ontmoeting van Jezus met de wetgeleerde en de gelijkenis van de man die werd overvallen door rovers. De leerlingen doen hun ogen dicht en krijgen de opdracht om in hun hoofd het verhaal voor te stellen. Terwijl u het verhaal voorleest stelt u tussendoor vragen aan de leerlingen over hun ervaringen tijdens het beluisteren van het verhaal. Deze vragen zijn erop gericht om de leerling de wereld van het verhaal te doen ervaren. Voorbeelden van vragen:

- *Een wetgeleerde spreekt Jezus aan:*
 - o Waar ben je?
 - o Wie zijn er allemaal bij?
 - o Welke kleren heb je aan?
 - o Wat doen de mensen om je heen?
 - o Is het rustig of druk?
- *Tijdens de gelijkenis:*
 - o Wat zie je allemaal?
 - o Wat valt je op aan de man?
 - o Hoe reageren de priester en leviet?
 - o Hoe ziet de Samaritaan eruit?
 - o Welke emotie beschrijft jouw gevoel op dit moment?
- *Na het antwoord van de wetgeleerde:*
 - o Hoe ziet de man eruit terwijl hij reageert?
 - o Hoe reageren de omstanders?

1.5 DE WERELD VAN HET VERHAAL

1.5.1 DOEL Doel van dit lesgedeelte is om de leerlingen de inhoud van de Bijbeltekst te laten bestuderen. De leerlingen krijgen hiervoor een aantal vaardigheden voor het bestuderen van de Bijbel aangereikt. In deze les ligt de nadruk op de interpretatie en toepassing van een Bijbeltekst. Deze toepassing doelt ook op de heroverweging van eigen meningen en posities in relatie tot diversiteit. De volgende leerdoelen zullen in dit deelhoofdstuk aan bod komen:

2. De leerling is in staat een (mogelijk) polariserende Bijbeltekst te bestuderen door stapsgewijs vragen over het verhaal te stellen.
3. De leerling toont bereidheid zijn eigen standpunt over diversiteit in relatie te brengen tot het verhaal van de Bijbel.
4. De leerling toont bereidheid om Bijbelteksten verder te bestuderen dan het 1 keer doorlezen.

1.5.2 INHOUD De Bijbeltekst wordt in twee stukken behandeld. Het **eerste gedeelte** (Lukas 10:25-28) betreft de interactie tussen Jezus en de wetgeleerde die volgt op de vraag van de man over het verkrijgen van eeuwig leven. De leerlingen worden gewezen op de mogelijke drijfveer achter de vraag van de wetgeleerde.

Het **tweede gedeelte** (Lukas 10:29-37) betreft de gelijkenis zelf. Deze gelijkenis is een reactie op de vraag van de wetgeleerde over wie zijn naaste is. De leerlingen krijgen een analyse van het verhaal vanuit de ogen van zowel de man die werd overvallen door rovers als van de Samaritaan die de man hielp. De leerlingen moeten ontdekken dat Jezus met deze gelijkenis wilde laten zien dat naastenliefde breder is dan het alleen liefhebben van de personen in de eigen groep.

Na afloop zijn er twee opdrachten waarin de leerlingen worden geconfronteerd met hun eigen vooroordelen en groepsdenken.

Opdracht 5

Wat doet Jezus nadat hij de vraag heeft gehoord?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen de tekst goed bestuderen. Het juiste antwoord is B. Hij stelt zelf een vraag aan de wetgeleerde.

Opdracht 6

Wat moet de wetgeleerde doen om het eeuwige leven te krijgen?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen de kern van het antwoord op de eerste vraag van de wetgeleerde zelf duidelijk krijgen.

Het juiste antwoord is C. Hij moet God liefhebben en alles wat hij heeft weggeven aan de armen.

Opdracht 7

Er komen verschillende personages voor in de gelijkenis. Geef van de onderstaande personages aan wat hun rol in het verhaal is. Denk hierbij aan de rollen van held, vijand, slachtoffer en helper.

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen de gelijkenis als verhaal benaderen om op deze wijze iets over de betekenis te kunnen ontdekken. Deze benadering van een Bijbeltekst wordt de narratieve lezing genoemd.

- *Rovers:* De rovers zijn de personages die echt kwaad hebben gedaan door een man te beroven en voor dood langs de weg achter te laten. Hun rol in het verhaal is gering, maar toch belangrijk voor het scheppen van de setting waarin het verhaal zich afspeelt.
- *Overvallen man:* De overvallen man is het slachtoffer in het verhaal. Hij is slecht behandeld door de priester en leviet. Hij kreeg wel hulp van de Samaritaan. In grootste gedeelte van het verhaal ondergaat de overvallen man alles zonder zelf actief iets te ondernemen.
- *Priester en Leviet:* Deze twee personage spelen een rol in het verduidelijken dat de naaste niet in het eigen volk te vinden was. De rovers kunnen worden gezien als tegenstanders, maar een beter oplossing is om de priester en Leviet te zien als tegenstanders, omdat ze tegenover de Samaritaan zijn geplaatst in de actie.
- *Samaritaan:* De Samaritaan kan worden gezien als de held van het verhaal. Hij helpt de overvallen man door hem te verzorgen en naar een veilige plek te brengen.
- *Herbergier:* De herbergier is een personage dat aantoont dat de Samaritaan alle middelen inzet om de overvallen man te helpen. Zijn rol kan worden aangeduid als helper.

Opdracht 8

Jezus zegt aan het einde tegen de wetgeleerde: 'Doet u dan voortaan net zo.' Wat moet de man precies doen van Jezus? Wat betekent deze les voor jou?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen nadenken over hoe ze de interpretatie van de les kunnen toepassen in hun eigen leven.

Opdracht 9

Ga terug naar opdracht 3. Kijk weer naar de plaatjes en geef je eerste reactie op de volgende vragen. Zowel de plaatjes als de vragen vindt u terug in het lesboek.

Het doel van deze opdracht is de leerlingen te doen inzien dat ze soms onbewust onderscheid maken tussen mensen en groepen mensen.

Opdracht 10

Neem jouw definitie van naaste (opdracht 2) erbij. Vergelijk jouw definitie met de les die Jezus gaf aan de wetgeleerde.

Het doel van deze opdracht is om de leerlingen te laten reflecteren op hun definitie in het licht van de les van Jezus.

1.5.4 COMMENTAAR VAN LUKAS 10:25-37

Lukas 10:25-37 kan worden opgedeeld in twee gedeeltes. Het eerste gedeelte (10:25-27) omvat de vraag van de wetgeleerde, de wedervraag van Jezus, de reactie van de wetgeleerde en de oproep van Jezus. Het tweede gedeelte begint met de vraag van de wetgeleerde wie zijn naaste is, waarop Jezus reageert met de gelijkenis van de man die werd overvallen door rovers. Dit gedeelte eindigt met de laatste vraag van Jezus, de reactie van de wetgeleerde en de tweede opdracht die Jezus aan de wetgeleerde geeft.

De **eerste vraag** van de wetgeleerde staat centraal in deze Bijbeltekst. Hoewel de nadruk meestal wordt gelegd op de vraag over de naaste, is deze eigenlijk een uitbreiding op de eerste vraag. De vraag van de wetgeleerde is gefocust op het doen van een handeling. De vervolgvraag van wetgeleerde sluit aan bij deze vraag, omdat de wetgeleerde een bepaling wil hebben wie de naaste is die men lief moet hebben.

De wetgeleerde heeft een rijke kennis van de wet en zal dus een idee hebben van wat de wet zegt over het eeuwig leven. Mogelijk was de wetgeleerde het niet eens met de onderwijzing van Jezus over de wet en de omgang van Jezus met armen en zondaars. In de Bijbeltekst staat duidelijk dat de wetgeleerde de vraag stelde om Jezus op de proef te stellen. Misschien probeerde de wetgeleerde Jezus een eigen wijze van het bereiken van eeuwige leven te laten verkondigen, wat tegengesteld was aan de wet. De verwachting van de wetgeleerde was waarschijnlijk dat Jezus iets zou zeggen dat de woede van de religieuze leiders over hem zou uitroepen.

In plaats van een antwoord te geven op de vraag stelt Jezus een **wedervraag** aan de wetgeleerde. Jezus' vraag zorgt ervoor dat de wetgeleerde antwoord moet geven op zijn eigen vraag. Hij combineert twee teksten uit het oude testament. Hij citeert Deuteronomium 6:5 waar staat: *"Heb daarom de HEER, uw God, lief met hart en ziel en met inzet van al uw krachten"*. Hij citeert ook Leviticus 19:18 *"Heb je naaste lief als jezelf"*. Beide teksten speelden een belangrijke rol in de context van het jodendom in die tijd. Deuteronomium 6:5 is onderdeel van het '**Sh'ma Yisrael**' wat een joods gebed is dat elke dag in de ochtend en de avond wordt opgezegd. Dit gebed is bedoeld om het volk te herinneren aan de grootheid van de God van Israël en dat ze deze God moeten blijven dienen in volle overgave.

De tekst uit Leviticus 19:18 komt uit een gedeelte waarin regels worden gegeven voor hoe het volk van Israel samen moet leven. Deze regels betreffen voornamelijk hoe om te gaan met anderen (ouderen, armen, vreemdelingen, naasten, burens). Hoewel het Hebreeuwse woord voor naaste kan worden vertaald naar een algemene term dat elk ander mens reflecteert, blijkt uit de context dat het hier een naaste uit het eigen volk betreft en geen vreemdeling. Deze lezing van de tekst werd over het algemeen gehanteerd in de tijd van Jezus.

Jezus zegt tegen de wetgeleerde: *"Doe dat en u zult leven"*. Jezus verduidelijkt dat om het eeuwige leven te krijgen deze twee geboden van liefde toegepast moeten worden in het eigen leven. Het samen citeren van deze twee teksten was niet gebruikelijk in de tijd van Jezus. Hoewel er eerdere joodse teksten zijn die een verbinding tussen de teksten lijken te leggen, is het samen citeren niet eerder gebeurd.

De wetgeleerde neemt geen genoegen met het antwoord van Jezus en stelt een **vervolg vraag**. De tekst verduidelijkt dat de wetgeleerde zich wilde rechtvaardigen door het stellen van deze vraag. Op basis van het op de proef stellen kan worden gedacht dat de wetgeleerde Jezus nog verder wilde testen. Het rechtvaardigen kan ook wijzen op het vinden van een bevestiging. Doordat Jezus zou bevestigen wat de wet zegt, zou de wetgeleerde kunnen laten zien dat hij deze lezing volgt en dus rechtvaardig is.

Jezus beantwoordt de vraag door een gelijkenis te vertellen. De vraag van de man en het antwoord van Jezus suggereren dat er een discussie was over de reikwijdte van wie de naaste is ten tijde van Jezus. In de gelijkenis verandert Jezus de vraag van de wetgeleerde 'wie is mijn naaste', naar *'hoe moet ik een goede naaste voor anderen zijn'*. Deze verandering van focus laat zien dat Jezus de nadruk in de vraag van een discussie over naaste te verschoven naar het liefhebben.

In het leerlingenboek staat beschreven hoe de gelijkenis op twee verschillende manieren kan worden gelezen. Deze twee oogpunten zijn nuttig om te beschrijven, omdat de tekst vaak vanuit het oogpunt van de Samaritaan wordt besproken. Voor de aanhoorders in de tijd van Jezus zal er juist een vereenzelviging met de overvallen man hebben plaatsgevonden. Dit lijkt een doelbewuste keuze te zijn, want op deze wijze is de wetgeleerde zelf in het verhaal is geplaatst. Hij zou net zo goed de man kunnen zijn die gewond op de grond lag.

Jezus houdt de wetgeleerde dus een spiegel voor. Het draait niet om de **reikwijdte** van wie de naaste is, maar om het **handelen** als anderen hulp nodig hebben. Door de focus te veranderen, beantwoord Jezus indirect de vraag van de wetgeleerde. Door het helpen centraal te stellen, is er geen onderscheid meer tussen mensen meer. Jezus geeft de aanhoorder op deze wijze een nieuw perspectief op het bereiken van eeuwig leven. Namelijk: vol niet voornamelijk een strikte wet, maar leef vol liefde voor de ander.

1.5.5 DIDACTISCHE SUGGESTIES

De volgende suggesties zijn alleen nuttig als de les via klassikaal onderwijs wordt behandeld.

Suggesties voor inleidende vragen

- Wat is een wetgeleerde?
- Wie weet waar het antwoord van de wetgeleerde vandaan komt?
- Waarom vraagt de wetgeleerde aan Jezus wie zijn naaste is?
- Wat valt je op aan de hulp die de Samaritaan bood?
- Wanneer is iemand een naaste voor jou?

Alternatieve opdrachten en instructie methoden

Rollenspel. Laat de leerlingen het verhaal van Jezus in de klas naspelen. Laat ze zelf het verhaal in een script veranderen. Voeg verteller toe die op 3 momenten tijdens het script uitlegt wat er precies gebeurd is in een scène. De momenten zijn: (i) nadat de wetgeleerde antwoord geeft op de vraag van Jezus, verzen 13-16; (ii) na de gelijkenis voordat Jezus een vraag stelt aan de wetgeleerde is, verzen 17-20; (iii) Na afloop van de tekst, vers 21.

Stel tijdens het maken van het script de volgende vragen aan de leerlingen:

- Wat bewoog Jezus om dit verhaal te vertellen?
- Wie waren er bij tijdens de ontmoeting met de wetgeleerde?
- Waarom lopen de priester en Leviet met een boog om de man?
- Waarom gebuikt Jezus een Samaritaan als helpende?

Opdracht. De leerlingen krijgen de opdracht om het verhaal te vertalen naar deze tijd. Dit kan op vorm worden gegeven op drie verschillende manieren:

- Door het verhaal in deze tijd neer te zetten. De leerlingen maken een verhaal waarin alle elementen uit de Bijbeltekst naar voren komen.
- Door de inhoud van het verhaal te vertalen naar deze tijd. Alle lessen uit het verhaal worden naar deze tijd vertaald.
- Door absurditeit van het verhaal te vertalen. Het absurde gevoel van Jezus die de normale gang van zaken doorbreekt met zijn onderwijzing wordt naar deze tijd vertaald

Opdracht. De leerlingen lezen het verhaal in minimaal drie verschillende vertalingen, bijvoorbeeld de 'Statenvertaling', de 'Nieuwe Bijbelvertaling' en de 'Bijbel in Gewone Taal'. De leerlingen krijgen de opdracht de verschillen te beschrijven. Vervolgens moeten ze nadenken over wat de verschillen duidelijk maakt en welke vragen deze verschillen ze geeft over het verhaal.

1.6 JEZUS IN MEERVOUD

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen 'basisleerstof' en 'verdieping'. Dit hoofdstuk kan door de leerkracht gebruikt worden als verdieping en maakt geen onderdeel uit van het standaardpakket voor de leerlingen. In 2.7 kunt u de leerlingenblaadjes terugvinden.

1.6.1 PURPOSE

Het doel van dit lesgedeelte is te laten zien hoe verschillend Jezus door de eeuwen heen is afgebeeld en dat deze diversiteit een belangrijk onderdeel is van het christendom. Het volgende leerdoel komt voornamelijk in dit deelhoofdstuk aan bod:

3. De leerling is bereid zijn eigen standpunt over diversiteit in relatie te brengen tot het verhaal van de Bijbel.

1.6.2 INHOUD

De leerlingen krijgen informatie over hoe verschillende weergaven van Jezus en verschillende culturen zich tot elkaar verhouden. De verschillende weergaven van Jezus komen voort uit het verbinden van de Bijbel met de eigen cultuur. Tevens wordt er vanuit 1 Korintiërs 12 nagedacht over de diversiteit in de kerk. Vervolgens moeten de leerlingen nadenken over diversiteit en de mensheid in het algemeen.

1.6.3 OPDRACHTEN EN ANTWOORDEN

Opdracht 1

Hoe zag/ziet Jezus er volgens jou uit?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen hun eigen beeltenis van Jezus beschrijven. Op deze wijze wordt hun eigen voorstelling van Jezus expliciet gemaakt.

Opdracht 2

Leerlingen moeten een aantal schilderijen bestuderen en beantwoorden de volgende vragen:

- **Wat valt je op?**
- **Op welke manieren wijkt het schilderij af van het verhaal in de Bijbel?**
- **Welk schilderij spreekt jou het meest aan?**
- **Waarom?**
- **Welke portrettering van Jezus past het beste bij jouw beeld van hem?**

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen de diverse manieren waarmee Jezus is weergegeven bestuderen. Daarnaast moeten ze ook kijken naar de specifieke keuzes die zijn gemaakt bij het weergeven van de ontmoeting met de Samaritaanse vrouw (Johannes 4:1-29).

Opdracht 3

Waarom is Jezus op zulke diverse manieren afgebeeld in de schilderijen?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen nadenken over waarom er verschillende weergaven van Jezus zijn. Het juiste antwoord is dat dit komt door de verschillende culturen en kunststijlen waar het christendom mee verweven is.

Opdracht 4

Wat zegt deze Bijbeltekst over de kerk/gelovige? Wat vind je van dit beeld? Wat zegt dit beeld over de diversiteit van alle mensen?

Het doel van deze opdracht is om de leerlingen te laten nadenken over diversiteit in de kerk. De diversiteit van de kerk laat zien dat verschillen in mensen door God als iets positief wordt gezien, want zonder diversiteit in de mensheid is er ook geen diversiteit in de kerk.

1.6.4 EXTRA INFO **Contextualisatie en afbeeldingen van Jezus**

De diversiteit in hoe Jezus is afgebeeld, komt voort uit de geschiedenis van het Christendom. Hoewel de Bijbelboeken en ook andere literatuur uit de vroege kerk geen beschrijving geeft van het uiterlijk van Jezus, kan op basis van wat we weten over Jezus wel enigszins wat gezegd worden. Jezus had hoogstwaarschijnlijk een Midden-Oosters uiterlijk. Reeds 2 eeuwen nadat het Christendom zich begon te verspreiden over Europa werd al zichtbaar dat de beeltenissen van Jezus zich begonnen aan te passen aan het uiterlijk van lokale culturen. Dit aanpassen wordt contextualisatie genoemd. Dit betekent dat religieuze gebruiken, leerstellingen en tradities worden aangepast naar de culturele omgeving waarin het christendom zich vestigt. Door deze aanpassingen is een diversiteit aan beeltenissen van Jezus ontstaan.

1.6.5 DIDACTISCHE SUGGESTIES

De volgende suggesties zijn alleen nuttig als de les via klassikaal onderwijs wordt behandeld.

Suggesties voor inleidende vragen

- Hoe ziet Jezus er voor jou uit?
- Hoe zal Jezus er volgens jou zeker niet hebben uitgezien?
- Met welk woord zou jij Jezus omschrijven?
- Hoe zou jij jouw eigen kerk omschrijven?
- Wat zegt de Bijbel over hoe Jezus eruitzag?

Alternatieve opdrachten en instructie methoden

Opdracht. De leerlingen tekenen of schilderen zelf een voorstelling van Jezus. Geef ze de mogelijkheid om voorbeelden op te zoeken, aangezien niet iedereen even goed kan tekenen. Geef de leerlingen de opdracht om een situatie of verhaal te kiezen dat voor hen het beste weergeeft wie Jezus is. Laat de leerlingen na afloop in groepjes elkaar hun tekeningen zien en uitleggen waarom ze bepaalde keuzen hebben gemaakt. Bespreek aan het einde welke verschillen de leerlingen tegen zijn gekomen en waarom deze ontstaan zijn.

Opdracht. De leerlingen zoeken in tweetallen op het internet naar beeltenissen van Jezus door de eeuwen heen.

Geef ze de volgende opdrachten mee:

- Gebruik verschillende zoektermen (bijv. Jezus, schilderij, Afrikaans, Aziatisch, Russisch, Pools, Ethiopisch, modern enz.) om beeltenissen van Jezus uit verschillende culturen te vinden.
- Kies minimaal 5 schilderijen uit die veel van elkaar verschillen.
- Beschrijf welke verschillen je ziet in de schilderijen of tekeningen
- Beantwoord de volgende vragen:
 - o Wat vind je van de verschillen?
 - o Welke schilderij spreekt jou het meest aan?
 - o Waarom verschillen deze schilderijen in de manier waarop ze Jezus weergeven?

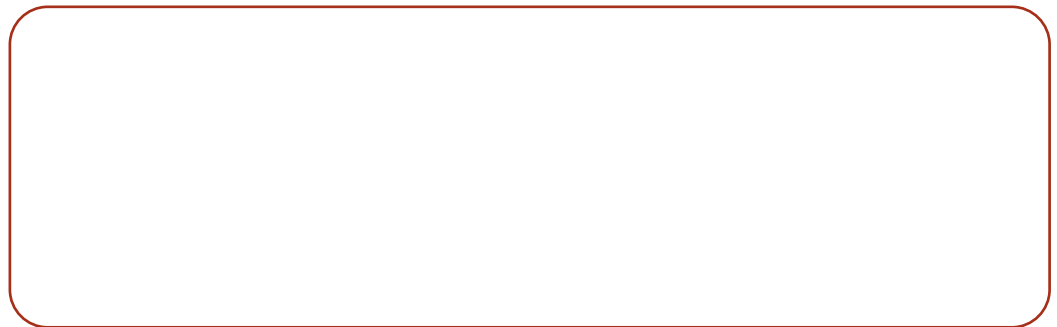
1.7 LEERLINGENBLADEN: JEZUS IN MEERVOUD

1.7 LEERLINGENBLADEN: JEZUS IN MEERVOUD

Het uiterlijk van mensen bepaalt vaak hoe we over hen denken. Daarom durven kunstenaars wel eens vrij om te gaan met de manier waarop ze iemand afbeelden. Dat is erg duidelijk bij schilderijen van Jezus. Hoe zag hij eruit, hoe wordt hij afgebeeld en wat denken we daarvan?

Opdracht 1

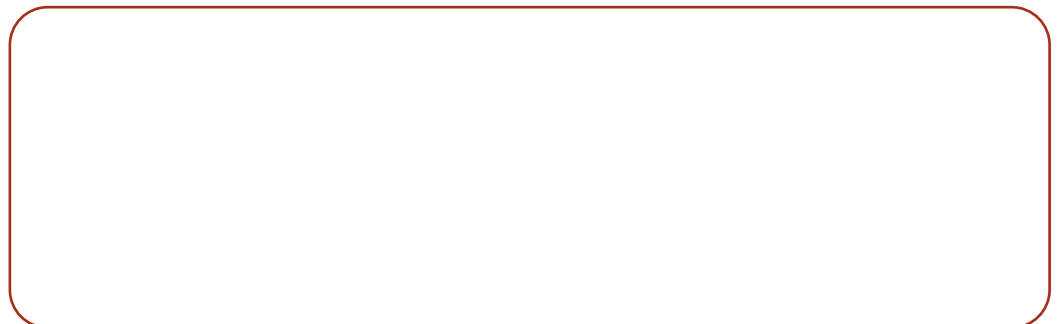
Hoe zag/ziet Jezus er volgens jou uit?

Opdracht 2

In het leven van Jezus spelen de Samaritanen wel vaker een rol. In een verhaal is Jezus onderweg naar Galilea en besluit hij door het gebied te reizen waar de Samaritanen wonen, Samaria. Onderweg stopt hij om wat te eten en te drinken. Hij gaat bij een waterput zitten en een Samaritaanse vrouw komt naar de put. Tegen alle gebruiken en verwachtingen in heeft Jezus een gesprek met deze vrouw. Van dit verhaal zijn door de gehele geschiedenis verschillende schilderijen gemaakt. Op de volgende bladzijde vind je een aantal van deze schilderijen. Bespreek ze met jouw buur en beantwoord telkens de volgende vragen:

- Wat valt je op?
- Op welke manieren wijkt het schilderij af van het verhaal in de Bijbel?
- Welk schilderij spreekt jou het meeste aan? Waarom?
- Welke portrettering van Jezus past het beste bij jouw beeld van hem?

1. Christus en de Samaritaanse vrouw bij de put, Angelika Kauffmann, 1796, Bron: Cybershot800i via Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Angelika_Kauffmann_-_Christus_und_die_Samariterin_am_Brunnen_-1796.jpeg

1. Angelika Kauffmann

2. Jacek Malczewski

2. Christus en de Samaritaanse vrouw, Jacek Maczewski, 1912, foto door Jan Mehlich, via Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lwowska_Galeria_Sztuki_-_Jacek_Malczewski_-_Christ_and_the_Samaritan_Woman.jpg

3. Photina, Samaritaanse vrouw, ontmoet Jezus (orthodoxe icon), schilderij door Nadahnuti ikonopisac via Wikimedia Commons https://commons.wikimedia.org/wiki/File:St_Photina.jpg

3. Photina

4. Christus en de Samaritaanse vrouw, Duccio di Buoninsegna, 1310, Bron: Thyssen-Bornemisza Museum via Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Duccio_di_Buoninsegna_-_Christ_and_the_Samaritan_Woman_-_Google_Art_Project.jpg

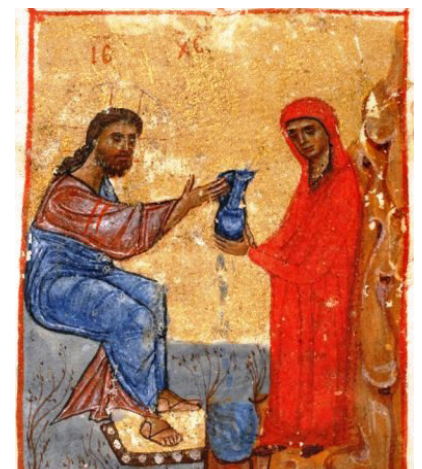
4. Duccio di Buoninsegna

5. JESUS MAFA. Christus en de Samaritaanse vrouw, 1973, van Kunst in de christelijke traditie, een project van de Vanderbilt Divinity Library, Nashville, TN. <https://diglib.library.vanderbilt.edu/act-imagelink.pl?RC=48282> [access 26.08.2021]. Oorspronkelijke bron: <http://www.librairie-emmanuel.fr> (contactpagina: <https://www.librairie-emmanuel.fr/contact>).

5. JESUS MAFA

6. Christus en de Samaritaanse vrouw, Auteur onbekend, 12e eeuw, Bron: Center of Manuscripts (Tbilisi, Georgia) via Wikimedia Commons: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jesus_and_the_Samaritan_woman_\(Jruchi_Gospels_II_MSS_Georgia_12th_cent.\)jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jesus_and_the_Samaritan_woman_(Jruchi_Gospels_II_MSS_Georgia_12th_cent.)jpg)

6. Onbekend, 12e eeuw

Afbeelding 1.3
Scene uit de video

In de gelijkenis van de man die werd overvallen door rovers spreekt Jezus over twee verschillende groepen mensen: Joden en Samaritanen. Een andere term die veel voor komt in de Bijbel is 'heiden'. Deze term werd gebruikt om niet-joden te beschrijven. Jezus was een Jood, omdat hij geboren is uit Maria die een Jodin was. Hij groeide op onder Joden en predikte aan Joden. Als je naar de afbeeldingen boven kijkt zie je een diversiteit aan hoe Jezus is weergegeven. In de meeste gevallen ziet hij er niet uit zoals een Jood in de eerste eeuw eruit zou hebben gezien.

Opdracht 3

Waarom is Jezus op zulke diverse manieren afgebeeld in de schilderijen?

Afbeeldingen van Jezus weerspiegelen vaak de cultuur van de kunstenaar of opdrachtgever. Hierdoor lijkt Jezus op de mensen uit de eigen cultuur en kunnen mensen zich beter herkennen in Jezus en zijn verhaal. Zo'n aanpassingen om iets beter te laten aansluiten bij de eigen cultuur heet '**contextualisatie**.' Door contextualisatie kan er aansluiting gevonden worden bij de grote diversiteit van mensen en culturen. Het maakt het mogelijk dat mensen Jezus leren kennen op een voor hen herkenbare manier.

1.8 WOORDENLIJST

In deze woordenlijst vindt u meer informatie en duiding bij bepaalde begrippen. Achter elke woord is tussen haakjes aangegeven bij welk hoofdstuk het hoort.

Contextualisatie (6)

Contextualisatie is het aanpassen van tradities, leerstellingen en beeltenissen om het Christendom beter te laten aansluiten bij een bepaalde cultuur.

Diversiteit (6)

Diversiteit is een begrip waarmee we aangeven dat mensen, culturen, dieren, ideeën en vele andere dingen van elkaar verschillen. Diversiteit tussen mensen onderling kan onder andere komen door herkomst, geloofsovertuiging, persoonlijkheid, persoonlijke voorkeuren en, uiterlijke kenmerken.

Gelijkenis (5)

Een gelijkenis is een kort verhaaltje waarin een les verborgen zit. Jezus gebruikte vaak gelijkenissen om een principe van het Koninkrijk van God te illustreren. Het is aan de luisteraar om de betekenis van de gelijkenis te ontdekken.

Grieken (4)

Grieken in de tijd van Jezus en de vroege kerk was de benaming voor de inwoners van Griekenland. Griekenland was in die tijd onderdeel van het Romeinse Rijk. De cultuur van de Grieken heeft zich in de eeuwen voor de geboorte van Jezus verspreid over het gehele Middellandse zee gebied.

Heiden (4)

Heiden was een koepelterm die door de Joden werd gebruikt om alle niet-joden te beschrijven.

Jeruzalem (4)

In de tijd van Jezus was Jeruzalem de hoofdstad van Palestina. Jeruzalem had een tempel, en veel synagogen waar de joden naartoe kwamen om te bidden. Vandaag de dag is Jeruzalem nog steeds een belangrijke stad voor joden over heel de wereld.

Jeruzalem is ook een belangrijke stad voor christenen en moslims. In Jeruzalem werd Jezus veroordeeld, gekruisigd en begraven. Christenen geloven ook dat hij hier is verrezen. De apostelen begonnen de verhalen van Jezus eerst te vertellen in Jeruzalem. Volgens de Islamitische traditie is de Profeet Mohammed opgevaren naar de Hemel in Jeruzalem.

Joden (4)

De Joden zijn een volk dat gelooft in één God en een tempel had in Jeruzalem. Tegenwoordig leven de Joden over de hele wereld.

Judea (4)

Judea was ten tijde van Jezus en zijn apostelen een streek ten zuiden van Samaria. In deze streek lag de stad Jeruzalem.

Romeinen (4)

De Romeinen waren een volk dat oorspronkelijk leefde in het huidige Italië, en dan voornamelijk in Rome. Toen de Romeinen hun rijk uitbreidden, werd het ook een benaming voor personen die een staatsburger van het Romeinse Rijk waren. Tijdens het leven van Jezus werd het gebied waarin hij leefde geregeerd door de Romeinen.

Shema Israel (5)

Het Shema Israel is een gebed dat twee keer per dag wordt gebeden door belijdende Joden en dient als middelpunt van de joodse ochtend- en avondgebedsdiensten. De tekst van het gebed komt uit Deuteronomium 6:4-9, 11:13-21 en Numeri 15:37-41.

Samaria (4)

Samaria was in de eerste eeuw zowel een plaats als een streek die ten Noorden van Judea lag. Dit is de streek waarnaar het volk van de Samaritanen is genoemd.

Samaritaan (4)

De Samaritanen was een volk dat in het gebied van Samaria woonde en in godsdienstig opzicht op een aantal vlakken erg verschilden van de Joden. De Joden beschouwden hen als onrein en hun eredienst te Sichem als onwettig.

Tempel van Jeruzalem (4)

Toen Jezus leefde vormde de tempel van Jeruzalem het hart van het jodendom: alle vrome joden kwamen hier bidden en offeren. Enkel joden mochten de tempel betreden. Ook Jezus kwam hier regelmatig. De tempel was vroeger het belangrijkste gebouw van Jeruzalem. Jeruzalem was de hoofdstad/het centrum van Palestina.

1.9 TRANSCRIPT VIDEO

1 EXT/ INT AUTO

Sarah en haar vader rijden in een auto. Sarah draagt een shirt met een logo erop.

Radio: Protesten geïnspireerd door de Black Lives Matter-beweging hebben nog steeds invloed op de samenleving over de hele wereld. In New York gingen honderden demonstranten weer de straat op. In ons land protesteren mensen vandaag tegen discriminatie en racisme....

Papa zet de radio zachter en de stem op de radio verdwijnt.

Vader: Dus, Sarah, ben je klaar voor het toernooi?

Sarah: Ja, we gaan zeker winnen.

Vader: Ik hoop dat je dat zult doen

Vader moet langzamer rijden omdat er een weg is geblokkeerd vanwege een protest.

Vader: Oh, ik denk dat we hier omheen moeten rijden.

Sarah: oh, we komen te laat! Ik wil de wedstrijd niet missen!

2 INT WOONKAMER

Sarah loopt boos al stammend de woonkamer in.

Sarah (boos): Het is zo oneerlijk, dat stomme protest heeft gezorgd dat we te laat waren en nu verloor ons team omdat ik er niet was. Deze demonstranten zouden echt moeten stoppen. Alle levens zijn belangrijk, we weten het.

Vader: Sarah kalmeer even. Ik weet dat je boos bent, maar denk eens na over wat je zegt ...

Sarah: Nou, ik meen het wat ik zei. Het is oneerlijk dat ik vanwege hen niet kon spelen.

Sarah loopt de kamer uit.

3 BINNEN

Sarah zit voor een computerscherm.

Computerstem: zogenaamde antiracistische groeperingen zijn zelf racistisch en willen onze Europese samenleving vernietigen. Ze creëren problemen die niet bestaan. Wij als land behandelen alle buitenlanders heel goed en ze hebben niets te klagen. Dit is een bedreiging voor onze manier van leven en ze moeten worden gestopt.

Er verschijnt een pop-up op het scherm: protest tegen racisme escaleert.

Sarah mompelt bij zichzelf: Nou, kijk, daar is het bewijs. Deze groepen zijn gek.

4 EXT SCHOOLYARD DAG

David en Sarah lopen over het schoolplein.

David: Pff wat een saaie dag was het weer. Ik moet echt iets leuks gaan doen.

Sarah: Ja, dat doen we. Laten we naar het winkelcentrum gaan. Ik wil dat nieuwe spel kopen. We kunnen dat later samen uitproberen.

David: Tuurlijk. Hopelijk zal dat ons opvrolijken.

5 EXT STRAAT DAG

David en Sarah lopen de gamewinkel uit met een nieuw 'iChrist-adventure'-spel. Dan zien ze een poster aan een boom hangen. Sarah loopt er naartoe.

Sarah: Ah, wil je hier eens naar kijken. Ze vervuilen nu zelfs onze bomen ...

David en Sarah kijken naar een poster aan de muur. Op de poster staat 'Stop racisme nu in dit land'. Een man nadert hen op de achtergrond.

Sarah (boos): En het is zo'n rotzooi... antiracismeposter. Alsof ze zoveel hebben om over klagen...

David: Rustig Sarah, het is maar een poster ...

Terwijl ze spreekt, scheurt Sarah de poster van de muur.

Sarah: Deze vervelende mensen moeten stoppen. Als een van hen wordt aangereden door een bus, zal ik ze niet helpen. Ze klagen altijd.

David: Uhm wat?! Ik had nooit verwacht dat je dat zou zeggen. Ik dacht dat Jezus heeft gezegd dat we onze naasten moeten liefhebben net zoals onszelf. Zijn deze activisten daar niet bij inbegrepen?

Sarah: Nee. Jezus dacht alleen dat we degenen moesten liefhebben die ons willen helpen. Zoals in het verhaal van de Samaritaan: hij is een vreemdeling, maar Jezus prijst hem omdat hij een Jood helpt.

Vreemdeling: Mmh, bedoelde Jezus dat met het verhaal?

David: uhm... Hallo, wat bedoel je?

Vreemdeling: Nou, ik hoorde jullie twee praten, ... en eh ... nou ... ik denk dat je misschien moet gaan kijken of ze gelijk heeft. Zie je de deur daar? Als je er doorheen gaat, zul je misschien verrast zijn door wat je ontdekt.

Vreemdeling wijst met zijn vinger naar een deur verderop in de straat. Sarah en David draaien hun hoofd naar de deur. Nadat de man klaar is met praten, draaien Sarah en David zich weer om. De man is weg.

David: Wat? Uhm, waar is hij? Raar. Moeten we de deur gaan controleren?

Sarah: Ik weet het niet, het is een beetje raar. Laten we eerst eens kijken.

Sarah en David lopen naar de deur. Op de deur staat een tekst die zegt: op zoek naar antwoorden? Wie binnenkomt, zal verrast zijn. Ze staan daar een paar seconden.

David: kom op, laten we het openen.

Sarah: oké dan ...

Ze openen de deur en zien alleen duisternis. Een zwart gat.

David: Ik zie niets. Het is te donker, laten we naar binnen gaan.

We zien David naar binnen gaan en hij verdwijnt.

Da

David: Sarah, je moet eens komen kijken, je gelooft niet wat je ziet!

Sarah: uhm, oké dan!

Sarah stapt door de deur.

6 INT INN OUDE ISRAËL DAG

Sarah en David lopen een oude herberg binnen (1e eeuw Israël). David en Sarah kijken verbaasd om zich heen.

Sarah: Waar zijn we in vredesnaam??? Dit lijkt niet op een gebouw uit onze stad.

David: Ja

Sarah en David kijken nog steeds rond. Ze zien een man die hen gebaart om naar hem toe te komen. De man heeft een verband over zijn hoofd en zijn arm zit ook in een verband. Ze gaan naar de man.

Vreemdeling: Hé, jullie twee lijken een beetje verloren. Kom bij mij aan tafel zitten.

David en Sarah voegen zich bij de man aan tafel.

Vreemdeling: Weet je wie ik ben?

Sarah: Nee, dat doen we niet. We weten niet eens waar of in welke tijd we zijn.

Vreemdeling: Nou, ik denk dat je me misschien wel kent. Twee weken geleden was ik op reis van Jeruzalem naar Jericho. Een mooie wandeling zoals ik dat al vaak heb gedaan. Ik dacht aan wat ik die avond moest doen, toen uit het niets een groep rovers op de weg verscheen. Ze beroofden me van alles wat ik had. Ze hebben me zelfs stevig in elkaar geslagen. Ik lag op de grond en kon maar één keer nadenken ...

David: Wat!! Dat is verschrikkelijk. Heeft iemand de politie gebeld?

Vreemdeling: politie? Uhm weet niet wat dat is. Ik lag dus daar op de grond en er liep een priester voorbij. Ik weet dat hij me zag, maar in plaats van me te helpen, kwam hij aan de andere kant van de weg voorbij. Later hoorde ik weer voetstappen en kwam er een leviet op me af. Ik zweer dat hij mij ook heeft gezien, maar ook hij ging meteen naar de andere kant van de weg. Ik denk dat ik daar nog 30 minuten lag, totdat een Samaritaan met een ezel dichterbij kwam. Hij verbond me en zette me op zijn ezel en bracht me naar deze herberg. Hij betaalde zelfs alle kosten die ik moest terugkrijgen.

Sarah: Wauw, ik denk dat ik dit verhaal al ken. Maar dit kan niet echt zijn. We hadden het er net over.

Vreemdeling: Wat zei je?

David: Sarah zei dat je de Samaritaan alleen als naaste lief moet hebben omdat hij je heeft geholpen. Maar ik denk niet dat ze het verhaal goed heeft begrepen.

Vreemdeling: Echt? Nou, laat me je dit vragen. Wat denk je dat ik zou hebben gedaan als ik over deze weg liep en ik op de grond een man zou vinden die eruitzag als een Samaritaan?

Sarah: Mmh hem helpen natuurlijk.

Vreemdeling: Nee, dat zou ik niet hebben gedaan! Ik zou waarschijnlijk langs hem heen zijn gelopen, net als de priester en de leviet.

David: waarom?

Vreemdeling: Omdat ik geen enkele Samaritaan vertrouwde. Waarom zou ik ze helpen? Ze verpesten alles waar we voor staan en in geloven.

David: Maar de twee uit je eigen volk hebben je niet geholpen, de Samaritaan wel!

Vreemdeling: Ja, je hebt gelijk. Ik ben daar al twee weken constant over aan het nadenken. Terwijl mijn landgenoten me negeerden, zorgde hij voor me. Hoe kan ik dan zo slecht over Samaritanen spreken?

Vreemdeling kijkt naar de ondergaande zon. David en Sarah kijken perplex. De vreemdeling staat op.

Vreemdeling: Oh, het wordt laat. Ik denk dat we moeten gaan.

David en Sarah staan ook op. Ze lopen naar de deur en stappen er doorheen.

7 EXT STRAAT DAG

David en Sarah lopen de straat op. De vreemdeling is weg.

David: Dat was echt raar. Wat denk je dat het betekende?

Sarah: Nou, ik denk dat hij wilde dat ik het verhaal zou heroverwegen. Wat hij is dat is precies de manier waarop ik denk over de antiracistische beweging. Ik blijf steeds zeggen dat ze ons land verwoesten, net zoals hij dat over de Samaritaan dacht. Maar uiteindelijk leek het erop dat hij zich behoorlijk vergiste in de Samaritaan.

David: Ja, daar heb je misschien gelijk in

Sarah: Ik moet er met mijn vader over praten. Laten we naar mijn huis gaan.

1.10 BIBLIOGRAFIE

1.4 De wereld van de Bijbel

Böhm, Martina. 2020. "Samaritans in the New Testament." *Religions* 11, nr. 3 (23 maart): 147.

Maiers, Brian. 2016. "Samaritans." In *The Lexham Bible Dictionary* onder reëactie van John D. Barry e.a., Bellingham, WA: Lexham Press.

Meier, John P. 2000. "The Historical Jesus and the Historical Samaritans: What Can Be Said?" *Biblica* 81, nr. 2: 202–232.

Orr, James. 1915. "Jew, Jewess, Jewish." In *The International Standard Bible Encyclopaedia* ed. James Orr e.a., 1675. Chicago: The Howard-Severance Company.

1.6 De wereld van het verhaal

Blajer, Piotr. 2012. "The Parable of the Good Samaritan (Luke 10:25-37): Its Function and Purpose within the Lukan Journey Section." STD diss., The Catholic University of America.

Godsdienstonderwijs.be. 'De barmhartige Samaritaan (Lc 10,25-37)'. Geraadpleegd 22 juni 2020. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/bijbelfiche-de-barmhartige-samaritaan/>

Keener, Craig. 1993. *The IVP Bible background commentary: New Testament*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press. Luke 10:29–30.

Snodgrass, Klyne. 2018. *Stories with intent: a comprehensive guide to the parables of Jesus*. Tweede editie. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 338-362

Swann, John T. 2016. "Levites." In *The Lexham Bible Dictionary* ed. John D. Barry e.a., Bellingham, WA: Lexham Press.

Swann, John T. 2016. "Priest." In *The Lexham Bible Dictionary* ed. John D. Barry e.a., Bellingham, WA: Lexham Press.

1.7 Jezus in meervoud

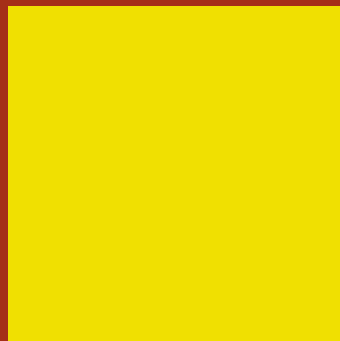
Chai, Teresa. 2015. "A look at contextualization: Historical background, definition, function, scope and models." *Asian Journal of Pentecostal Studies* 18, nr. 1: 3–19.

Lloyd, Stephen. "Christianity and the World of Cultures." Center for Global Christianity & Mission. Geraadpleegd 15 juli 2020. <http://www.bu.edu/cgcm/annual-theme/christianity-and-the-world-of-cultures/>

Bronnen van de afbeeldingen

- Afbeeldingen Opdracht 2
 - o 1-4, 6 Wikimedia Commons in Publieke Domein
 - o 5 Jean and Alexander Heard Library - CC BY-NC-SA 3.0
 - <http://diglib.library.vanderbilt.edu/diglib-fulldisplay.pl?SID=20200717367392516&code=act&RC=48282&Row=12>

2

DE ONTMOETING MET
SACRALE/HEILIGE TEKSTEN:
GEWELDDADIGE TEKSTEN

GEWELDDADIGE TEKSTEN

2.1 INTRODUCTIE

In dit onderdeel van het lespakket wordt de volgende thema uitgewerkt: 'de ontmoeting met heilige teksten: gewelddadige teksten'. Dit pakket is ontwikkeld voor het middelbaar onderwijs en biedt de leerkracht of begeleider van een leergroep de kans om op het niveau van de eigen klasgroep dit thema uit te werken.

Dit pakket werkt in de kern vanuit een Bijbeltekst die met dit onderwerp te maken heeft. Deze tekst dient als leidraad voor de kern onderdelen van deze les. In deze handleiding wordt uitleg gegeven over hoe het lesboek in elkaar zit. Daarnaast wordt er extra informatie over de onderwerpen die behandeld worden het studentenboek gegeven. Ten slotte worden er didactische suggesties gegeven. Dit gebeurt in de vorm van alternatieve opdrachten en suggesties voor hoe een les er uit kan zien. Al deze informatie dient volledig ter inspiratie voor het indelen van de les.

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen 'basisleerstof' en 'verdieping'. De basisleerstof komt standaard aan bod in leerlingenboek en neemt 1 lesuur in beslag. De leerkracht heeft daarnaast zelf de keuze om de kennis van de leerlingen te verdiepen aan de hand van een extra lesgedeelte met bijhorende informatie en didactische suggesties, die in deze handleiding worden aangereikt.

Deze les bestaat uit de volgende lesgedeeltes:

- Ten eerste volgt er een algemeen historische schets van Jezus' leefwereld. De context van het Bijbelverhaal is voor de leergroep een belangrijke basis om Johannes 2:12-17 ('De reiniging van de tempel') beter te kunnen begrijpen en interpreteren. Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof voor de leerlingen.
- Ten tweede wordt het Bijbelverhaal (Johannes 2:12-17) zelf besproken. Hoe kan dit intrigerende verhaal uit de christelijke traditie begrepen worden? Welke betekenissen kunnen we uit dit verhaal halen, en is dit verhaal nog steeds relevant vandaag de dag? Dit onderdeel laat de leerlingen kennismaken met dit Bijbelverhaal en de achterliggende betekenis ervan. Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof voor de leerlingen.
- Het derde gedeelte van deze handleiding gaat dieper in op Jezus en geweld in zijn eigen leven en in het grote verhaal van het christendom. In dit hoofdstuk studenten leren hoe het verhaal van Jezus in de context van geweld en vrede moete worden bestudeerd. Dit is een verdiepend hoofdstuk

Afsluitend bevat deze handleiding een woordenlijst waarin alle moeilijke begrippen kort en bondig worden verklaard op het niveau van de leerling. Daarna volgt een bibliografie per hoofdstuk van deze didactische bundel.

2.1.1 LEERDOELEN VAN DE LES

1. De leerling is in staat een gewelddadige Bijbeltekst te bestuderen door stapsgewijs vragen over het verhaal te stellen.
2. De leerling kan beschrijven waarom het belangrijk is om een Bijbeltekst in haar historische context te bestuderen.
3. De Leerling is in staat geweld binnen de context van een Bijbeltekst te plaatsen.
4. De leerling is bereid zijn eigen standpunt over geweld in relatie te brengen tot het verhaal van Jezus.
5. De leerling is bereid om Bijbelteksten verder te besturen dan het één keer doorlezen

2.1.2 DIDACTISCHE SUGGESTIES

Aan het begin van elk hoofdstuk wordt uitleg gegeven over het doel en inhoud van het hoofdstuk. Daarna volgen enkele didactische suggesties. Deze suggesties bestaan uit het volgende onderdelen:

- **Vragen:** Dit zijn extra vragen die kunnen worden gebruikt om de les klassikaal te bespreken, zonder dat de leerlingen zelfstandig de les maken. Tevens kunnen sommige vragen als inleiding op de les worden gebruikt.
- **Alternatieve onderwijsvormen en opdrachten:** Dit zijn werkvormen en opdrachten die kunnen worden gebruikt om onderdelen van de les te vervangen of als aanvulling op (onderdelen van) de les.

Algemene suggesties

De verschillende onderdelen van de les kunnen zowel individueel als klassikaal worden behandeld. Dit kan ook worden gecombineerd met de leerlingen vooraf een deel van de lesstof of opdrachten als huiswerk te laten doornemen. Individueel houdt in dat de leerlingen de lesstof zelfstandig doorlopen.

Wat betreft het klassikaal behandelen zijn er twee varianten die in deze handleiding naar voren komen.

- De lesstof wordt samen doorgelezen. Tussendoor worden er een aantal vragen gesteld aan de leerlingen. Eventueel wordt het lesgedeelte afgesloten met een opdracht die in tweetallen of groepen wordt gedaan.
- De lesstof wordt behandeld door gebruik te maken van alternatieve opdrachten in plaats van het lesboek door te nemen.

2.1.3 PLANNING

Er kan worden gekozen om de leerlingen digitaal de les te laten maken of met gebruik van een geprint boek. In beide gevallen kunnen de leerlingen de les individueel zelfstandig doorlopen. De basis leerstof is ontwikkeld voor **1 lesuur**. Als de les **klassikaal** wordt behandeld kan er in stukken door de lesstof worden gewekt. Hieronder volgt een **voorbeeldplanning** voor een les van 50 minuten.

1. 4 minuten: Opening + video inleiden
2. 5 minuten: Video bekijken
3. 3 minuten: Video bespreken
4. 20 minuten: Leerlingen maken zelfstandig hoofdstuk 1: De wereld van de Bijbel
5. 3 minuten Hoofdstuk 1 nabespreken
6. 20 minuten: Leerlingen maken zelfstandig hoofdstuk 2: De wereld van het verhaal inleiden
7. 5 minuten: Hoofdstuk 2 nabespreken/ Les nabespreken

2.2 VIDEO

Afbeelding 2.1
Scene uit de video

Het beeldfragment toont David en Sarah die een spel aan het spelen zijn. Ze beginnen net aan een nieuw hoofdstuk. Dit hoofdstuk van het spel iChrist gaat over Jezus die naar de tempel gaat en daar verkopers en geldwisselaars ziet. De spelers moeten met een zweep het tempelplein leegmaken. Na afloop van dit hoofdstuk bespreken David en Sarah dit level. David geeft aan dat hij dit een gewelddadig hoofdstuk vindt en het helemaal niet fijn vindt. Vervolgens verschijnt er een melding dat Ahmed lid wil worden van de groep van David en Sarah voor dit spel. Sarah zegt dat Ahmed niet welkom is in de groep, omdat hij een Moslim is en die net als dat de verkopers niet op het tempelplein hoorde geen Christelijk spel hoort te spelen. Samen met de vader van Sarah gaan de twee tieners op zoek naar wat dit verhaal echt kan betekenen.

Bespreek het beeldfragment klassikaal met de leerlingen: wat hebben ze gezien?

De volgende vragen zijn een suggestie voor dingen die je zou kunnen vragen.

Inleidende vragen op het eerste hoofdstuk van deze module: 'De wereld van de Bijbel':

- Voordat we overgaan op de interpretatie van het verhaal, is het belangrijk om meer te weten te komen over Jezus' leefwereld. Wanneer en waar leefde hij?
- Welke godsdienst had Jezus?
- In het filmpje wordt er gesproken over de tempel, wat was dat

Inleidende vragen op het tweede hoofdstuk van deze module: 'De wereld van het verhaal':

- Klassikale bespreking van het Bijbelverhaal dat aan bod kwam in het beeldfragment. Vraag aan de leerlingen of zij het verhaal kunnen samenvatten.
- Waar speelt het verhaal zich af? Wat betekent dit?
- Hoe moet je het verhaal van Jezus toepassen op je eigen leven?

Inleidende vragen op het derde hoofdstuk van deze module: 'Jezus als voorbeeld':

- Hoe werd Jezus afgebeeld in de video?
- Wat zegt dit over Jezus?
- Is Jezus een vreedstichter of zaait hij verdeeldheid in dit verhaal?
- Wat vind je van hoe Jezus uiteindelijk stierf aan het kruis?

2.3 LESINLEIDING

2.3.1 DOEL EN INHOUD

Dit lesgedeelte dient als inleiding op de les. Het doel is de leerlingen de Bijbeltekst (Johannes 2:13-21) te laten verkennen en hun voorkennis aan te wakkeren.

2.3.2 ANTWOORDEN

Opdracht 1

Lees hieronder het verhaal van Jezus op het tempelplein. Misschien ken je dit verhaal al. Schrijf op wat jij denkt dat het betekent.

Het doel van deze opdracht is de voorkennis van de leerlingen aanspreken. Het snel en uitgebreid beantwoorden van deze opdracht vereist dat de Bijbeltekst reeds bekend is. Verzamel de antwoorden van verschillende leerlingen om een beeld te krijgen van het niveau van de groep.

2.3.3 BIJBELTEKST

Johannes 2:13-21

Kort voor Pesach, het Joodse paasfeest, reisde Jezus naar Jeruzalem. Daar trof hij op het tempelplein de handelaars in runderen, schapen en duiven aan, en de geldwisselaars die daar altijd zaten. Hij maakte een zweep van touw en joeg ze allemaal de tempel uit, met hun schapen en runderen. Hij smiet het geld van de wisselaars op de grond, gooide hun tafels omver en riep tegen de duivenverkopers: "Weg ermee! Jullie maken een markt van het huis van mijn Vader!" Zijn leerlingen dachten aan wat er geschreven staat: 'De hartstocht voor uw huis zal mij verteren.' Maar de Joden vroegen: 'Met welk teken kunt u bewijzen dat u dit mag doen?' Jezus antwoordde hun: 'Breek deze tempel maar af, en ik zal hem in drie dagen weer opbouwen.' 'Zesenveertig jaar heeft de bouw van deze tempel geduurd,' zeiden de Joden, 'en u wilt hem in drie dagen weer opbouwen?'

2.4 DE WERELD VAN DE BIJBEL

2.4.1 DOEL

In dit lesgedeelte krijgen de leerlingen uitleg over bepaalde aspecten van de context waarin Jezus leefde. Het doel is de leerlingen iets te leren over de wereld van Jezus. Deze kennis is relevant om het verhaal dat in deze les centraal staat beter te kunnen begrijpen. Het volgende leerdoel komt specifiek aan bod in dit lesgedeelte:

2. De leerling kan beschrijven waarom het belangrijk is om een Bijbeltekst in haar historische context te bestuderen.

2.4.2 INHOUD

In de dit hoofdstuk wordt er ingezoomd op de tempel in Jeruzalem. Dit onderwerp speelt een rol in het verhaal van Jezus die de tempel reinigt. Het is van belang om tijdens de les het concept tempel niet alleen in relatie tot het jodendom te zien, maar ook als breder concept dat in andere religies voorkomt. In dit deel wordt de basis gelegd om de leerlingen te leren hoe een Bijbeltekst moet worden begrepen. Deze les richt zich op de observatie fase van de inductieve Bijbelstudiemethode. Voor een uitgebreide uitleg van de inductieve Bijbelstudiemethode zie in de inleiding op de lessenreeks.

2.4.3 OPDRACHTEN EN ANTWOORDEN

Opdracht 2

Probeer je voor te stellen dat er op school een tijdmachine staat. Jij hebt geluk en mag een keer naar de tijd van Jezus reizen. Wat zou je willen leren over de tijd waarin Jezus leefde?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen op zoek gaan naar hun eigen vragen en twijfels over Jezus en de wereld waarin hij leefde. Voor deze opdracht is geen enkele voorkennis nodig. Gebruik de antwoorden van deze opdracht als aanknopingspunt voor mogelijke verdere verdieping van bepaalde onderwerpen.

Opdracht 3

Plaats de juiste termen op de lijntjes. Kijk in de tekst om de goede antwoorden te vinden.

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen het lesmateriaal verwerken.

Antwoorden:

Betekenis	Term
<i>Een plek van aanbidding en offers.</i>	<i>Tempel</i>
<i>De tempel ten tijde van Jezus' leven</i>	<i>Tempel van Herodes</i>
<i>De tempel die werd gebouwd ten tijde van Ezra en Nehemia</i>	<i>Tweede Tempel</i>
<i>Gedwongen in een ander land wonen, omdat je in je eigen land niet mag wonen.</i>	<i>Ballingschap</i>
<i>Naam van het gebied waar Jezus opgroeide.</i>	<i>Palestina</i>
<i>Hoofdstad van Palestina.</i>	<i>Jeruzalem</i>
<i>Rijk dat de tempel verwoestte in 586 v.Chr.</i>	<i>Babyloniërs</i>
<i>Het plein rondom de tempel waar niet-joden welkom waren</i>	<i>Hof van de Heidenen</i>

Exegese en context en Samaritanen

Deze les richt zich op de observatiefase van de inductieve Bijbelstudiemethode zoals beschreven in de inleiding. Voor de inductieve Bijbelstudiemethode is het begrip context belangrijk om te begrijpen. In het leerlingen boek vindt de uitleg van dit begrip plaats met als doel de leerlingen te leren dat een Bijbeltekst gelezen moet worden met de context in beeld. Context zorgt ervoor dat er een kader wordt gecreëerd waarin een tekst kan worden geïnterpreteerd. Het doel van dit raamwerk is om ervoor te zorgen dat de interpretatie binnen grenzen van de mogelijke interpretaties blijft. Verschillende soorten contexten kunnen worden bestudeerd. In deze lessenreeks onderscheiden we er drie:

- De **literaire context** betreft het genre van een Bijbeltekst en hoe de tekst gelezen moet worden overeenkomstig de principes van het genre.
- De **historische context** betreft de historische gebeurtenissen die op de achtergrond van een Bijbeltekst aanwezig zijn.
- De **culturele context** betreft de manier van leven en denken van de schrijver en de eerste lezers.

In deze les wordt het begrip context voornamelijk nog gebruikt voor historische context. Toch zullen de andere twee type contexten in de andere lessen naar voren komen.

Jeruzalem en de tempel: Tempel, jodendom en Pesach

De **tempel** speelt in het jodendom een cruciale rol. Dit is te zien in het verhaal van de geschiedenis van het volk. Snel na de uittocht uit Egypte werd volgens Exodus de **Tabernakel** opgesteld. Dit was de centrale plaats voor de godsdienstbediening van het volk. De tabernakel bestond volgens de beschrijving in Exodus uit een tent en omheining met verschillende onderdelen. In 1 Samuel werd duidelijk dat snel na het instellen van de monarchie er de wens was om de tabernakel een permanente plaats te geven. De tempel die volgens 1 koningen door Salomo werd gebouwd is gebaseerd op deze eerdere tabernakel.

Het belangrijkste feest voor de Joden in de tijd van Jezus was **Pesach**. Dit is het vandaag de dag nog steeds voor de Joden. Met het Pesachfeest wordt het **einde van slavernij in Egypte** en de uittocht uit Egypte door de Israëlieten herdacht, zoals beschreven staat in het Bijbelboek Exodus. Pesach wordt ook wel het Joodse paasfeest genoemd. Pesach wordt op de 14e dag van de eerste maand van het joodse kalender gevierd en duurt zeven of acht dagen. De Pesachviering wordt meestal samen met familie gevierd en bestaat uit verschillende rituelen. Deze rituelen staan beschreven in de Bijbel en elk ritueel verwijst naar een aspect van de **uittocht** uit Egypte. Ten tijde van het Tweede Tempel Jodendom ging het jaarlijkse Pesachfeest gepaard met een grote toeloop van mensen naar Jeruzalem. Daar werd in de tempel voor elke familie een lam geslacht.

Pesach betekent in het Hebreeuws **overslaan** en verwijst naar de laatste **plaag** beschreven in Exodus. De Pesachmaaltijd die hieraan verbonden is weergeeft de maaltijd die de Israëlieten volgens Exodus (12:12) de avond voor de uittocht aten. Tijdens deze nacht ging God langs bij de Egyptenaren en liet hun eerstgeborene sterven. The Israëlieten kregen de opdracht om tijdens een speciale maaltijd in de avond ervoor het bloed van een geofferd lam op de deurpost te smeren als teken. God sloeg de huizen van de Israëlieten die dit teken hadden over. Volgens Exodus zorgde deze plaag ervoor dat het volk uit Egypte kon trekken. In het Pesachfeest wordt stapsgewijs het verhaal van de uittocht herinnerd. Als voorbereiding op de Pesachmaaltijd werd een lam geslacht en vervolgens geroosterd. Tegenwoordig heeft deze gestalte gekregen in de **Pesach sedermaaltijd**, die door de afwezigheid van de tempel een andere vorm heeft gekregen.

Op Pesach volgde het **feest van het ongezuurde brood**. Deze werd al aan het begin van de eerste eeuw ook Pesach genoemd. Het feest van de ongezuurde broden diende als een hereniging aan deze eerste dag van de uittocht. Het brood was ongezuurd, omdat het volgens Exodus in haast moest worden bereid en opgegeten.

Afbeelding 2.2
God slaat de Israëlieten
over.
Bron: Wannapik Studio

2.4.5 DIDACTISCHE SUGGESTIES

De volgende suggesties zijn alleen nuttig als de les via klassikaal onderwijs wordt behandeld.

Suggesties voor inleidende vragen

- Wat kun je vertellen over de wereld waar Jezus in leefde?
- Wat weten jullie over tempels?
 - Denk aan wat jullie geleerd hebben over de Grieken en Romeinen bij geschiedenis.
- Wie is er ooit in Jeruzalem geweest? Of heeft iemand ooit een documentaire gezien over de Klaagmuur? Wat weet je over de Klaagmuur?
 - Heb je de Klaagmuur gezien?
 - Wat vond je van ervan om die te bezoeken?
- Wie kan vertellen waar het verhaal in het Bijbelboek Exodus over gaat? Waarom zou dit verhaal belangrijk zijn voor de joden?
- Wie weet wat Pesach is? Heeft iemand het ooit Pesach gevierd? Hoe ervaarde je dit?
- Ken je de uitspraak: Vrijheid spreekt met Joods accent? Wat denk je dat hier mee bedoeld wordt?

Alternatieve opdrachten en instructie methoden

Opdracht. Laat de leerlingen in tweetallen of groepjes een van de volgende vragen beantwoorden:

- Wat betekende de tempel voor de joden in de tijd van Jezus?
- Hoe zag de tempel eruit?
- Waarom vieren joden Pesach?
- Waarom was de tempel een centrale plaats voor joden?

Geef een aantal suggesties voor websites waarop leerlingen eventueel extra informatie kunnen vinden die niet in het lesboek staat. Laat de leerlingen een poster maken waarop ze hun vraag beantwoorden.

Spel. Doe een quiz met de verschillende termen die in dit gedeelte naar voren komen. Verdeeld de klas in groepjes. Laat de leerlingen steeds in de groepen het antwoord op een vraag opschrijven en ga daarna alle groepen langs wat ze hebben opgeschreven. Om de leerlingen de stof wat dieper te laten verwerken kunt u ook een aantal open vragen stellen, waar de leerlingen actief een antwoord op moeten zoeken.

Opdracht. Lees het verhaal van Jezus op het tempelplein. De leerlingen doen hun hun ogen dicht en krijgen de opdracht om in hun hoofd het verhaal voor te stellen. Terwijl u het verhaal voorleest stelt u tussendoor vragen aan de leerlingen over hun ervaringen tijdens het beluisteren van het verhaal. Deze vragen zijn erop gericht om de leerling de wereld van het verhaal te doen ervaren. Voorbeelden van vragen:

- *Als Jezus de tempel binnengaat:*
 - o Wat hoor je allemaal om je heen? Hoor je de dieren?
 - o Wat ruik je?
 - o Wat zie je?
 - o Hoe ziet de tempel eruit?
 - o Welke kleren heb je aan?
 - o Wat doen de mensen om je heen?
 - o Is het rustig of druk?
- *Tijdens het verjagen van de verkopers en geldwisselaars:*
 - o Wat gebeurt er op het plein?
 - o Wat doet de commotie met je?
 - o Vind je iets vreemd?
- *Tijdens de ondervraging van de leiders:*
 - o Voel je een spanning of een rust?
 - o Welke emotie beschrijft jouw gevoel op dit moment?

2.5 DE WERELD VAN HET VERHAAL

2.5.1 DOEL

Doel van dit lesgedeelte is om de leerlingen de inhoud van de Bijbeltekst te laten bestuderen. De leerlingen lezen steeds een stuk van het verhaal waarna steeds een combinatie van uitleg en opdrachten volgt. De leerlingen krijgen hierdoor langzaam een aantal vaardigheden voor het bestuderen van de Bijbel aangeleerd. Het doel hiervan is dat de leerlingen leren dat tijdens het lezen van de Bijbel goed moet worden opgelet of iets echt in de tekst staat of dat het een interpretatie van de lezer zelf is. De leerlingen krijgen hierdoor een aantal vaardigheden voor het bestuderen van de Bijbel aangeleerd. De volgende leerdoelen zullen in dit lesgedeelte aan bod komen:

1. De leerling is in staat een gewelddadige Bijbeltekst te bestuderen door stapsgewijs vragen over het verhaal te stellen.
3. De Leerling is in staat geweld binnen de context van een Bijbeltekst te plaatsen.
4. De leerling is bereid zijn eigen standpunt over geweld in relatie te brengen tot het verhaal van Jezus.
5. De leerling is bereid om Bijbelteksten verder te besturen dan het 1 keer doorlezen.

2.5.2 INHOUD

De Bijbeltekst is opgedeeld in 4 stukken:

- Het eerste stuk gaat over Jezus die naar Jeruzalem reist en in de **tempel aankomt**. De informatie en opdrachten richten zich erop om de startsituatie van het verhaal beter te begrijpen.
- Het tweede stuk gaat over hoe Jezus een **zweep maakt** en de verkopers en geldwisselaars van het tempelplein verjaagd. De opdrachten direct erna richten zich op hoe het handelen van Jezus vaak omschreven wordt. Jezus als 'boos' omschrijven kan op basis van de tekst, maar dit staat er niet direct in. Andere beschrijvingen zijn ook passend in de tekst.
- Het derde stuk gaat over Jezus **interactie met de leiders** van de Joden. Hier draait het om de legitimatie van de handeling van Jezus.
- In het vierde stuk gaat over wat **Jezus** met zijn antwoord **bedoelde**. Het doel is om tot een interpretatie van de handelingen en woorden van Jezus te komen.

Aan het einde van dit hoofdstuk in deze lerarenhandleiding wordt een uitgebreide commentaar voorzien op de Bijbeltekst (Johannes 2:13-21).

2.5.3 OPDRACHTEN EN ANTWOORDEN

Opdracht 4

Jezus reisde aan het begin van het verhaal naar Jeruzalem. Waarom ging Jezus naar Jeruzalem volgens de tekst?

- A. Om een vriend te bezoeken
- B. Om te prediken in Jeruzalem
- C. Om Pesach te vieren
- D. Om runderen, schapen en duiven te kopen

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen de Bijbeltekst en de uitleg aandachtig lezen. Het juiste antwoord is C.

Opdracht 5

Hoe reageerde Jezus op wat hij in de tempel zag? Wat vind jij van deze reactie?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen hun eerste reactie op wat Jezus deed gaan verwoorden. Waarschijnlijk zullen leerlingen het hebben over dat Jezus boos werd. Het is natuurlijk niet vreemd als de leerlingen door godsdienstige onderwijs dit verhaal als iets positiefs zullen zien.

Opdracht 6

Hoe zou je Jezus zijn reactie ook kunnen noemen?

Het doel is dat leerlingen alternatieven noemen voor de reactie van Jezus. Voorbeelden zijn onder andere gepassioneerd, gedreven, verbijsterd, ontgaan, geïrriteerd en bedroefd.

Opdracht 7

Jezus, noemt de tempel het huis van zijn Vader. Naar wie verwijst Jezus? Waarom zou hij dit doen?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen nadenken wat Jezus bedoeld kan hebben. Dit is een opmaat naar het volgende gedeelte.

Opdracht 8

Denk na over wat de reactie van Jezus met jou doet. Schrijf een aantal woorden op die bij je opkomen. Wat zeggen deze woorden over hoe je naar het verhaal kijkt?

Het doel van deze opdracht is het aanwakken van zelfreflectie en zelfbewustzijn over de eigen vragen en twijfels bij de leerlingen.

Opdracht 9

Waarom zou Jezus willen dat het tempelplein geen markt is?

De leerlingen moeten de tekst die ze eerder hebben gelezen verwerken om te begrijpen dat het erom gaat dat Jezus de tempel primair als plaats van aanbidding wil hebben.

Mogelijke antwoorden:

- Jezus wil de heiligheid van de tempel benadrukken.
- Jezus wil aandacht vestigen op wie hij is.
- Jezus wil laten zien dat de oude tempel niet meer nodig zal zijn in de toekomst.

Opdracht 10

Wat vind jij van dit verhaal? Vind je dat Jezus gewelddadig was?

Het doel van deze opdracht is het verhaal vergelijken met het eigen leven en de eigen denkwijze van de leerlingen. Tegelijk is het moment van reflectie over wat de leerlingen nu geleerd hebben over de tekst.

2.5.4 COMMENTAAR VAN JOHANNES 2:13-21

Het verhaal van Jezus die de tempel reinigt staat aan het begin van het Evangelie van Johannes. Het evangelie verschilt van de andere drie in stijl en inhoud. Het bevat een aantal verhalen en uitspraken van Jezus die de andere drie niet bevatten. Het begint op een opvallende wijze met een uiteenzetting van wie Jezus is. Na deze uiteenzetting volgt het verhaal van de bruiloft in Kana, waar Jezus water in wijn veranderde. Dit verhaal is in het Evangelie van Johannes het eerste wonder dat Jezus verrichte. In dit verhaal maakt Jezus duidelijk dat zijn tijd nog niet was gekomen. Direct hierop volgt het verhaal van de tempelreiniging. Dit is opvallend, omdat Jezus na eerst te zeggen dat zijn tijd nog niet gekomen is volgens de schrijver van Johannes direct naar de tempel ging en de aandacht op zichzelf vestigde. Op het verhaal van de tempelreiniging volgen de verhalen van het gesprek met Nicodemus, de getuigenis van Johannes en de ontmoeting met de Samaritaanse vrouw.

Commentaar

Jezus trekt volgens de beschrijving van Johannes vanuit de Galilea naar Jeruzalem om daar het **Pesachfeest te vieren**. Het vieren van Pesach zorgde daardoor voor een drukte in de stad. Schattingen wijzen erop dat de stad mogelijk vervijfvoudigde in het aantal personen dat er verbleef tijdens de periode rond Pesach. Dit zorgde ervoor dat de leiders rond het Pesachfeest en het daaropvolgende feest van ongezuurde broden altijd alert waren op mogelijke onrusten.

Vanwege de drukte in de stad zal het Voorhof van de Heidenen ook erg druk zijn geweest. Als Jezus op dit voorhof aankomt treft hij naast de vele mensen ook een waarschijnlijk zeer **goed draaiende** markt aan. Deze markt was vanwege het Pesachfeest extra belangrijk voor de reizigers die van buiten de stad kwamen. Op de markt konden zij een offerdier kopen voor de offers. Dit was noodzakelijk voor de reizigers om te kunnen deelnemen aan het Pesachfeest. Daarnaast maakte de geldwisselaars het mogelijk dat de reizigers hun geld, waarop het gezicht van de keizer of andere leiders was afgebeeld, om te wisselen in geld geschikt voor de tempelbelasting.

De verkoop vond plaats op het **Voorhof van de Heidenen**. Dit was het plein waar de heidenen welkom waren. Toegang tot de binnenpleinen van de tempel was verboden voor de heidenen. De aanwezigheid van de handelaren en geldwisselaars op het Voorhof van de Heidenen zouden ervoor kunnen hebben gezorgd dat het plein geen plaats van aanbidding voor de heidenen kon worden.

Toen Jezus de markt op het plein zag **maakte hij een zweep** en joeg de verkopers de tempel uit. Wat belangrijk is om te observeren is dat niet beschreven staat Jezus daadwerkelijk de zweep gebruikte om mensen fysiek pijn te doen. Dit laat zien dat het gewelddadige beeld dat deze tekst oproept niet komt door een **letterlijke** beschrijving van fysiek pijn, maar juist door de **situatie** die wordt gesuggereerd door te beschrijven dat Jezus een zweep maakte.

Daarnaast verwijderde Jezus op een dringende en imponerende wijze de verkopers en geldwisselaars wegstuurde. Wat deze inzichten aanstippen is dat het gewelddadig karakter naar voren komt in alle handelingen van Jezus en niet alleen het slaan met een zweep. Jezus handelen had effect, omdat de verkopers, geldwisselaar en zelfs het vee het plein verlieten. De vraag is wat de diepere betekenis van deze beschreven handelingen is.

Als zijn **reden voor zijn actie** lijkt Jezus aan te duiden dat hij de tempel een belangrijke plek vindt. Hij ziet het namelijk als het huis van zijn Vader. Jezus noemt de tempel duidelijk 'zijn' Vadershuis. Hij maakt met het gebruik van 'zijn' in combinatie met Vader een dat moment een messiaanse uitspraak. Het huis van Jezus' vader moet worden ontdaan van de handelaren en geldwisselaars. De uitspraak die Jezus hier doet lijkt geïnspireerd te zijn door Zacharias 14:21b: "Als die tijd aanbreekt, zullen er nooit meer handelaars zitten in de tempel van de HEER van de hemelse machten." Deze tekst verwijst naar een toekomstige situatie van volledige reinheid in Jeruzalem en Judea, waarin geen marktlieden meer nodig zijn in de tempel. De discipelen hebben dit mogelijk door wanneer ze aan Psalm 69:10 moeten denken. Het is niet duidelijk wanneer ze dit door hebben, maar dit is waarschijnlijk pas nadat Jezus is gekruisigd.

Nadat Jezus de verkopers en geldwisselaars uit de tempel heeft gestuurd, werd hij aangesproken door de leiders van de Joden. Deze gaven aan dat ze van Jezus een **teken** willen. Hiermee sluiten de ondervragers aan bij de legitieme praktijk van de joden om profeten te onderzoeken. Jezus maakte verbazingwekkende actie en deed een messiaanse claim. De leiders zijn vragen terecht vanuit de Joodse traditie om een teken. Er is dus sprake van een spanning tussen Jezus en zijn ondervragers. Zij handelen vanuit de autoriteit van de tempel en hebben dus het recht om Jezus' autoriteit te betwisten. We hebben te maken met een autoriteitsvraag. Heeft Jezus het recht om te doen en te zeggen wat hij deed of hebben de leiders het recht om Jezus voor zijn daad te straffen. Jezus moest dus gaan aantonen dat zijn actie gerechtvaardigd is.

De reactie van Jezus is **geen direct antwoord** op de vraag. Hij geeft de leiders een vergelijking. In het antwoord dat hij gaf vergeleek Jezus zichzelf met de tempel. Door over de tempel te beginnen wordt Jezus direct verbonden aan de bediening van de tempel. Jezus spreekt over het afbreken van de tempel. De leiders begrijpen de vergelijking niet. Ze stellen daarom een logische vraag met een sceptische ondertoon. Drie dagen is absurd vergeleken met de lengte dat het heeft gekost om de tempel te bouwen zoals het toen was. Jezus volgde zijn handeling in de tempel op met een voor de leiders absurde en schandelijk uitspraak. De schandelijkheid kwam voort uit de onmogelijkheid van wat hij voorstelde.

De leiders begrepen op dit moment niet wat Jezus met zijn woorden bedoelde. Dit heeft als gevolg dat Jezus dus geen bevredigende reactie op de vraag kan hebben gegeven. Toch zal de **schandelijkheid** van de claim juist de verbazing over zijn eerdere actie waarschijnlijk overtreffen. Dit is dan ook de reden dat vier van de versies van dit verhaal geen verdere uitweiding over de schandelijkheid van het handelen van Jezus bevat. In de evangeliën van Markus en Mattheüs wordt het belang van deze uitspraak duidelijk als tijdens de voorgeleiding voor de hogepriesters en het Sanhedrin er verwezen wordt naar deze claim, maar niet naar het verstoren van de markt in de tempel zelf.

Naast het feit dat de Joden niet begrepen wat Jezus bedoelde met zijn woorden, begrepen de **discipelen** dit ook niet meteen. De tekst maakt duidelijk dat ze pas na de opstanding begrepen wat Jezus hiermee precies bedoelde. Dit maakt duidelijk dat de woorden die Jezus gebruikte niet vanzelfsprekend zijn om te worden begrepen. Het doel van de beschreven handelingen van Jezus is hierdoor niet gelijk duidelijk

Interpretatie

Er zijn meerdere interpretaties van deze Bijbeltekst mogelijk. Voor deze les zijn er twee relevante interpretaties op deze Bijbeltekst:

1. Jezus **wijst** met zijn actie de hele **tempelbediening af**. Deze interpretatie berust op het belang dat de markt had voor het functioneren van de tempel. Door de markt van het tempelplein te verjagen werd effectief ook tijdelijk de werking van de tempel stilgelegd. Zijn handelen en reactie op de leiders dienen ervoor om te voorspiegelen dat de tempelbediening met alle offers zullen worden vervangen door een nieuw systeem. Dit nieuwe systeem zou door zijn dood to stand gaan komen.
2. De tweede interpretatie is **eschatologisch**. Dit betekent dat het gaat over een betekenis voor het einde der tijden. In dit geval gaat het over de toekomst van de tempel. Deze toekomst houdt verband met een belangrijke eigenschap van de tempel, namelijk de Goddelijke aanwezigheid. In lijn met Zacharia 14:21 legt Jezus met de handeling de nadruk op de heiligheid van de tempel. Deze komt voort uit de Goddelijke aanwezigheid. Johannes gebruikt de vergelijking van Jezus' lichaam met de tempel om te spreken over het einde van de oude tempel. Deze oude tempel en bediening zal door de joodse leiders worden afgebroken, wat duidt op het sterven van Jezus. Jezus zelf is de nieuwe tempel waar de Goddelijke aanwezigheid naar toe verplaatst. Johannes lijkt hiermee te wijzen op een nieuwe wijze dat God met het volk omgaat en aanwezig is in de wereld.

Wat moeten we met de tekst:

De geschiedenis van de interpretatie van de tempelreiniging in het Evangelie van Johannes maakt duidelijk dat een gewelddadige lezing van deze tekst pas ten tijde van Augustinus ontstond. In de eerste eeuwen werd de tekst eigenlijk nooit als een argument voor het gebruik van geweld gebruikt. De tekst werd tijdens de kruistochten gebruikt als rechtvaardiging voor het gebruikte geweld. Toch is deze interpretatie niet de standaardinterpretatie gebleven. De huidige consensus op basis van taalkundig onderzoek is dat Jezus de zweep volgens Johannes niet tegen mens of dier heeft gebruikt. Hij heeft dus geen direct fysiek geweld gebruikt.

2.5.5 SUGGESTIES

Suggesties voor vragen om te stellen

- Jezus gaat naar de tempel. Wat ziet hij daar?
- In de tekst staat dat Jezus een zweep maakte. Wat deed Jezus met de zweep?
- Wat vragen de leiders van de Joden aan Jezus?
- Wat doen de discipelen van Jezus in dit verhaal?
- Wat bedoelt Jezus met de tempel afbreken?
- Hoe reageren de discipelen van Jezus op wat hij zei?

Alternatieve opdrachten en instructiemethoden

Opdracht. De leerlingen worden opgedeeld in groepjes. Elke leerling krijgt een nummer naar het aantal leerlingen dat in de groepjes zit. De tafels in het lokaal staan in groepjes. Deze opdracht kent 3 rondes:

- Ronde 1: Elke groep gaat aan een groepje tafels zitten. Elke groep krijgt een vel papier met een aantal plaatjes die het verhaal weergeeft. De leerlingen krijgen de opdracht om deze te bestuderen op wat hen allemaal opvalt aan het verhaal. Elke leerling heeft een blad papier waarop deze leerling aantekeningen kan maken van wat er besproken wordt.
- Ronde 2: De leerlingen gaan in de groepjes van hun nummer zitten. Ze krijgen de opdracht om te bespreken wat ze denken dat het verhaal betekent en gebruiken daarbij wat ze in ronde 1 hebben besproken.
- Ronde 3: De leerlingen gaan weer in de oorspronkelijke groepjes zitten. Ze bespreken wat ze hebben besproken en geleerd in ronde 2. Vervolgens moeten ze nadenken over de vraag wat het verhaal voor deze tijd nog betekent.

Probeer als docent tussendoor een aantal aanwijzingen te geven aan zowel individuele groepje als aan de hele klas. In de nabespreking kan het handig zijn om delen van het lesboek te bespreken.

Rollenspel. Laat de leerlingen het verhaal van Jezus in de klas naspelen. Laat ze zelf het verhaal in een script veranderen en de ruimte de vorm van het tempelplein met een markt geven. Voeg een verteller toe die op 3 momenten tijdens het script uitlegt wat er precies gebeurt in een scène. De momenten zijn: (i) als Jezus de zweep gebruikt, verzen 13-16; (ii) nadat Jezus ondervraagd is, verzen 17-20; (iii) als de discipelen begrijpen wat Jezus bedoelde, vers 21.

Stel tijdens het maken van het script de volgende vragen aan de leerlingen:

- Wat maakt dat Jezus zo reageert?
- Wat zouden de andere mensen op het plein doen?
- Wat doen de leerlingen van Jezus?
- Wat wordt er bedoeld met de Joden?
 - o Leg uit dat dit verwijst naar de leiders van de Joden zijn in het Evangelie van Johannes.

Opdracht. De leerlingen lezen het verhaal in minimaal drie verschillende vertalingen, bijvoorbeeld de 'Statenvertaling', de 'Nieuwe Bijbelvertaling' en de 'Bijbel in Gewone Taal'. De leerlingen krijgen de opdracht de verschillen te beschrijven. Vervolgens moeten ze nadenken over wat de verschillen over het verhaal duidelijk maken en welke vragen deze verschillen ze geeft over het verhaal.

Opdracht. De leerlingen lezen dit verhaal in de verschillende vertellingen in de Bijbel: Mattheüs 21:12–13, Marcus 11:15–19 en Lucas 19:45–48. De leerlingen krijgen de opdracht de verschillen te beschrijven. Vervolgens moeten ze nadenken over wat de verschillen over het verhaal duidelijk maken en welke vragen deze verschillen oproepen over het verhaal.

2.6 JEZUS ALS VOORBEELD

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen 'basisleerstof' en 'verdieping'. Dit hoofdstuk kan door de leerkracht gebruikt worden als verdieping en maakt geen onderdeel uit van het standaardpakket voor de leerlingen. In de 3.7 kunt u de leerlingenbladen terugvinden.

2.6.1 DOEL

Het doel van dit lesgedeelte is om de leerlingen vertrouwd maken met het vraagstuk geweld en de Bijbel. Het doel van deze les is om te laten zien dat geweld en het verhaal van Jezus niet eenvoudig los van elkaar te zien zijn. Niet alleen zijn sommige uitspraken van Jezus radicaal, ook het doel van zijn leven wordt meestal aan het gewelddadige beeld van het kruis gekoppeld. De volgende leerdoelen komen specifiek aan bod in dit lesgedeelte:

3. De leerling is in staat geweld binnen de context van een Bijbeltekst te plaatsen.
4. De leerling is bereid zijn eigen standpunt over geweld in relatie te brengen tot het verhaal van Jezus.

2.6.2 INHOUD

De leerlingen krijgen eerst uitleg over Jezusbeelden en moeten hierop reflecteren. Vervolgens zal het concept Jezusbeeld verder worden bestudeerd in de tegenstelling vreedstichter tegenover zaaier van verdeeldheid. Om deze beter te begrijpen wordt er ingegaan op wat vrede en geweld precies als begrippen betekenen. De leerlingen moeten nadenken over wat voor beeld van Jezus ze zelf hebben. Vervolgens wordt er gekeken naar drie Bijbelteksten waarin uitspraken van Jezus staan. Deze worden in het licht van de tegenstelling met elkaar vergeleken.

Opdracht 1

Wat betekent Jezus voor jou?

Het doel van deze vraag is dat de leerlingen gaan reflecteren op hun eigen beeld van Jezus.

Opdracht 2

Lees de volgende twee berichten en beantwoord de volgende vragen:

De twee berichten zijn te vinden in de leerlingenbladen.

- **Geef aan hoe de berichten verschillen in het beeld van Jezus die ze bevatten.**
- **Wat vind jij van deze beelden van Jezus?**
- **Wat zou Jezus volgens jou doen?**

Het doel van deze vraag is dat de leerlingen door de twee berichtjes te bestuderen zien dat er twee verschillende Jezusbeelden naar voren komen. Daarnaast is het doel dat ze ontdekken hoe deze Jezusbeelden een compleet andere interpretatie van wie Jezus is, opleveren.

Opdracht 3

Wat was Jezus volgens jou: een vredestitcher of iemand die verdeeldheid zaait?

Het doel van deze opdracht is om de leerlingen hun eigen beeld van Jezus kritisch te laten bestuderen, voordat ze in het volgende gedeelte in de Bijbel gaan lezen.

Opdracht 4

Vergelijk de drie Bijbelteksten en beantwoord de volgende vragen:

- **Wat zeggen de teksten over Jezus?**
- **Wat betekenen de teksten?**
- **Wat vind je van de uitspraken van Jezus?**
- **Wat doet dit met jou?**

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen de Bijbelteksten bestuderen om meer te leren over hoe Jezus wordt weergegeven.

Jezusbeelden en Godsbeeld

Het concept '**Godsbeeld**' wordt gebruikt om te beschrijven hoe mensen God inbeelden. Het zijn de ideeën die een persoon heeft over God. Een Godsbeeld bepaalt hoe een persoon over God spreekt. Een Godsbeeld beïnvloedt ook hoe een persoon een Bijbeltekst benadert en interpreteert. Door een negatief beeld van het concept God te hebben kan een persoon bijvoorbeeld ook negatieve aspecten van een Bijbeltekst gaan uitlichten. Godsbeelden hebben dus een sturende werking op Bijbellezers en interpretatie daarvan.

Het concept '**Jezusbeeld**' dat in deze les wordt gebruikt is een afgeleide hiervan. Een onderzoek naar hoe normale, niet geschoolde, gelovigen naar Jezus kijken, heeft aangetoond dat mensen verschillende visies op Jezus hebben. Na het interviewen van normale gelovigen over de vraag of zij Jezus als God zien, vonden de onderzoekers dat mensen Jezus als enige God in zijn werk zagen (functionele visie), als God in alle aspecten (ontologische visie). Daarnaast waren er ook mensen die volledig twijfelde aan de goddelijkheid van Jezus (sceptische visie) zagen. Een meerderheid van de normale gelovigen had een functionele visie, in tegenstelling tot de meer traditionele ontologische opvattingen in de christelijke traditie. Dit laat zien dat het label 'christelijk' niet bepaalt wat voor soort beeld van Jezus een persoon heeft.

De Jezusbeelden bleken ook in verband te staan met hoe er wordt gekeken naar wat het **kruis** betekent en wat het doel van het leven van Jezus was. Jezusbeelden zijn daarom van belang om te benoemen in de les. Door leerlingen te laten zien dat Jezusbeelden net als Godsbeelden beïnvloeden hoe een Bijbeltekst benaderd wordt, scheppen we ruimte om de Jezusbeelden zelf **kritisch te bekijken**. De Gods- en Jezusbeelden worden gevormd door de cultuur en samenleving waar een persoon in leeft, door het bestuderen van de Bijbel en tradities en door de persoonlijke ervaringen.

Geweld Gedefinieerd

Geweld is een lastig concept om goed te definiëren en kan daardoor vaak het beste **subjectief** worden opgevat. In deze subjectieve benadering is een tekst gewelddadig, omdat het gewelddadig overkomt op de lezer. Deze subjectieve benadering heeft wel een aantal problemen. Ten eerste, kan het leiden tot oneindige discussies over wat wel en niet gewelddadig is. Daarnaast kan het zorgen dat gewelddadige situaties genormaliseerd worden in groepen. Ten slotte kan het zorgen voor een niet kritische benadering van mogelijk gewelddadige beelden en teksten.

Ondanks dat het lastig is om geweld te definiëren zijn er verschillende benaderingen opgesteld die dit wel proberen te doen. De **Wereldgezondheidsorganisatie** definieert geweld als: “Het opzettelijke gebruik van fysieke kracht of macht, in de vorm van bedreiging of in het echt, tegen zichzelf, een andere persoon of tegen een groep of gemeenschap, wat resulteert in of een grote kans heeft te resulteren in letsel, overlijden, psychische schade, onderontwikkeling of verwaarlozing”.¹ Deze definitie maakt duidelijk dat er ook sprake van geweld is wanneer de mogelijkheid van fysieke aantasting afwezig is. Deze brede definitie van geweld laat zien dat teksten dus gewelddadig kunnen zijn zonder dat er daadwerkelijk fysiek geweld zichtbaar is.

Een nuttige toevoeging hieraan uit de bevrijdingstheologie, is de spiraal van geweld. Het idee van de **spiraal van geweld** is dat de mens geweld gebruikt door de neiging tot wraak en vergelding. Simpel samengevat door actie en tegenreactie van geweld ontstaat in de wereld steeds meer geweld. Een interessant onderdeel van de spiraal van geweld zijn de verschillende soorten geweld die erin worden onderscheiden. In zijn boek *Is Religion Killing Us* voegde Jack Nelson-Pallmeyer naast de eerste drie types die uit de bevrijdingstheologie komen, nog twee extra categorieën toe. In de onderstaande tabel zijn de vier categorieën weergegeven. De spiraal van geweld is een nuttig concept, omdat het laat zien dat veel onderwerpen die niet direct geweld lijken te zijn toch met geweld te maken hebben. Jezus spreekt daardoor dus veel vaker over het terugdringen van geweld dan op eerste zicht kan lijken.

Table 2.1
Spiraal van geweld

Geweld 1	Geweld 2	Geweld 3	Geweld 4	Geweld 5
Honger Armoede Onderdrukking	Rebellie Gewapend verzet Terugvechten	Repressie Staatsterreur Doodseskaders Militaire onderdrukking	Disfunctioneel- deflectief afbraak van de gemeenschap, Criminaliteit	Spirituele en goddelijke bedreigingen, in afwachting van Gods geweld, menselijk geweld in Gods naam

¹ Rutherford et al. (2007). Violence: a glossary. Journal of Epidemiology and Community Health 61 (8), pagina 676. Eigen vertaling.

Interpretatie van de drie Bijbelteksten

Mattheüs 10:34-39

Deze tekst lijkt op eerste oogpunt te spreken over verdeeldheid. Toch gaat deze tekst over de **zending** waar Jezus over spreekt in Mattheüs 10:16. Jezus geeft in het vervolg aan dat in het gehoor geven aan de zending zijn discipelen met tegenstand en vervolging te maken krijgen. De tekst over het zwaard hoort in deze context gelezen te worden. Jezus verwacht van zijn leerlingen dat ze een keuze maken. Jezus geeft aan dat er een scheiding komt niet doordat hij die maakt, maar doordat er een keuze voor of tegen hem volgen moet worden gemaakt. In deze tekst spreekt Jezus over de prijs die het volgen van hem voor zijn discipelen heeft

Mattheüs 5:38-40

Deze tekst is een gemakkelijke tekst om te gebruiken in de huidige tijd. We hebben het gevoel dat Jezus in deze tekst iets leert over **vergelding** en **wraak**. Toch is de interpretatie van de tekst wat gecompliceerder. De tekst verwijst naar de bekende **wet van de vergelding** die in het gehele nabij oosten terug te vinden was. Deze wet zegt simpel gezegd dat wraak uit zichzelf niet mag. De vergelding voor een misdaad moet in verhouding staan tot die misdaad. Dit betekende dat er geen ongeremde wraak was. Een ander belangrijke observatie is dat het hier om een **juridisch principe** ging. Het halen van vergelding kon niet op eigen houtje, maar gebeurde in een gemeenschap van recht en orde. Wat Jezus met zijn uitspraak doet is dit systeem van gerechtigheid in een ander licht plaatsen. In plaats van gebruik te maken van een recht moet een volgeling van Jezus juist zijn recht op zij schuiven. Dit vult hij aan door te verwijzen naar het toekeren van de andere wang. Op de wang geslagen worden is in de context van het nabije oosten een grove vernedering. In plaats van je recht te halen en een vernedering te herstellen, verneder je juist jezelf. Het gaat erom dat er geleefd wordt in een **onbaatzuchtige liefde voor een ander**.

Mattheüs 7:7-12

Dit Bijbelgedeelte bestaat uit twee delen en dient als afsluiting van een groter deel van de Bergrede (7:1-12). Dit grotere gedeelte richt zich op de vraag hoe iemand moet leven. In het eerste deel (7-11) spreekt Jezus over gebed en dat God voorziet. Dit deel gaat over hoe de goedheid van God zich niet afwendt van de mensheid. De woorden 'zoeken', 'kloppen' en 'vragen' brengen de centrale boodschap van de passage over. Als een mens zich wendt tot God, zal God deze persoon niet teleurstellen.

In het tweede gedeelte (12) spreekt Jezus over hoe mensen met elkaar om moeten gaan. Het eerste gedeelte is toegevoegd om de relatie te laten zien tussen de voorgaande lessen in de Bergrede en de zogenaamde **Gulden Regel** in dit tweede gedeelte. Deze relatie kan worden gezien als een conclusie op alle dingen die een mens moet doen in het leven. De Gulden Regel was voor deze tekst vaak opgesteld als "Wat jij verafschuwt, doe dat ook je naaste niet aan." In plaats van een negatieve formulering die de nadruk legt op het niet doen van iets met anderen, gebruikt Jezus de **positieve formulering** waarmee juist wordt benadrukt dat een persoon iets voor anderen moet doen. Jezus laat zien dat net zoals God zijn goedheid aan de mens geeft, moeten zijn volgelingen moeten leren dat ze in goedheid met anderen moeten leven

Afbeelding 3.3
Schilderij De Prediking
op de berg van Robert
Arsène, 1870
Bron: Dit bestand is
gelicenseerd onder
de Creative Commons
[Naamsvermelding-
GelijkDelen 4.0
Internationaal](#) licentie.
Geen wijzigingen in het
werk zijn aangebracht.
[https://commons.
wikimedia.org/wiki/
File:Église_Saint-
Martin_de_Castelnau-
d%27Estrétefonds_-_
Le_Sermon_sur_la_
montagne_par_Robert_
Arsène_IM31000073.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Église_Saint-Martin_de_Castelnau-d%27Estrétefonds_-_Le_Sermon_sur_la_montagne_par_Robert_Arsène_IM31000073.jpg)

2.6.5 SUGGESTIES

Suggesties voor vragen om te stellen

- Wie was Jezus precies volgens jullie?
- Heb je ooit gehoord van de uitspraak "What would Jesus do"? Waarom wordt dit gebruikt?
- Twee politieke partijen verschillen van mening over het wel of niet deelnemen aan een oorlog. Bij welke van de twee zou Jezus zich aansluiten?
- Ken jij uitspraken van Jezus die je lastig vindt?
- Stelling: Jezus was een persoon die verdeeldheid zaaide. Ben je het met deze stelling eens?
- Hoe zou je het begrip geweld uitleggen?
- Wat betekent het woord vrede

Alternatieve opdrachten en instructie methoden

Opdracht. De leerlingen definiëren in groep de begrippen geweld en vrede. Hier volgt een voorbeeld hoe je dit vorm zou kunnen geven:

- Er zijn 5 rondes waarin het werken in groepen en klassikaal met elkaar worden afgewisseld.
 1. Laat de leerlingen eerst in groepjes brainstormen over beide begrippen.
 2. Bespreek klassikaal wat er is besproken.
 3. De leerlingen moeten voorbeelden van geweld en situaties van vrede vergelijken met wat erin de vorige twee rondes is gezegd.
 - Probeer als docent een aantal concrete voorbeelden van geweld en vrede die in een grijs gebied zitten, te vinden.
 4. De groepen wisselen van samenstelling. In deze nieuwe groepen moeten de leerlingen proberen een definitie op te stellen van geweld en vrede.
 5. Klassikaal wordt er een gezamenlijke definitie opgesteld van de begrippen. Vergelijk klassikaal deze met de definitie van geweld die van de Wereldgezondheidsorganisatie die in de docentenhandleiding later in dit hoofdstuk wordt gegeven of met een definitie van internet

Opdracht. Selecteer een aantal fragmenten van films en series over Jezus. De leerlingen moeten bespreken hoe Jezus wordt weergegeven in de films. De fragmenten moeten Jezus niet alleen laten zien als een persoon die alleen onderwijst, maar ook rondtrekt en mensen ontmoet.

2.7 LEERLINGENBLADEN: JEZUS ALS VOORBEELD?

Jezus is voor Christenen een belangrijke persoon die hun heeft geleerd hoe ze moeten leven. Jezus is voor hen echt onderdeel van hun eigen leven. Een principe dat binnen de protestantse kerken heel bekend is **Solus Christus**, wat 'Christus alleen' betekent. Dit principe markeert de rol die Jezus in de kerk speelt. Doordat Jezus zo belangrijk is, zijn er uitspraken ontstaan die Jezus en onze eigen levens met elkaar verbinden. Een modern voorbeeld hiervan is de vraag '**What would Jesus do?**' (Wat zou Jezus doen) die vaak gebruikt wordt, zoals in het Christelijke nummer 'Revolutionary' van Josh Wilson, waarin hij als antwoord geeft dat 'Jezus eerste lief zou hebben'.

Het antwoord op de vraag 'What would Jesus do?' zal per persoon verschillen. Dit komt doordat er verschillend wordt gedacht over wie Jezus precies is. Sommige zien Jezus voornamelijk als een voorbeeld voor hoe goed te leven, terwijl andere hem juist ook meer de Goddelijkheid van Jezus benadrukken. Deze verschillende visies op Jezus worden **Jezusbeelden** genoemd. Elk beeld is een andere weergave van Jezus. Deze beelden geven richting aan hoe mensen met de verhalen van Jezus omgaan. Vooral in het eigen leven bepaalt een Jezusbeeld hoe mensen uiteindelijk de verhalen in hun eigen leven toepassen. Deze verschillende beelden zorgen ervoor dat er veel gediscussieerd wordt over wat Jezus ons leerde en hoe wij daar vandaag de dag mee om moeten gaan.

Opdracht 1

Wat betekent Jezus voor jou?

Opdracht 2

Lees de volgende twee berichten en beantwoord de volgende vragen:

- Geef aan hoe de berichten verschillen in het beeld van Jezus die ze bevatten.
- Wat vind jij van deze beelden van Jezus?
- Wat zou Jezus volgens jou doen?

Als Jezus nu leeft zou hij zich aansluiten bij ons. Wij hebben het recht aan onze kant. Net als Jezus verzetten wij ons tegen de machthebbers van de wereld. Jezus staat achter ons, want hij heeft gezegd dat hij gekomen is om het zwaard te brengen. Vandaag de dag zou Jezus geweren brengen om mensen te helpen. Jezus was een strijder voor gerechtigheid, zoals wij dat nu zijn. Hij is er zelfs voor gekruisigd. Dat toont nog eens de radicaliteit van Jezus aan.

- Een strijder uit de Lord's Resistance Army

Als Jezus nu zou leven, dan zou hij naast ons komen zitten. De wereld is vol onrecht, veroorzaakt door hebzucht en egoïsme. Net zoals wij tegen het kapitalisme strijden, streed Jezus tegen de hebzuchtige machine in de tempel. Dat doen we net als Jezus zonder te vechten, maar door de wang toe te keren en hier te zitten. Jezus streed net als ons voor een betere wereld door vredig te protesteren. Bij zijn arrestatie ging hij rustig mee en zelfs aan het kruis dacht hij eerst aan de anderen.

- Een demonstrant van Occupy Wallstreet

Jezus vrede stichter of zaaier van verdeeldheid

De schrijvers van de berichten hebben beide een ander beeld van Jezus dat past bij hun eigen verwachting. De beelden die zij hebben verschillen in hun mening over de vraag of Jezus zelf geweld zou gebruiken of geweld goed zou keuren. Over de vraag hoe Jezus met geweld omging zijn er verschillende meningen. Was Jezus een persoon die liefde en vrede verspreidde? Of was hij een persoon die kwam om verdeeldheid te zaaien en daarin zelf geweld goedkeurde. Deze verschillende meningen worden veroorzaakt door verschillende Jezusbeelden.

Geweld zijn alle handelingen die een persoon verricht die een ander persoon of groep fysiek, geestelijk of emotioneel beschadigt. Het gaat niet alleen over het fysiek pijn doen van iemand, maar ook iemand geestelijk pijn doen door deze persoon te bedreigen of te pesten. **Vrede** betekent zowel de afwezigheid van strijd als een staat van rust en harmonie. Geweld en vrede zijn twee zaken die voor veel mensen niet samen lijken te gaan. Iemand kan niet gewelddadig zijn en rust en harmonie brengen. Toch zijn er veel oorlogen gevoerd met het idee dat er vrede wordt gebracht.

Opdracht 3

Wat was Jezus volgens jou: een vredestichter of iemand die verdeeldheid zaaide?

In het verhaal van de tempelreiniging lijkt Jezus een gewelddadige bezoeker van de tempel te zijn. Er zijn ook andere teksten in de Bijbel die een radicale kant van Jezus laten zien. Een voorbeeld van zo'n tekst is MATTHEÛS 10:34-39, waarin Jezus zegt dat hij gekomen is om het zwaard te brengen en verdeeldheid te zaaien. Dit is een lastig verhaal om te lezen, omdat Jezus hier zelf zegt dat hij niet gekomen is om vrede te brengen.

MATTHEÛS 10:34-39

Denk niet dat ik gekomen ben om op aarde vrede te brengen. Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard. Want ik kom een wig drijven tussen een man en zijn vader, tussen een dochter en haar moeder en tussen een schoondochter en haar schoonmoeder; de vijanden van de mensen zijn hun eigen huisgenoten! Wie meer van zijn vader of moeder houdt dan van mij, is mij niet waard, en wie meer houdt van zijn zoon of dochter dan van mij, is mij niet waard. Wie niet zijn kruis op zich neemt en mij volgt, is mij niet waard. Wie zijn leven probeert te behouden zal het verliezen, maar wie zijn leven verliest omwille van mij, die zal het behouden.

Tegelijkertijd zijn er in de Bijbel ook andere teksten waarin Jezus oproept om juist niet gewelddadig te zijn. Een voorbeeld van zo'n tekst is de bekende Bergrede, waarin Jezus zegt de andere wang toe te keren als een persoon op een wang wordt geslagen. In dezelfde toespraak spreekt Jezus ook over een ander behandelen zoals je zelf behandelt wilt worden.

MATTHEÛS 5:38-40

Jullie hebben gehoord dat gezegd werd: “Een oog voor een oog en een tand voor een tand.” En ik zeg jullie je niet te verzetten tegen wie kwaad doet, maar wie je op de rechterwang slaat, ook de linkerwang toe te keren.

MATTHEÛS 7:7-12

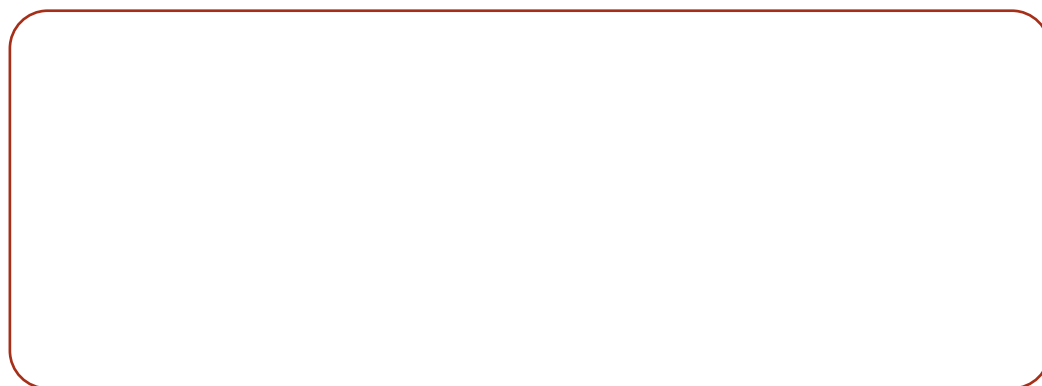
“Vraag en er zal je gegeven worden, zoek en je zult vinden, klop en er zal voor je worden opengedaan. Want ieder die vraagt ontvangt, en wie zoekt vindt, en voor wie klopt zal worden opengedaan. Is er iemand onder jullie die zijn kind, als het om een brood vraagt, een steen zou geven? Of een slang, als het om een vis vraagt? Als jullie dus, ook al zijn jullie slecht, je kinderen al goede gaven schenken, hoeveel te meer zal jullie Vader in de hemel dan het goede geven aan wie hem daarom vragen.

Behandel anderen dus steeds zoals je zou willen dat ze jullie behandelen. Dat is het hart van de Wet en de Profeten.

Opdracht 4

Vergelijk de drie Bijbelteksten en beantwoord de volgende vragen:

- Wat zeggen ze over Jezus?
- Wat betekenen de verhalen?
- Wat vind je van de uitspraken?
- Wat doet dit met jou?

In de drie Bijbelteksten lijken twee verschillende personen zichtbaar te zijn. Toch zijn alle drie de teksten door de schrijver van het Evangelie van Mattheüs in het verhaal van Jezus weergegeven. Voor de schrijver horen de uitspraken bij Jezus. Het lijkt dus dat de weergegeven Jezus zowel radicaal als vredelievend is.

2.8 WOORDENLIJST

In deze woordenlijst vindt u meer informatie en duiding bij bepaalde begrippen. Achter elke woord is tussen haakjes aangegeven bij welk hoofdstuk het hoort.

Ballingschap (4)

Ballingschap betekent dat een groot deel van een volk wordt verplicht om op een andere plaats, ver weg van de plaats waar ze waren opgegroeid, te gaan wonen.

Evangelie (4)

De geschriften van het Nieuwe Testament in de Bijbel vertellen ons meer over het leven van Jezus, over zijn woorden en daden. Het Nieuwe Testament vangt aan met de vier evangeliën: het evangelie volgens Mattheüs, Marcus, Lucas en Johannes. Deze evangeliën zijn geschreven vanuit het geloof en staan in dienst van het geloof in Jezus als de Messias. Zij brengen een getuigenis van het geloof in Jezus. De woorden en verhalen van Jezus worden in deze geschriften samengebundeld.

‘Evangelie’ is afgeleid van het Griekse woord ‘euangelion’, letterlijk betekent dit ‘goed nieuws’. Het verwijst naar de goede boodschap die Jezus Christus bracht.

Galilea (4)

Galilea was in de tijd van Jezus een joodse regio in het Palestina uit Jezus tijd. Dit gebied was iets kleiner dan België vandaag. Jezus verbleef het grootste deel van zijn leven in de regio Galilea.

Geweld (6)

Geweld verwijst naar alle handelingen die een persoon verricht en hiermee een ander persoon of groep fysiek, geestelijk of emotioneel beschadigt. Het gaat niet alleen over het fysiek pijn doen van iemand, maar ook over het bedreigen of pesten van iemand.

Heilig (4)

Heilig is een begrip dat de zuiverheid en de aparte status van God en alles wat bij het goddelijke hoort aanduidt. Heilig was een belangrijk begrip in het jodendom. Het belangrijkste gebouw van het tempelcomplex werd ‘Het Heilige’ genoemd.

Herodes de Grote (4)

Herodes de Grote was een vazalkoning die onder de Romeinen regeerde over het gebied Judea van 37 voor Christus tot 4 voor Christus 37 v.Chr. Tot 4 v.Chr. Herodes de Grote was niet geliefd door het volk. Door in 19 voor Christus 19 v.Chr. een verbouwing van de tempel te beginnen hoopte hij het volk voor zich te winnen.

Jeruzalem (4)

In de tijd van Jezus was Jeruzalem de hoofdstad van Palestina in Jezus tijd. Jeruzalem had niet alleen een tempel, maar ook synagogen: hier kwamen de joden naartoe om te bidden. Ook vandaag is Jeruzalem nog steeds een belangrijke stad voor joden over heel de wereld.

Jeruzalem is ook een belangrijke stad voor christenen. In Jeruzalem werd Jezus veroordeeld, gekruisigd en begraven. Christenen geloven ook dat hij hier is verrezen. De apostelen begonnen de verhalen van Jezus te vertellen in Jeruzalem.

Jezusbeelden (6)

Een Jezusbeeld zijn alle ideeën, voorstellingen en verwachtingen die een persoon heeft over wie Jezus was en/of is. Een Jezusbeeld is het beeld dat iemand van Jezus heeft als deze persoon aan de naam denkt.

Kafarnaüm (5)

Kafarnaüm was in de oudheid een klein dorp in Galilea. Galilea was een joodse regio in het toenmalige Palestina (regio in het Midden-Oosten) in Jezus tijd. Volgens het Nieuwe Testament woonde Jezus in Kafarnaüm.

Kana (5)

Kana was in de oudheid een klein dorp in Galilea. Galilea was een joodse regio in het toenmalige Palestina (regio in het Midden-Oosten). In Kana was Jezus aanwezig op een bruiloft waar hij water in wijn veranderde.

Midden-Oosten (4)

Het leven van Jezus heeft zich afgespeeld in de regio van het Midden-Oosten. Daarom vindt het christendom zijn oorsprong in dit gebied. Met de term 'Midden-Oosten' bedoelt men de landen in Zuidwest-Azië en enkele delen van Noord-Afrika, zoals bijvoorbeeld Iran, Irak, Syrië, Egypte, enz.

Palestina (4)

Palestina was in de tijd van Jezus een regio in het Midden-Oosten. Nadat Herodes de Grote vazalkoning werd van dit gebied werd het uitgebreid. Daardoor leefde Jezus in Palestina, want Bethlehem, Nazareth en Galilea lagen allemaal in Palestina.

Pesach (4)

Pesach is een joodsfeest waarmee het einde van de slavernij in en de uittocht uit Egypte wordt herdacht. Het feest herdenkt de bevrijding van het Joodse volk uit de slavernij. Het wordt op de 14e dag van de eerste maand van de Joodse kalender gevierd en duurt zeven of acht dagen.

Solus Christus (6)

Solus Christus is een uitspraak die ontstond ten tijde van de reformatie. Letterlijk betekent het 'Christus alleen'. Deze uitspraak is onderdeel van 5 vergelijkbare uitspraken die de 5 solas worden genoemd.

Tempel van Jeruzalem (4)

Toen Jezus leefde vormde de tempel van Jeruzalem het hart van het jodendom: alle vrome joden kwamen hier bidden en offeren. Enkel joden mochten de tempel betreden. Ook Jezus kwam hier regelmatig. De tempel was vroeger het belangrijkste gebouw van Jeruzalem. Jeruzalem was de hoofdstad/het centrum van Palestina.

Tweede tempel (4)

De tweede tempel is de naam voor de Tempel van Jeruzalem die werd gebouwd aan het einde van de Ballingschap. Deze werd van 19 voor Christus tot ongeveer 64 na Christus continu verbouwd.

In 70 na Christus verwoestten de Romeinen deze tempel. Van de tempel bleef er slechts één muur over: de westelijke. Deze muur/plaats is nu gekend als de Klaagmuur. Jeruzalem is niet alleen een belangrijke stad voor joden en christenen, maar ook voor moslims. Volgens hun traditie is de profeet Mohammed in Jeruzalem ten hemel opgevaren.

Vrede (6)

Vrede betekent zowel de afwezigheid van strijd maar ook een staat van rust en harmonie.

Vredestichter (6)

Een vredestichter is een persoon die ervoor zorgt of wil zorgen dat een, conflict of oorlog ophoudt en er vrede komt.

Zaaier van verdeeldheid (5)

Een zaaier van verdeeldheid is een persoon die door zijn uitspraken en daden zorgt voor een verdeelde groep of samenleving, waardoor conflicten ontstaan die gewelddadig kunnen zijn.

2.9 TRANSCRIPT VIDEO

1 BINNEN WOONKAMER DAG

Sarah en David spelen een videospel op de computer. We zien ze spelen met controllers in hun handen.

David: Ha, deze keer zal ik je verslaan!

Sarah: Nooit! God staat altijd aan mijn kant, je kunt me niet verslaan!

2 IN-SCREEN VIDEOGAME

We zien de titel van het spel verschijnen.

iChrist's Adventures hoofdstuk 6 - De tempelreiniging

We zien een 2D 8bit videospel met een personage dat Jezus voorstelt in een tempel vol mensen: verkopers van vee, schapen en duiven, muntenwisselaars... (kleine teksten in beeld)

We horen de voice over spreken op de computer.

Computer: Kort voor Pesach, het Joodse paasfeest, reisde Jezus naar Jeruzalem. Daar trof hij op het tempelplein de handelaars in runderen, schapen en duiven aan, en de geldwisselaars die daar altijd zaten. Hij maakte een zweep van touw ...

We zien een 8-bit Christus met een zweep de tempel binnengaan.

Sarah: Ah, een van mijn favoriete hoofdstukken!

David: Pff, ik weet het niet, ik vind dit nogal gewelddadig voor Jezus.

Sarah: Nee, het is gewoon het schoonvegen van het tempelplein!

We zien een aftelling. 3...2...1... reinig!

3 BINNEN WOONKAMER DAG

We zien Sarah en David hevig de controllers bedienen, knoppen indrukken en een beetje aan de snoeren trekken.

Computer (uit): en hij joeg ze allemaal de tempel uit, met hun schapen en runderen. Hij smeet het geld van de wisselaars op de grond, gooide hun tafels omver en riep tegen de duivenverkopers: "Weg ermee! Jullie maken een markt van het huis van mijn Vader!"

4 IN-SCREEN VIDEOGAME

We zien iChrist 8bit versie met een tekst in beeld 'get out of here! Stop met het huis van mijn Vader in een markt te veranderen!'

Computer: Zijn leerlingen dachten aan wat er geschreven staat: 'De hartstocht voor uw huis zal mij verteren.' Maar de Joden vroegen: 'Met welk teken kunt u bewijzen dat u dit mag doen?'

Wij zien sommige volgelingen van Jezus met een tekst "De hartstocht voor uw huis zal mij verteren" en vervolgens verschijnen sommige Joden met de tekst "Met welk teken kunt u bewijzen dat u dit mag doen?"

Daarna zien we het titelscherm met 'Einde van Hoofdstuk 6'.

Dan zien we 2 scores optellen: David verliest van Sarah met 4360ptn tegen 11575ptn.

5 BINNEN WOONKAMER DAG

David: Pff, ik ben echt zo slecht in dit spel... en ik hou er niet van om zo agressief tegen anderen te zijn...

Sarah: Je bent niet slecht, gewoon een beginnende, maar je hebt wel veel potentieel! Je moet alleen een beetje meer oefenen.

David: Vind je dit hoofdstuk niet een beetje gewelddadig? Ik bedoel, ik dacht dat Jezus een vredelievend persoon was.

Sarah: Ik denk dat Jezus gewoon walgt van de mensen die niet in de tempel thuishoren... Dus daarom doet hij zo.

Plotseling is er een melding op de computer.

6 IN-SCREEN COMPUTER

We zien een melding:

Ahmed wil zich aansluiten bij uw groep 'iChrist's Adventures'.

Sarah: Wat is dit? Ahmed wil weer lid worden van onze online iChrist Adventures groep.

David: Uhm, Oh? Wat is het probleem? Ik bedoel, ik heb hem over dit spel verteld en hij is een klasgenoot.

Sarah: Ja, ik weet het, maar hij is een moslim, hij zou ons christelijke spel niet moeten spelen.

Dat heb ik hem al verteld. Misschien moet ik hem een lesje leren.

7 BINNEN WOONKAMER DAG

David: Wat? Waarom?

Sarah: Het is net als in het hoofdstuk dat we net speelden. De verkopers die niet in de tempel thuishoren zijn net als andere gelovigen. Zij moeten ons christelijke spel ook niet spelen!

De vader van Sarah komt de kamer binnen

Vader: Oh, waarom zeg je dat, Sarah?

Sarah: Oh papa! Jezus leerde ons dat we de plaats van God moeten vrijmaken van valse gelovigen. Ahmed is een moslim, dus hij hoort ook niet in de tempel, dus waarom zouden we hem accepteren in onze onlinegemeenschap?

Vader: Maar in het verhaal staat toch niet of de verkopers in de tempel een andere godsdienst aanhingen.

Sarah: uhm... ja... dat is waar, maar waarom zou Jezus dan boos zijn? Ik denk dat Jezus zijn afkeer wil uitdrukken van de mensen die er niet thuishoren. Daarom gooit hij ze uit de tempel.

Vader: Was hij echt boos? Misschien was hij gewoon overstuurd door wat hij zag. Ik weet zeker dat de verkopers er niet uitgegooid zouden zijn als ze daar waren om te bidden.

David: uhm... dat snap ik niet....

9. IN-SCREEN COMPUTER

We zien enkele details van de tempel in 2D die mensen laten bidden.

Vader: Kijk, de tempel was een belangrijke plek, waar Joden in die tijd heen gingen voor rituelen, zoals dierenoffers. Waarom denk je dat Jezus naar de tempel ging?

Sarah: Hij zegt dat het zijn Vaders huis is. Dus misschien wilde hij daar zijn om tot zijn Vader te bidden?

10 IN-SCREEN COMPUTER

We zien de menigte weer met de tekst: "Welk teken kunt u ons laten zien om te bewijzen dat u bevoegd bent om dit alles te doen?"

Vader. Hoe denkt de menigte over de actie van Jezus?

Sarah: Ze vragen zich af waarom hij dit doet.

David voegt toe: En ze twijfelen aan het recht van Jezus om te doen wat hij deed. Dus het kan zijn dat ze veroordeelden wat Jezus deed.

Sarah (verward): Ja, ik denk dat dat klopt ... dus misschien vond de menigte die verkopers helemaal geen probleem.

Vader: Inderdaad, en misschien had Jezus *nóg* een andere reden voor wat hij deed. We kunnen er niet zeker van zijn.

Sarah: Ja, dat is zeker mogelijk. Misschien wilde hij benadrukken dat de tempel in de eerste plaats een plek voor gebed en aanbidding was. Gebed was belangrijk voor Hem, daarom gaf Hij ons het Onze Vader... Misschien moet ik nog eens goed nadenken over hoe ik tegen dit verhaal aankijk.

David: Ja, dat zou je moeten doen. Ik denk ook dat een spel niet hetzelfde is als een tempel.

Vader: Oké, waarom probeer je niet met Ahmed te praten en te horen waarom hij dit spel leuk vindt? En het is zeker niet nodig om hem een lesje te leren.

Sarah: Ja, dat is misschien wel een goed idee! Bedankt, pap.

12 IN-SCREEN COMPUTER

We zien een tekst 'Bericht aan Ahmed verzonden'.

2.10 BIBLIOGRAFIE

2.4 De wereld van de Bijbel

Arthur, Kay. 2013. *How to Study Your Bible*. Eugene, Oregon: Harvest House Publishers. 9-16, 17-24.

Caldecott, W. Shaw en James Orr. 1915. "Temple." In *The International Standard Bible Encyclopaedia* onder redactie van By James Orr et al., 2937-39. Chicago: The Howard-Severance Company.

Dosker, Henry E. 1915. "Herod." In *The International Standard Bible Encyclopaedia*, onder redactie van James Orr et al., Chicago: The Howard-Severance Company. 1379-80.

Goldberg, David J. "Faith and Reason: When Freedom speaks with a Hebrew accent." *The Independent*, March 26, 1994. Geraadpleegd op 24 april 2020. <https://www.independent.co.uk/news/people/faith-and-reason-whenfreedom-speaks-with-a-hebrew-accent-rabbi-david-j-goldberg-senior-rabbi-at-the-1431647.html>.

Hauser, Alan J. en Earl Kellett. 2016. "Herod's Temple." In *The Lexham Bible Dictionary*, onder redactie van John D. Barry et al. Bellingham, WA: Lexham Press.

Heiser, Michael. 2015. *The Unseen Realm: Recovering the Supernatural Worldview of the Bible*, Bellingham, WA: Lexham Press. 224.

Heister, Michael. 2017. *The Bible Unfiltered: Approaching Scripture on Its Own Terms*. Bellingham, WA: Lexham Press. 11.

Isaacs, Nathan. 1915. "Passover." In *The International Standard Bible Encyclopaedia* onder redactie van James Orr et al., 2256-5. Chicago: The Howard-Severance Company.

Masterman, E. W. G. 1915. "Judaea." In *The International Standard Bible Encyclopaedia* onder redactie van James Orr et al., Chicago: The Howard-Severance Company. 1757

Shepherd, C.E. 2016. "Jerusalem." In *The Lexham Bible Dictionary*, onder redactie van John D. Barry et al. Bellingham, WA: Lexham Press.

Warrior, Marten. 2016. "Exile, Babylonian." In *The Lexham Bible Dictionary* onder redactie van by John D. Barry, et al. Bellingham, WA: Lexham Press.

Herkomst afbeeldingen

Afbeelding van het passerenb van de Isrealieten. Van Wanapik Studie vrijgegeven onder CC BY-NC: <https://www.wannapik.com/vectors/52143>

2.5 De wereld van het verhaal

Ådna, Jostein. 2013. "Temple Act." In *Dictionary of Jesus and the Gospels*, onder redactie van Joel B. Green, Second Edition, 947–52. IVP Bible Dictionary. Downers Grove, Illinois: IVP Academic.

Alexis-Baker, Andy. 2012. "Violence, Nonviolence and the Temple Incident in John 2:13-15." *Biblical Interpretation* 20 (1-2). 73–96.

Beasley-Murray, George. 1999. *John*, vol. 36, Word Biblical Commentary. Dallas: Word, Incorporated. 37-42.

Bernard, J. H. 1929. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to St. John*, red. Alan Hugh McNeile, International Critical Commentary. New York: C. Scribner" Sons. 86.

Earle, Ralph. 1966. "The Gospel according to St. Matthew," in *Matthew-Acts*, vol. 4, The Wesleyan Bible Commentary. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 35, 40, 52.

Keener, Craig. 1993. *The IVP Bible background commentary: New Testament*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press. Joh 2:18–20.

2.6 Jezus als voorbeeld?

Christie, Ann. 2012. *Ordinary christology: who do you say I am?: answers from the pews*, Explorations in practical, pastoral, and empirical theology. Farnham, Surrey, England ; Burlington, Vt: Ashgate.

Clarke, Steve. 2014. *The Justification of Religious Violence*. Chichester: Wiley-Blackwell, 19

Davies, W. D. en Dale C. Allison Jr. 2004. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to Saint Matthew*, vol. 2, International Critical Commentary. London; New York: T&T Clark International. 216.

Lookadoo, Jonathon. 2014. *Peace*, In *Lexham Theological Wordbook* ed. by Douglas Mangum et al., Bellingham, WA: Lexham Press.

Nelson-Pallmeyer, Jack. 2005. *Is Religion Killing Us? Violence in the Bible and the Quran*, 1st ed. New York: Continuum. 20–24.

Rutherford, Alison, Anthony B Zwi, Natalie J Grove, en Alexander Butchart. 2007. "Violence: a glossary." *Journal of Epidemiology and Community Health* 61 (8): 676–80. <https://doi.org/10/ff4nz2>.

Seibert, Eric. 2012. *The Violence of Scripture: Overcoming the Old Testament's Troubling Legacy*. Minneapolis: Fortress Press.

Selengut, Charles. 2017. *Sacred fury: understanding religious violence*. 3e editie. Lanham: Rowman & Littlefield.

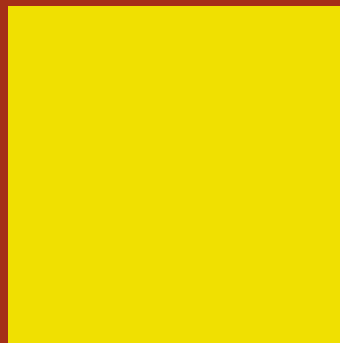
te Hennepe, Maarten. "Godsbeelden." https://www.herschepping.nl/01sr/gkar_01godsbeelden.php (geraadpleegd op 6 April 2020).

Walker, W. 1915. "Peace." In *The International Standard Bible Encyclopaedia* onder redactie van James Orr et al., Chicago: The Howard-Severance Company. 2293.

Herkomst afbeeldingen

2.1 Foto het schilderij van Peter Rubens die de kruisiging weergeeft is in publiek domain.

3

DE ONTMOETING MET DE
LEEFOMGEVING: SOCIALE EN
ECOLOGISCHE
VRAAGSTUKKEN

MODULE THREE

SOCIALE EN ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

3.1 INTRODUCTIE

In dit onderdeel van het lespakket wordt het volgende thema uitgewerkt: 'de ontmoeting met de leefomgeving: sociale en ecologische problemen'. Dit pakket is ontwikkeld voor het middelbaar onderwijs en biedt de leerkracht of begeleider van een leergroep de kans om op het niveau van de eigen klasgroep dit thema uit te werken.

Dit pakket werkt in de kern vanuit een Bijbeltekst die met dit onderwerp te maken heeft. Deze tekst dient als leidraad voor de kernonderdelen van deze les. In deze handleiding wordt uitleg gegeven over hoe het lesboek in elkaar zit. Daarnaast wordt er extra informatie gegeven over de onderwerpen die behandeld worden in het studentenboek. Ten slotte worden er didactische suggesties gegeven. Dit gebeurt in de vorm van alternatieve opdrachten en suggesties voor hoe een les er uit kan zien. Al deze informatie dient volledig ter inspiratie voor het indelen van de les.

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen 'basisleerstof' en 'verdieping'. De basisleerstof komt standaard aan bod in het leerlingenboek en neemt een lesuur in beslag. De leerkracht heeft daarnaast de mogelijkheid om de kennis van de leerlingen te verdiepen aan de hand van een extra lesgedeelte met bijhorende informatie en didactische suggesties, die in deze handleiding worden aangereikt.

Deze les bestaat uit de volgende lesgedeeltes:

- Ten eerste wordt er een algemeen schets van de tuin van Eden gegeven. Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof voor de leerlingen.
- Ten tweede wordt de Bijbeltekst (Openbaring 21:1-22:5) zelf besproken. Wat betekent dit verhaal voor het leven van christenen? Wat leren we over de toekomst, het verleden maar vooral over het heden door deze tekst? Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof voor de leerlingen.
- Het derde hoofdstuk van deze handleiding gaat over sociale gerechtigheid in relatie tot klimaatverandering. Dit is een verdiepend hoofdstuk.

Afsluitend bevat deze handleiding een woordenlijst waarin alle moeilijke begrippen kort en bondig worden verklaard op het niveau van de leerling. Daarna volgt een bibliografie per hoofdstuk van deze didactische bundel.

3.1.2 LEERDOELEN VAN DE LES

1. De leerling kan beschrijven waarom het belangrijk is om een Bijbeltekst in haar context te bestuderen.
2. De leerling stelt vragen over een tekst tijdens het lezen van een (mogelijk gewelddadige, discriminerende en/of polariserende) Bijbeltekst zonder daar zelf direct antwoorden op te geven
3. De leerling is bereid het eigen standpunt over onze sociale en ecologische omgeving in relatie te brengen tot het verhaal van de Bijbel.
4. De leerling is bereid om de Bijbel te gebruiken bij het nadenken over huidige problemen in de samenleving.
5. De leerling is bereid om Bijbelteksten verder te besturen dan het één keer doorlezen.

3.1.3 DIDACTISCHE SUGGESTIES

Aan het begin van elk hoofdstuk wordt uitleg gegeven over het doel en de inhoud van het hoofdstuk. Daarna volgen enkele didactische suggesties. Deze suggesties bestaan uit:

- *Vragen:* Dit zijn extra vragen die kunnen worden gebruikt om de les klassikaal te bespreken, zonder dat de leerlingen zelfstandig de les maken. Tevens kunnen sommige vragen als inleiding op de les worden gebruikt.
- *Alternatieve onderwijsvormen en opdrachten:* Dit zijn werkvormen en opdrachten die kunnen worden gebruikt om onderdelen van de les te vervangen of als aanvulling op (onderdelen van) de les.

Algemene suggesties

De verschillende onderdelen van de les kunnen zowel individueel als klassikaal worden behandeld. Dit kan ook worden gecombineerd door de leerlingen vooraf een deel van de lesstof of opdrachten als huiswerk te laten doornemen. Individueel houdt in dat de leerlingen de lesstof zelfstandig doorlopen.

Wat betreft het klassikaal behandelen zijn er twee varianten die in deze handleiding naar voren komen.

- De lesstof wordt samen doorgelezen. Tussendoor worden er een aantal vragen gesteld aan de leerlingen. Eventueel wordt het lesgedeelte afgesloten met een opdracht die in tweetallen of groepen wordt gedaan.
- De lesstof wordt behandeld door gebruik te maken van alternatieve opdrachten in plaats van het lesboek door te nemen.

3.1.4 PLANNING

Er kan worden gekozen om de leerlingen digitaal de les te laten maken of met gebruik van een boek. In beide gevallen kunnen de leerlingen de les individueel zelfstandig doorlopen. De basisleerstof is ontwikkeld voor **1 lesuur**. Als de les **klassikaal** wordt behandeld kan er in stukken door de lesstof worden gewerkt. Hieronder volgt een **voorbeeldplanning** voor een les van 50 minuten.

1. 4 minuten: Opening + video inleiden
2. 5 minuten: Video bekijken
3. 3 minuten Video bespreken
4. 20 minuten: Leerlingen maken zelfstandig hoofdstuk 1: De wereld van de Bijbel
5. 3 minuten Hoofdstuk 1 nabespreken
6. 20 minuten: Leerlingen maken zelfstandig hoofdstuk 2: De wereld van het verhaal inleiden
7. 5 minuten: Hoofdstuk 2 nabespreken/ Les nabespreken

3.2. VIDEO

Afbeelding 3.1
Scene uit de video

Sarah en David staan te wachten in de rij voor de lunch op school. Sarah laat haar nieuwe smartphone aan David zien. Als ze bij de toonbank aankomen wordt Sarah boos, omdat er vanaf dat moment alleen vegetarisch wordt geserveerd. Eva duwt Sarah omver en zegt tijdens een woordenwisseling dat Sarah zich om de verkeerde dingen druk maakt. Na afloop van de schooldag maakt Sarah David duidelijk dat ze zich geen zorgen maakt over de huidige wereld, omdat er uiteindelijk een nieuwe gaat komen. Ze volgen even later Eva naar een gebouw waar Eva elke dag komt. In het gebouw treffen ze Eva, een vrouw en een kind aan. Ze raken in gesprek met Eva. Door in de ogen van een kind te kijken, leert Sarah een belangrijke les over het leven.

Bespreek het beeldfragment klassikaal met de leerlingen: wat hebben ze gezien?

De volgende vragen zijn een suggestie voor dingen die zou u kunnen vragen.

Inleidende vragen op het eerste hoofdstuk van deze module: 'De wereld van de Bijbel'

- Wat is de tuin van Eden?
- Wat is er volgens de Bijbel gebeurd in de tuin van Eden

Inleidende vragen op het tweede hoofdstuk van deze module: 'De wereld van het verhaal'

- Hoe ziet jouw ideale wereld eruit?
- Wat zal er volgens jou met de wereld gebeuren in de toekomst?
- Wat is een ideaalbeeld of utopie?

Inleidende vragen op het tweede hoofdstuk van deze module: 'Vandaag of morgen'

- Wat is gerechtigheid?
- Hoe maken we de wereld een betere plek?

3.3 LESOPENING

3.3.1 DOEL EN INHOUD

Dit lesgedeelte dient als inleiding op de les. Het doel is de leerlingen de Bijbeltekst (Openbaring 21:1-22:5) te laten verkennen en hun voorkennis aan te wakkeren.

3.3.2 OPDRACHTEN EN ANTWOORDEN

Opdracht 1

Hoe ziet jouw ideale wereld eruit?

Het doel van deze opdracht is om de leerlingen te laten nadenken over het concept 'ideale wereld' voordat ze met dit onderwerp aan de slag gaan.

Opdracht 2

Lees op de volgende pagina de tekst over de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Misschien ken je deze tekst al. Schrijf op wat jij denkt dat het betekent.

Het doel van deze opdracht is de voorkennis van de leerlingen aanspreken. Het snel en uitgebreid beantwoorden van deze opdracht vereist dat de Bijbeltekst reeds bekend is. Verzamel de antwoorden van verschillende leerlingen om een beeld te krijgen van het niveau van de groep.

Openbaringen 21:1-22:5 (gedeeltelijk)

In de Bijbeltekst zijn verzen weggelaten om de tekst korter te maken. Deze weglatingen hebben geen invloed op de boodschap van de tekst.

Ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Want de eerste hemel en de eerste aarde zijn voorbij, en de zee is er niet meer. Toen zag ik de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem, uit de hemel neerdalen, bij God vandaan. Ze was als een bruid die zich mooi heeft gemaakt voor haar man en hem opwacht. Ik hoorde een luide stem vanaf de troon, die uitriep: 'Gods woonplaats is onder de mensen, hij zal bij hen wonen. Zij zullen zijn volken zijn en God zelf zal als hun God bij hen zijn. Hij zal alle tranen uit hun ogen wissen. Er zal geen dood meer zijn, geen rouw, geen jammerklacht, geen pijn, want wat er eerst was is voorbij.' Hij die op de troon zat zei: 'Alles maak ik nieuw!' – Ik hoorde zeggen: 'Schrijf het op, want wat hier wordt gezegd is betrouwbaar en waar.' – Toen zei hij tegen mij: 'Het is voltrokken! Ik ben de alfa en de omega, het begin en het einde. Wie dorst heeft geef ik vrij te drinken uit de bron met water dat leven geeft. Wie overwint komen al deze dingen toe. Ik zal zijn God zijn en hij zal mijn kind zijn. Maar voor hen die laf en trouweloos zijn geweest, die zich hebben ingelaten met gruwelijke dingen, met moord, ontucht, toverij of afgodendienst, voor allen die de leugen hebben gediend: hun deel is de vuurpoel met brandende zwavel, dat is de tweede dood.' - *weggelaten* vers 9-10 - De stad schitterde door Gods luister, met een schittering als van een edelsteen, als een kristalheldere jaspis. Ze had een grote, hoge muur met twaalf poorten en bij elke poort stond een engel. Op de poorten waren namen geschreven: de namen van de twaalf stammen van Israëls zonen. Vanuit het oosten gezien waren er drie poorten, vanuit het noorden drie, vanuit het zuiden drie en vanuit het westen drie. 14 De stadsmuur had twaalf grondstenen, met daarop de namen van de twaalf apostelen van het lam. - *weggelaten* vers 15-21 - Maar een tempel zag ik niet in de stad, want God, de Heer, de Almachtige, is haar tempel, met het lam. De stad heeft het licht van de zon en de maan niet nodig: over haar schijnt Gods luister, en het lam is haar licht. - *weggelaten* vers 24-26 - De volken zullen in haar hun lof en eer komen betuigen. Maar alles wat verwerpelijk is en iedereen die zich met gruwelijke dingen en leugens inlaat, komt de stad niet binnen, alleen zij die in het boek van het leven staan, het boek van het lam.

Hij liet me een rivier zien met water dat leven geeft. De rivier was helder als kristal en ontsprong aan de troon van God en van het lam. In het midden van het plein van de stad en aan weerskanten van de rivier stond een levensboom, die twaalf vruchten gaf, elke maand zijn eigen vrucht. De bladeren van de boom brachten de volken genezing. Er zal niets meer zijn waarop nog een vloek rust. De troon van God en van het lam zal daar in de stad staan. Zijn dienaren zullen hem vereren en hem met eigen ogen zien, en zijn naam staat op hun voorhoofd. Het zal er geen nacht meer zijn en het licht van een lamp of het licht van de zon hebben ze niet nodig, want God, de Heer, zal hun licht zijn. En zij zullen als koningen heersen tot in eeuwigheid.

3.4 DE WERELD VAN DE BIJBEL

3.4.1 DOEL

In dit lesgedeelte krijgen de leerlingen uitleg over bepaalde aspecten van de context van het boek Openbaring van Johannes. Het doel is de leerlingen iets te leren over de wereld van de eerste christenen. Deze kennis is relevant om de Bijbeltekst dat in deze les centraal staat beter te kunnen begrijpen. Het volgende leerdoel komt specifiek aan bod in dit deelhoofdstuk:

2. De leerling kan beschrijven waarom het belangrijk is om een Bijbeltekst in haar context te bestuderen.

3.4.2 INHOUD

In dit lesonderdeel wordt ingegaan op de tuin van Eden. Tevens wordt er kort ingegaan op de tuin van Eden als ideaalbeeld waarnaar wordt terugverlangd.

3.4.3 OPDRACHTEN EN ANTWOORDEN

Opdracht 3

Wat maakt de tuin van Eden een ideale plaats?

- A. De tuin van Eden was prachtige oase.**
- B. In de tuin van Eden woonde God samen met mensen.**
- C. In de tuin van Eden konden dieren praten.**
- D. De tuin van Eden is door God gemaakt.**

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen de tekst actief verwerken. De correcte antwoorden zijn B en D.

3.4.4 EXTRA INFORMATIE

De Tuin van Eden

De tuin van Eden staat beschreven in Genesis 2. Het is een onderdeel van het tweede oorsprongsverhaal in Genesis. Dit verhaal focust zich vooral op de schepping van de mens. Hierbij moet eigenlijk ook de zondeval die in Genesis 3 beschreven staat, worden betrokken. In het leerlingenboek wordt dit verhaal kort uitgelegd. Er zijn 3 belangrijke aspecten van dit verhaal relevant voor deze les: (1) De tuin van Eden is een concept dat later in geschiedenis is gelijkgesteld aan het begrip paradijs; (2) De verbanning van de mens uit de tuin markeert het verlies van dit paradijs; (3) De tuin van Eden wordt vaak gebruikt om de val van machthebbers en rijken meer kracht bij te zetten. De zondeval kan worden gezien als het verdwijnen van een paradijs en is een verhaal dat een verklaring probeert te geven waarom mensen leven in een wereld vol dood en lijden. De drie inzichten zijn belangrijk om het verlangen van veel christenen naar de eindtijd in perspectief te kunnen plaatsen. Dit verlangen gaat terug naar het verhaal van de tuin van Eden.

3.4.5 DIDACTISCHE SUGGESTIES

De volgende suggesties zijn alleen nuttig als de les via klassikaal onderwijs wordt behandeld.

Suggesties voor inleidende vragen

- Wat is de tuin van Eden?
- Wat is een paradijs?
- Waarom wordt de tuin van Eden vaak als paradijs omschreven?
- Wat is er volgens de Bijbel gebeurd met de tuin van Eden?

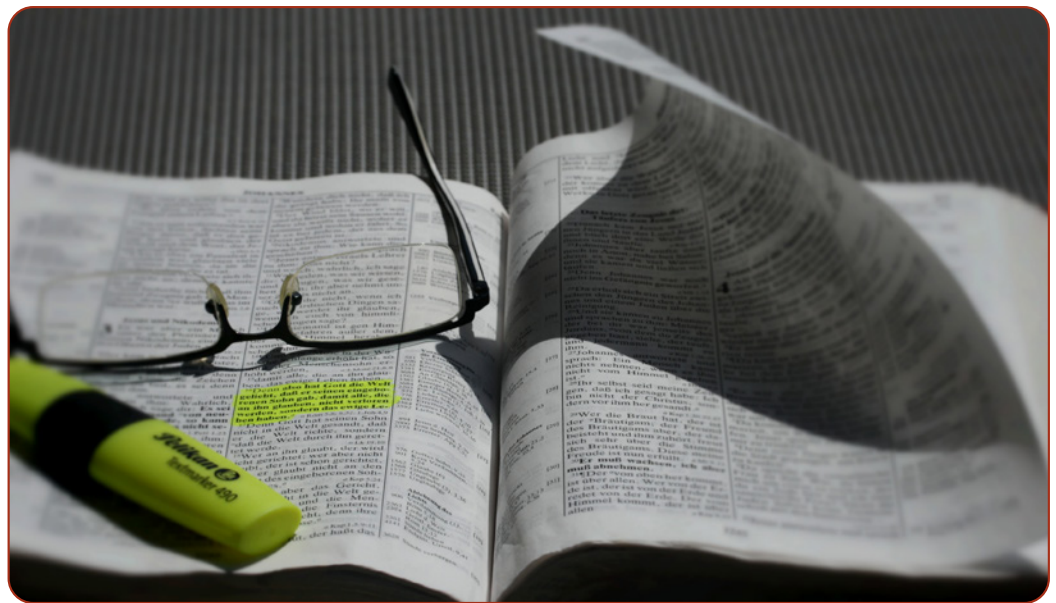

Afbeelding 3.2
Schilderij Adam en Eva
in het aarde paradijs van
Johann Wenzel Peter
Bron : news.
stlpublicradio.org via
Wikimedia Commons:
[https://commons.
wikimedia.org/wiki/
File:Johann_Wenzel_
Peter_-_Adam_and_Eve_
in_the_earthly_paradise.
jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Johann_Wenzel_Peter_-_Adam_and_Eve_in_the_earthly_paradise.jpg).

Alternatieve opdrachten en instructiemethoden

Opdracht. Deel de klas op in tweetallen of groepjes. Laat de leerlingen meer informatie over de tuin van Eden opzoeken. De tweetallen of groepjes moeten op een artistieke, grappige of poëtische wijze laten zien wat de betekenis van Eden is. De leerlingen kunnen bijvoorbeeld van de volgende artistieke vormen gebruik maken: een gedicht, een tekening, een poster, een toneelstukje, een liedje. Het doel is dat de leerlingen na afloop kunnen aangeven welke aspecten van de betekenis van de tuin van Eden in het resultaat naar voren komen. Geef de leerlingen de volgende vragen me:

- Wat is de tuin van Eden?
- Wat maakt dat tuin van Eden een plaats waarnaar wordt terugverlangd?
- Hoe ziet jouw tuin van Eden eruit?
- Wat vindt je lastig te begrijpen van de tuin van Eden?
- Voor wie is de tuin van Eden bedoeld?
- Wat uit de tuin van Eden missen we in onze wereld?

Afbeelding 3.3
Bron: © 1045373
Pixabay

3.5 DE WERELD VAN HET VERHAAL

3.5.1 DOEL

Doel van dit lesgedeelte is om de leerlingen de inhoud van de Bijbeltekst te laten bestuderen. De leerlingen krijgen hiervoor een aantal vaardigheden aangereikt. In deze les ligt de nadruk op de observatie en toepassing van de Bijbeltekst. Deze toepassing doelt op de verbinding van de tekst met ideaalbeelden. De volgende leerdoelen zullen in dit lesgedeelte aan bod komen:

1. De leerling kan beschrijven waarom het belangrijk is om een Bijbeltekst in haar context te bestuderen.
2. De leerling stelt vragen over een tekst tijdens het lezen van een (mogelijk gewelddadige, discriminerende en/of polariserende) Bijbeltekst zonder daar zelf direct antwoorden op te geven
3. De leerling is bereid het eigen standpunt over onze sociale en ecologische omgeving in relatie te brengen tot het verhaal van de Bijbel.
4. De leerling is bereid om Bijbelteksten verder te besturen dan het één keer doorlezen.

3.5.2 INHOUD

In deze les wordt een **kleiner gedeelte van de Bijbeltekst** specifiek behandeld. Dit kleinere gedeelte (Openbaring 21:1-7) beschrijft hoe een nieuwe hemel en aarde verschijnt en God onder de mensen woont. De leerlingen worden bewogen om een verbinding te zoeken tussen een verlangen naar de tuin van Eden en het beeld dat in Openbaring wordt geschetst.

Vervolgens wordt aan de hand van het **concept ideaalbeelden** gereflecteerd op het beeld dat in Openbaring 21:1-22:5 staat. Het concept 'ideaalbeeld' wordt gebruikt om de leerlingen er bewust van te maken dat hun handelen in de wereld er nog steeds toe doet, ook als ze geloven in een toekomst waarin de huidige aarde zal worden vervangen door een betere wereld. Dit wordt bereikt door de leerlingen te laten nadenken over een aantal ideologieën die de moderne wereld kent. Deze ideologieën stellen bepaalde handelwijzen voorop om dit ideaalbeeld te verwezenlijken. De leerlingen moeten de ideologieën vergelijken en ontdekken dat ze helemaal niet zo verschillen van het christelijke verlangen naar een ideale wereld. Tegelijkertijd is het doel dat de leerlingen gaan inzien dat de manieren waarop deze ideologieën worden nagestreefd wel degelijk verschillen van elkaar en dat dit consequenties heeft voor de samenleving en de wereld. Dit inzicht geldt ook voor hoe christenen zich opstellen in de wereld.

Opdracht 4

Lees het onderstaande fragment uit de Bijbeltekst. Wat valt je op? Welke woorden springen eruit voor jou? Wat vind je vreemd? Wat trekt jouw aandacht?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen aandachtig het Bijbelfragment gaan bestuderen. Deze vraag past bij de observatiefase van de inductieve Bijbelstudiemethode.

Opdracht 5

De tuin van Eden wordt gezien als een vergane ideale plats. De nieuwe hemel en nieuwe aarde zijn ook een ideale plaats. Ook in Openbaring 21 wordt een ideale wereld voorgesteld. Beschrijf in eigen woorden hoe deze wereld eruitziet.

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen nog een keer goed de hoofdboodschap van de Bijbeltekst gaan bestuderen.

Een juist antwoord is dat God en de mensheid samen gaan wonen in het nieuwe Jeruzalem, net zoals God en de mens samen waren in de tuin van Eden.

Opdracht 6

Lees de volgende stellingen. Geef aan met welke je het eens bent.

1. Het bereiken van de ideale wereld is iets dat mensen moeten proberen.
2. Om de perfecte wereld te bereiken mogen we geweld gebruiken.
3. Voor het bereiken van een ideale wereld is het aanpakken van klimaatverandering eigenlijk niet belangrijk
4. Mensen kunnen eigenlijk niet bijdragen aan het bereiken van de ideale wereld.
5. Het is mijn taak om mensen hetzelfde te laten denken als ik, dan komt de ideale wereld vanzelf dichterbij.

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen nadenken over hun eigen standpunten. Deze stellingen zijn bewust gediversifieerd, zodat leerlingen gedwongen worden om over verschillende aspecten van het streven naar een ideale wereld of de afwezigheid hiervan na te denken.

Opdracht 7

Vergelijk de verschillende ideaalbeelden. Wat valt je op? Wat zijn de overeenkomsten en verschillen?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen het ideaalbeeld van de verschillende ideologieën vergelijken. Tijdens deze vergelijking is het doel dat de leerlingen begrijpen dat in de kern de meeste ideologieën een ideaal willen bereiken waarin iedereen kan participeren en waarin onrecht en ongelijkheid afwezig zijn.

Opdracht 8

Een belangrijke vraag is of we de ideale wereld wel kunnen bereiken. Wat is de rol die wij spelen in het bereiken van een ideale wereld. In de tabel staan ook handelingen die aanhangers van de ideologieën voor ogen hebben om hun ideaalbeeld te bereiken. Vergelijk de verschillende ideologieën in wat ze doen om hun ideaalbeeld te bereiken. Wat valt je op? Wat zijn de overeenkomsten en verschillen?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen de verschillende ideologieën vergelijken in de manier waarop ze proberen hun ideaalbeeld te bereiken. Tijdens deze vergelijking moeten de leerlingen begrijpen dat hoewel de ideaalbeelden veel op elkaar lijken, de middelen waarmee de ideologieën proberen ze te bereiken heel erg verschillen.

Opdracht 9

Wat doe jij om je ideale wereld bereiken?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen gaan nadenken over hun eigen handelswijze in functie van het bereiken van een ideaalbeeld.

3.5.4 EXTRA INFORMATIE

Het begrip '**utopia**' werd in 1516 gebruikt door Thomas More als titel voor een boek. Dit boek gaat over een denkbeeldig eiland waar machtsstructuren zijn verdwenen en privébezit niet meer bestaat. Het begrip is later gebruikt in literatuur, toekomstvisies en filosofie voor beschrijvingen van een veronderstelde perfecte samenleving. Een utopisch beeld hoeft niet per se echt mogelijk te zijn. Het kan ook dienen als een beeld dat zich afzet tegen een situatie in een specifieke tijd en plaats.

Het begrip '**ideaalbeeld**' is eenvoudiger en geeft ook een deel van het begrip utopie weer. Een ideaalbeeld geeft een persoon, object of samenleving weer op een wijze die volgens de denker als perfect kan worden omschreven. We kiezen voor een beter begrip de term 'ideaalbeeld' boven 'utopie.'

Het begrip '**ideologie**' is een veel bediscussieerd begrip. Er zijn verschillende manieren waarop het kan worden gedefinieerd. In deze les is ervoor gekozen om aan te sluiten bij het concept ideaalbeeld.

Interpretatie en relevantie Openbaring 21:1-22:5

Openbaring 21 beschrijft het visioen van een **nieuwe aarde en een nieuwe hemel**. Deze tekst wordt veel gebruikt in discourses over de **eindtijd** of het einde der tijden. Met eindtijd wordt dan gerefereerd naar het einde van de huidige wereld en het aanbreken van een nieuwe wereld. In deze les wordt niet ingegaan op de verschillende visies en ideeën over de eindtijd. Wel wordt gemeld dat deze tekst centraal staat in de diverse visies op het einde der tijden. Het is dan ook te verwachten dat de hoop die van deze tekst uitgaat ook belangrijk wordt in de geloofsbeleving van jongeren.

Openbaring 21 beschrijft op uitgebreide wijze een visioen waarin duidelijk wordt hoe God de hemel en aarde laat samensmelten en er een tijd van vrede en gerechtigheid aanbreekt. Daarnaast wordt met veel woorden de pracht van het nieuwe Jeruzalem beschreven. Het visioen schept een beeld van een plek die de dromen van de lezers overstijgt. Het belangrijkste beeld is te vinden in de inwoning van God in het nieuwe Jeruzalem. Dit wordt verder benadrukt met de vermelding dat er geen zonlicht meer nodig is, omdat het lam het licht is voor de mensen. Daarnaast staat ook specifiek vermeld dat er geen tempel is, omdat God zelf aanwezig is. Dit maakt duidelijk dat vrede en gerechtigheid tot stand komen doordat God samen met de mensheid in de stad woont. Het beeld beschrijft een ideaal van hoe een wereld eruitziet als God en de mensheid herenigd zijn. Het middel tot het bereiken van dit ideaalbeeld ligt dus in de aanwezigheid van God in de wereld. Wat in onze levens praktisch inhoudt dat we moeten leven als volgelingen van Jezus.

3.5.5 DIDACTISCHE SUGGESTIES

De volgende suggesties zijn alleen nuttig als de les via klassikaal onderwijs wordt behandeld.

Suggesties voor inleidende vragen

- Suggesties voor inleidende vragen Wat is een ideaalbeeld?
- Hoe maak je de wereld een betere plaats?

Alternatieve opdrachten en instructie methoden

Opdracht. Deel de klas op in tweetallen of in groepjes. De leerlingen krijgen de opdracht om hun ideale wereld voor te stellen. Ze moeten als tweetal of groep tot een consensus komen over hun gezamenlijke ideale wereld. Vervolgens moeten de leerlingen 5 actiepunten bedenken die nodig zijn om hun ideale wereld meer werkelijkheid te maken

Opdracht. Verdeel de klas in tweetallen. De leerlingen krijgen de opdracht om meer informatie op te zoeken over een specifieke ideologie en/of religie.

De opdracht is om te bepalen wat de uitgangspunten van een ideologie en/of religie zijn, wat het ideaalbeeld is en hoe deze ideologie en/of religie reeds zichtbaar in de wereld is. De leerlingen moeten bedenken of deze zichtbaarheid positief of negatief is voor levens van mensen in het algemeen. Ook kunnen ze denken over de verschillen tussen het ideaalbeeld van deze ideologie en die van het christendom. De volgende ideologieën en/of religies kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt: kapitalisme, marxisme, ecologisme, technologisme (techno-utopie), anarchisme, libertarisme, boeddhisme, islam, jodendom, enz.

Geef de leerlingen duidelijke ondersteuning in het beoordelen van de handelwijzen om te voorkomen dat geen wij-zij retoriek in de antwoorden voorkomt.

De leerlingen maken een poster waarop ze antwoord geven op de vragen en presenteren deze kort aan elkaar.

Opdracht. De leerlingen lezen de Bijbeltekst in minimaal drie verschillende vertalingen, bijvoorbeeld de 'Statenvertaling', de 'Nieuwe Bijbelvertaling' en de 'Bijbel in Gewone Taal'. De leerlingen krijgen de opdracht de verschillen te beschrijven. Vervolgens moeten ze nadenken over wat de verschillen over het verhaal duidelijk maakt en welke vragen deze verschillen ze geeft over de Bijbeltekst.

3.6 GERECHTIGHEID VOOR VANDAAG OF MORGEN?

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen 'basisleerstof' en 'verdieping'. Dit hoofdstuk kan door de leerkracht gebruikt worden als verdieping en maakt geen onderdeel uit van het standaardpakket voor de leerlingen. In de bijlagen kunt u de leerlingenblaadjes terugvinden.

3.6.1 DOEL

In dit deelhoofdstuk worden de leerlingen bewogen om de verbinding tussen de sociale en ecologische omgeving te zoeken. Het doel is de leerlingen te laten inzien dat aandacht voor beiden deel is van de opdracht die Jezus geeft aan de kerk. De volgende leerdoelen komen specifiek aan bod in dit deelhoofdstuk:

1. De leerling is bereid het eigen standpunt over onze sociale en ecologische omgeving in relatie te brengen tot het verhaal van de Bijbel.
2. De leerling is in bereid om de Bijbel te gebruiken bij nadenken over huidige problemen in de samenleving.

3.6.2 INHOUD

In dit hoofdstuk staan de concepten sociale gerechtigheid en klimaatverandering centraal. Het is een kort hoofdstuk dat het doel heeft om de concepten sociale gerechtigheid en klimaatverandering aan elkaar te verbinden.

Afbeelding 3.4
14e-eeuws wandwerk van
Johannes die toekijkt hoe
het Nieuwe Jeruzalem
naar beneden daalt.
Bron: Kimon Berlin via
Wikimedia Commons:
[https://commons.
wikimedia.org/wiki/
File:La_nouvelle_
Jérusalem.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:La_nouvelle_Jerusalem.jpg)

Opdracht 1

Welke grote problemen vind jij belangrijk om aandacht aan te geven?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen het begrip grote problemen betrekken op hun eigen leven.

Opdracht 2

Lees de volgende Bijbelteksten:

- **Mattheüs 6:33 Zoek liever eerst het koninkrijk van God en zijn gerechtigheid, dan zullen al die andere dingen je erbij gegeven worden.**
- **Mattheüs 5:6: Gelukkig wie honger en dorsten naar gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden.**
- **2 Petrus 3:13: Maar wij vertrouwen op Gods belofte en zien uit naar een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waar gerechtigheid woont.**

Wat valt je op? Welke opdrachten aan mensen zijn zichtbaar in de Bijbelteksten?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen de 'grote' problemen verbinden met de Bijbel en vooral met het begrip gerechtigheid.

Antwoord: Wat opvalt is het gebruik van het begrip gerechtigheid in alle drie de teksten. De opdrachten zijn: het koninkrijk van God zoeken en zijn gerechtigheid; verlangen naar gerechtigheid; vertrouwen op God.

Opdracht 3

Vergelijk de twee vormen van gerechtigheid. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen deze vormen van gerechtigheid?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen actief de begrippen sociale en ecologische gerechtigheid verwerken.

De overeenkomst is dat beide gaan over een eerlijke verdeling. Daarnaast benadrukken beide vormen dat het gaat om ieder mens. De verschillen tussen de twee vormen is dat sociale gerechtigheid de nadruk legt op het leven in waardigheid en dat iedereen mee mag doen in de samenleving. Ecologische gerechtigheid legt de nadruk op het gebruiken van de natuur en de gevolgen van dit gebruik voor alle mensen.

Opdracht 4

Het brengen van recht in de wereld is dus volgens velen verbonden met het zorg dragen voor de aarde. Hoe kan jij op zowel sociaal als ecologisch vlak bijdragen aan het brengen van gerechtigheid d.m.v. je eigen leven?

Dit is een lastige opdracht voor de leerlingen en kan eigenlijk het beste in tweetallen of kleine groepjes worden beantwoord. Het doel is dat de leerlingen nadenken over hoe ze zelf kunnen bijdragen aan het brengen van sociale en ecologische gerechtigheid.

Voorbeeld: Ik kan beter nadenken over waar mijn kleding vandaan komt. Ik kan ook meehelpen met het opruimen van zwerfval in mijn wijk. Tenslotte, kan ik mijn ouders ook wijzen op het belang van korter douchen.

3.6.4 EXTRA INFORMATIE

Het categoriseren van de **problemen** in de wereld in sociaal-maatschappelijke en ecologisch in het materiaal voor de leerlingen is logischerwijs gedaan om toe te werken naar de begrippen sociale en ecologische gerechtigheid. Andere categorieën zijn natuurlijk ook valide om te gebruiken. Denk bijvoorbeeld aan politiek-maatschappelijke en medische problemen.

Gerechtigheid gedefinieerd.

Het begrip **gerechtigheid**, ook wel rechtvaardigheid genoemd, is door de eeuwen heen op verschillende domeinen toegepast en op meerdere manieren gedefinieerd. Een veel gebruikte indeling onderscheidt gerechtigheid als verdeling en gerechtigheid als erkenning. Met verdeling wordt bedoeld dat de middelen in de samenleving eerlijk over alle personen wordt verdeeld. Het begrip middelen betreft niet alleen fysieke goederen, maar kan ook gaan over banen, maatschappelijke posities en fysieke plaatsen. Met erkenning wordt bedoeld dat door ongelijke behandeling van groepen in de samenleving er onrecht kan ontstaan en gerechtigheid alleen kan ontstaan door het erkennen van deze problematiek.¹

De begrippen sociale en ecologische gerechtigheid geven verdere invulling aan de toepassing van het begrip gerechtigheid. **Sociale gerechtigheid** betreft de verdeling van welvaart in een samenleving bekeken vanuit de relatie tussen individuen en de samenleving in zijn geheel. Dit kan worden vertaald in het volgende doel: *Het laten leven van ieder mens in zijn volledige potentieel en waardigheid. Om dit te bereiken moet ieder mens eerlijke toegang krijgen tot de middelen die hiervoor nodig zijn, een stem krijgen in de besluitvorming in de samenleving en kunnen leven in een liefdevolle gemeenschap.*

Voor een steeds groter wordende groep christenen is dit een belangrijk begrip geworden dat vaak wordt benoemd als “het sociale evangelie.”

¹ Meer informatie is te vinden in het artikel over “Justice” in de Stanford Encyclopedia of Philosophy op <https://plato.stanford.edu/entries/justice/> van 26 juni 2017, geschreven door David Miller.

Ecologische gerechtigheid maakt de relatie tussen het handelen van mensen en de natuur duidelijk. Het begrip kan zowel breed als smal worden toegepast. In de smalle toepassing betekent het begrip vooral het eerlijk laten deelnemen van alle mensen in het gebruik van natuurlijke middelen en de voor- en nadelen van dit gebruik ook eerlijk te verdelen over alle mensen. De brede toepassing breidt de nagestreefde rechtvaardigheid uit naar alle levende wezens op aarde. Dit houdt in dat bij de eerlijke verdeling de belangen van niet-menselijke wezens een rol spelen. In die zin betekent het brengen van gerechtigheid een bewustzijn van de rol van de mens in de ecosystemen op aarde.

Vanuit christelijk perspectief wordt in dit kader vaak gesproken over het rentmeesterschap van de mens. Dit houdt in dat God de aarde aan de mensheid heeft gegeven om er rentmeester van te zijn. De mens moet dus leven niet als eigenaar, maar als oppasser en goed met de aarde om gaan.

Verbinding Sociale en ecologische gerechtigheid

In 2015 verscheen de encycliek *Laudato Si'* geschreven door Paus Franciscus. In deze encycliek presenteert paus Franciscus het beeld van de aarde als gemeenschappelijk huis, waar iedereen gezamenlijk zorg voor moet dragen. Hij stelt in dit werk de volgende kernvraag: "Wat voor wereld willen we achterlaten aan wie na ons komen, aan kinderen die nu opgroeien?"

Paus Franciscus wil een reflectie geven op waar de mensheid zich vandaag de dag bevindt en waar de mensheid naartoe moet gaan. Hij beschrijft de relatie tussen **armoede** en de **broosheid** van de aarde. Voor hem zijn beide onderwerpen direct aan elkaar te linken. Hij spreekt over een **integrale ecologie**, waarmee hij bedoelt dat alle aspecten van het bestaan aan elkaar verbonden zijn. Er kan niet worden gesproken over het verbeteren van de het klimaat zonder alle andere aspecten van het bestaan ook te bespreken. Tegelijkertijd kan er niet worden gesproken over het helpen van mensen in nood zonder te praten over natuurvervuiling. Paus Franciscus roept op om tot een cultuurverandering te komen door met elkaar in **dialog** te gaan.

De verbinding tussen sociaal-maatschappelijke en ecologische problemen die Paus Franciscus aankaart past bij een nadruk die al een langere periode binnen de christelijke wereld is gelegd. De Wereldraad van Kerken riep reeds in 2002 op om gerechtigheid en de ecologische duurzaamheid niet los te behandelen, maar als één geheel te beschouwen. De Lausanne Beweging schreef in de Kaapstad Commitment uit 2010: "*Wereldarmoede en klimaatverandering moeten samen en met dezelfde urgentie worden aangepakt.*"²

² The Lausanne Movement. 2010. "The Cape Town Commitment." <https://www.lausanne.org/docs/CapeTownCommitment.pdf>. p. 31

Ook buiten de christelijke wereld is de verbinding reeds duidelijk gemaakt. In het vierde rapport van het klimaatpanel van de VN werd duidelijk gemaakt dat maatschappelijke problemen zowel veroorzaakt kunnen worden door en veroorzaker van ecologische problemen zijn.³ Bijvoorbeeld, een toename in vluchtelingenaantallen kan leiden tot waterschaarste, wat op haar beurt weer tot maatschappelijke onrust kan leiden. Dit voorbeeld laat zien hoe maatschappelijke problemen (grote aantallen vluchtelingen en onrust) en ecologische problemen (gebrekkige watervoorziening) met elkaar in verbinding staan.

3.6.5 DIDACTISCHE SUGGESTIES

De volgende suggesties zijn alleen nuttig als de les via klassikaal onderwijs wordt behandeld.

Suggesties voor inleidende vragen

- Wat is gerechtigheid?
- Wat is onrecht?
- Wat hebben klimaatverandering en onrecht met elkaar te maken?

Alternatieve opdrachten en instructie methoden

Opdracht. Maak ruimte in het lokaal. De leerlingen gaan op een denkbeeldige of echte lijn staan die twee polen heeft. Laat de leerlingen hun positie bepalen op de lijn tussen de twee polen van de stellingen. Voorbeelden van tegenstellingen:

- Ik kan een belangrijke rol spelen in het tegengaan van klimaatverandering. <-> Ik kan helemaal geen rol spelen in het tegengaan van klimaatverandering.
- Om klimaatverandering tegen te gaan mag geweld worden gebruikt. <-> Om klimaatverandering tegen te gaan mag geen geweld worden gebruikt.
- Als het met de natuur slechter gaat, zal het ook met de mensen slechter gaan <-> Als het met de natuur slechter gaat, kan dat toch goed zijn voor de mensen.

Vraag na elke tegenstelling aan een aantal leerlingen om hun positie uit te leggen.

³ IPCC. 2007. "Climate Change 2007: Synthesis Report." IPCC, Geneva, Switzerland, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4_syr_full_report.pdf. p. 26.

3.7 LEERLINGENBLADEN: GERECHTIGHEID VOOR VANDAAG OF MORGEN?

De dag voordat een nieuw millennium aan zou breken zaten veel mensen in spanning af te tellen. De eeuw voorafgaand aan dit nieuwe millennium zat vol met grote en moeilijke gebeurtenissen. Zoals de twee wereldoorlogen die in deze eeuw hadden plaatsgevonden. Daarnaast, was er een gat in de ozonlaag die de balans van het leven op aarde bedreigde. Het begin van dit nieuwe millennium was een moment van **hoop**, hoop voor verandering voor alle mensen op aarde.

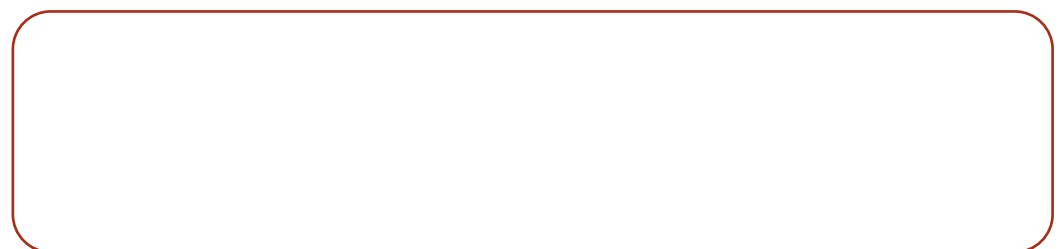
Deze hoop werd vastgelegd in de millenniumdoelstellingen die de Verenigde Naties in september 2000 ondertekenden. Deze doelstellingen zijn gericht op het uitbannen van armoede, honger en misbruik. Het optimisme lijkt de laatste jaren steeds minder te zijn geworden, omdat de doelstellingen veel inspanning vergen en er vele andere grote **problemen** zijn opgekomen. Denk aan de klimaatverandering, de komst van maatschappelijke polarisering wereldwijd, nep nieuws en de problemen rondom privacy.

Veel van deze problemen lijken vaak heel nieuw en urgent. Als we naar de geschiedenis kijken dan zullen we echter snel ontdekken dat 'grote' problemen van alle tijden zijn. Een voorbeeld is de meer wijdverspreide armoede tijdens de middeleeuwen dan in deze tijd. Ook in de verhalen van de Bijbel zijn een aantal grote problemen zichtbaar. Denk bijvoorbeeld aan de slavernij van het volk Israël in Egypte (Exodus 1). En ook in de tijd van Jezus kwam uitbuiting voor door belastinginnemers die mensen veel geld afnamen (Lukas 19).

De grote problemen die bestaan kunnen we in twee verschillende categorieën plaatsen. **Sociaal-maatschappelijke** problemen hebben betrekking op hoe mensen met elkaar samenleven, zoals de toegenomen in maatschappelijke polarisering. **Ecologische problemen** hebben betrekking op hoe mensen omgaan met de natuur, zoals de ontbossing van het regenwoud.

Opdracht 1

Welke grote problemen vind jij belangrijk om aandacht aan te geven?

Grote problemen zijn van alle tijden. De Bijbel bevat niet alleen voorbeelden van zulke 'grote' problemen, maar geeft ook aanwijzingen hoe met deze problemen om te gaan. In verschillende Bijbelboeken geeft God aanwijzingen dat mensen niet alleen goed met elkaar om moeten gaan, maar dit ook actief moeten proberen te doen. Aan het volk Israël werd bijvoorbeeld de opdracht gegeven om aandacht te hebben voor de weduwen, wezen en vreemdelingen.

Opdracht 2

Lees de volgende Bijbelteksten:

MATTHEÛS 10:34-39

Zoek liever eerst het koninkrijk van God en zijn gerechtigheid, dan zullen al die andere dingen je erbij gegeven worden.

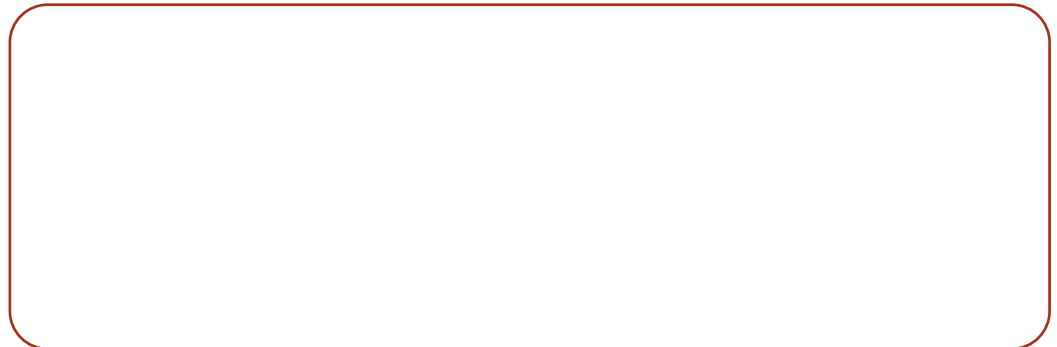
MATTHEÛS 5:6

Gelukkig wie honger en dorsten naar gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden.

2 PETRUS 3:13

Maar wij vertrouwen op Gods belofte en zien uit naar een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waar gerechtigheid woont.

Wat valt je op? Welke opdrachten aan mensen zijn zichtbaar in de Bijbelteksten?

In al de Bijbelteksten van opdracht 2 staat het woord 'gerechtigheid'. Het toekomstbeeld van de nieuwe hemel en aarde in 2 Petrus 3:13 betekent dat gerechtigheid alleen iets voor de toekomst is. De andere teksten maken namelijk duidelijk dat we reeds nu mogen verlangen naar gerechtigheid.

Gerechtigheid, ook wel rechtvaardigheid genoemd, heeft te maken met de problemen in de wereld en die in je eigen leven. Denk bijvoorbeeld aan het onterecht gestraft worden voor iets dat iemand anders heeft gedaan of het halen van slechte cijfers, omdat je geen goede leerkracht hebt. Gerechtigheid is het erkennen en waarderen van personen en aan deze personen (terug) geven wat hen toebehoort. We kunnen dit concept van gerechtigheid toepassen op twee grote categorieën van problemen:

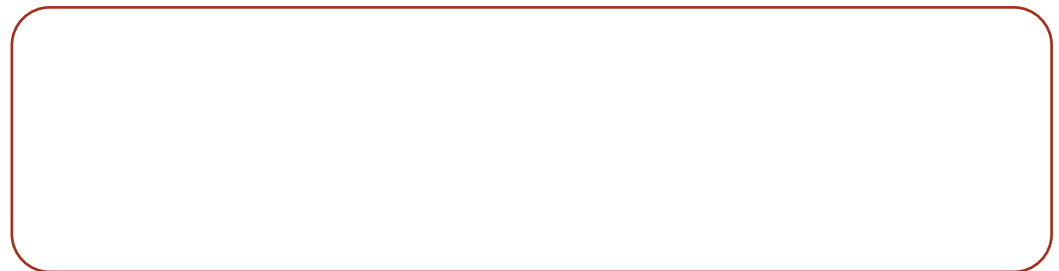
Sociale gerechtigheid is het mogelijk maken dat alle mensen mogen leven in *waardigheid* en hun volle *potentieel* mogen waarmaken door een *eerlijke* verdeling van middelen.

Ecologische gerechtigheid is het *eerlijk* laten deelnemen van alle groepen mensen in *het gebruiken* en *beschermen* van *natuurlijke middelen*. Natuurlijke middelen zijn bijvoorbeeld hout, akkers, meren, mijnen enzovoorts.

Opdracht 3

Vergelijk de twee vormen van gerechtigheid. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen deze vormen van gerechtigheid?

Afbeelding 3.5
Afbeelding van de
Bergrede uit Mattheüs
5-7.
Bron: ©geralt / Pixabay

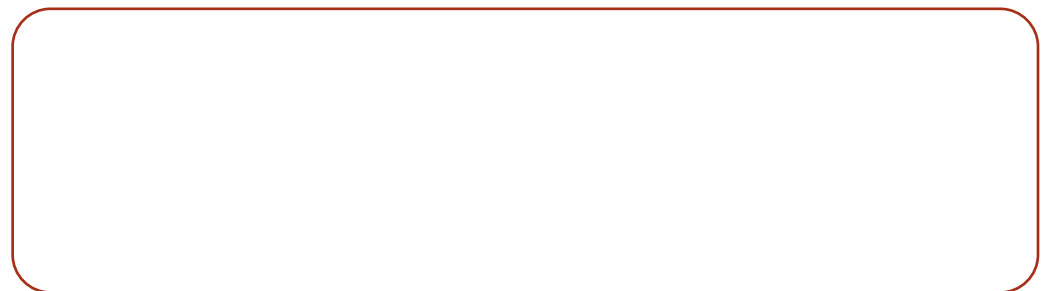
In 2015 schreef de paus van de Rooms-Katholieke Kerk dat **sociale** en **ecologische** gerechtigheid onlosmakelijk aan elkaar **verbonden** zijn. Dit houdt in dat sociale problemen kunnen leiden tot ecologische problemen en ecologische tot sociale. Een voorbeeld hiervan is een fabriek die om geld te besparen een meer vervuult, waardoor de vissen in het meer sterven. Door deze vervuiling kunnen de vissers die hun geld verdienen in dit meer geen vis meer vangen. Dit heeft als gevolg dat ze geen eten voor hun gezin meer kunnen kopen.

Niet alleen paus Franciscus ziet de verbinding tussen sociale en ecologische problemen. De Wereldraad van Kerken riep reeds in 2002 op tot een integratie van sociale gerechtigheid met ecologische duurzaamheid. De Protestantse Lausanne Beweging riep in 2015 op om wereldwijde armoede en klimaatverandering gezamenlijk aan te pakken.

De grote problemen die er zijn moeten er niet toe leiden dat christenen de hoop verliezen in de wereld. In tegendeel er is veel dat christenen kunnen doen in de wereld. Jezus zegt duidelijk dat het verlangen naar gerechtigheid door God wordt erkend (Mattheüs 5:6). Dit moet niet slechts bij verlangen blijven, maar mag over gaan in het liefhebben van je naaste door je voor de naaste in te zetten. Het **liefhebben** van je naaste betekent dat je niet alleen om de sociale problemen geeft, maar ook om de ecologische problemen. Deze zijn namelijk onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Je **inzetten** voor de wereld moet dus vanuit een combinatie van sociaal en ecologisch oogpunt.

Opdracht 4

Het brengen van recht in de wereld is dus volgens velen verbonden met het zorg dragen voor de aarde. Hoe kan jij op zowel sociaal als ecologisch vlak bijdragen aan het brengen van gerechtigheid d.m.v. je eigen leven?

3.8 WOORDENLIJST

Deze woordenlijst uit de leerlingenbundel aangevuld met het extra lesgedeelte geeft meer informatie en duiding bij bepaalde begrippen. Achter elke woord is tussen haakjes aangegeven bij welk lesgedeelte het hoort.

Aarde (5)

De aarde is de planeet waarop de mensheid woont. De aarde staat in de Bijbel in contrast met de hemel, omdat de aarde de woonplaats van de mens is en de hemel de woonplaats van God is.

Context (5)

De context van een tekst is de omgeving die bepaalt wat een tekst betekent. Dit kan gaan om in wat voor soort boek een stuk Bijbeltekst staat. Daarnaast kan het gaan om wat ervoor of na een Bijbeltekst staat. Tenslotte, doelt context ook op de historische en culturele wereld van de auteur van de Bijbeltekst.

Genesis (4)

Genesis is het eerste boek van de Bijbel en onder andere in twee verhalen de schepping van de mens beschrijft.

Gerechtigheid (6)

Gerechtigheid betekent dat een persoon ontvangt wat die persoon verdient.

Genre (5)

Een genre is categorisering van teksten die dezelfde soort structuur en stijl hebben. Verschillende Teksten verschillen in vorm, lengte en bepaald woordgebruik. Genres zijn vaak flexibel, waardoor een verhaal in meerdere genres kan vallen.

Verschillende genres kunnen in moderne en hele oude teksten worden onderscheiden. Voorbeelden van moderne genres zijn thriller, horror en biografie. Voorbeeld van hele oude genres zijn tragedie, epistel en comédie.

Hemel (5)

Het woord hemel verwijst naar de plaats waar God woont. Veel mensen zien de hemel als de plaats waar mensen na hun dood naar toe gaan. Dit is niet wat er in de Bijbel met hemel wordt bedoeld. De hemel staat in contrast met de aarde, omdat de hemel de plaats van God is en de aarde de plaats van de mens is.

Ideaalbeeld (5)

Een ideaalbeeld is een beeld dat iemand heeft van iets dat perfect is. Een ideaalbeeld kan gaan over hoe de wereld volgens een persoon perfect zou zijn. Het kan gaan over wat de perfecte persoon er volgens een persoon is.

Ideologie (5)

Een ideologie is een verzameling van ideeën die iemand heeft over de wereld, mensen en hoe de samenleving eruit moet zien. Een ideologie is de basis van waaruit verschillende mensen een perfecte wereld voorstellen en keuzes maken in het leven.

Jeruzalem (5)

In de tijd van Jezus was Jeruzalem de hoofdstad van Palestina. Jeruzalem had een tempel, en veel synagogen waar de joden naartoe kwamen om te bidden. Vandaag de dag is Jeruzalem nog steeds een belangrijke stad voor joden over heel de wereld.

Jeruzalem is ook een belangrijke stad voor christenen en moslims. In Jeruzalem werd Jezus veroordeeld, gekruisigd en begraven. Christenen geloven ook dat hij hier is verrezen. De apostelen begonnen de verhalen van Jezus eerst te vertellen in Jeruzalem. Volgens de Islamitische traditie is de profeet Mohammed opgevaren naar de hemel in Jeruzalem.

Nieuwe hemel en nieuwe aarde (5)

De nieuwe hemel en nieuwe aarde gaat over een visioen uit de Openbaring van Johannes. In dit visioen zag Johannes hoe de wereld vergaat en er een nieuwe aarde komt. Tegelijkertijd zag hij ook een nieuwe hemel waaruit een nieuw Jeruzalem naar beneden daalde op de nieuwe aarde.

Openbaring (5)

Een openbaring is een manier waarop God iets over zichzelf bekend maakt aan mensen.

Openbaring van Johannes (5)

De Openbaring van Johannes is de titel van het laatste boek van de Bijbel. Volgens het boek zelf kreeg een zekere Johannes visioenen van Jezus toen hij gevangen zat op het eiland Patmos.

Satan (4)

Satan is een Hebreeuws woord dat 'tegenstander' betekent. In de christelijke wereld is het een eigennaam voor de duivel geworden. De duivel is een figuur die het kwaad in de vorm van een persoonlijkheid is.

Tuin van Eden (4)

De tuin van Eden is een tuin die volgens Genesis 2 werd aangelegd door God. De eerste mensen, Adam en Eva, woonden oorspronkelijk in de tuin. Na een grote misstap werden ze door God uit de tuin gezet en werd de tuin voor de mensheid afgesloten.

Visioen (5)

Een visioen is een geheim of beeld dat aan een persoon wordt onthuld. Andere mensen kunnen deze onthulling niet waarnemen. De ervaringen van Johannes in het boek Openbaring van Johannes worden vaak als visioenen omschreven.

3.9 TRANSCRIPT

1 INT STRAAT

Eva loopt door een straat en gaat een verlaten gebouw binnen. Sarah kijkt toe vanaf de andere kant van de straat. Eva merkt Sarah niet op.

2 INT KANTINE

Sarah en David staan in de rij in de kantine van de school. Sarah houdt een telefoon in haar hand en laat die aan David zien. Achter hen kijkt Eva zichtbaar naar hen.

Sarah: Cool, hè? Kijk eens wat ik ermee kan doen.

Sarah neemt een foto van een object met de telefoon. Daarna stappen ze naar voren naar de balie.

David: Wow, dat is geweldig! Je hebt zo'n geluk. Mijn ouders zeiden dat aangezien mijn telefoon niet kapot is, ik geen nieuwe nodig heb.

Sarah: Dat is jammer!

Sarah en David stappen naar voren en ze kijken naar het eten op de toonbank. Sarah's gezicht wordt boos, terwijl ze haar telefoon weglegt.

Sarah: Hé, wat is dit voor onzin? ... Mevrouw, wat is dit?

Mevrouw: Sorry Sarah, wat bedoel je precies?

Sarah wijst naar het glas.

Sarah zegt met een opgeheven stem: Nou, deze veganistische onzin diende hier vandaag. Ik hou er niet van en ik wil echt goed eten.

Mevrouw: Let op je manieren Sarah. Als je de nieuwsbrief had gelezen, had je geweten dat we vanaf nu alleen nog maar vegetarisch eten hebben.

Sarah, terwijl ze haar stem verheft: Heb je ooit zoiets vreselijks gezien?

David: Uhm Sarah...

Eva stapt naar voren en geeft Sarah een duwtje in de rug.

Eva: Wat de hel Sarah. Waarom moet je zo'n snotaap zijn?

Sarah: Hou je mond, juffrouw bemoeial.

Eva: Ik moet me wel bemoeien. Je bent zo'n onverschillig persoon. Je klaagt altijd over onbelangrijke dingen, terwijl je geen aandacht besteedt aan dingen waar je echt om moet geven. Kijk hoe de wereld waarin we leven steeds viezer en onbewoonbaarder wordt. Wil je in een helse wereld leven?

David: Eva dat is niet nodig om te zeggen

Miss Kinderen, kinderen

Sarah's gezicht wordt boos

Eva: Het is duidelijk dat het haar niet kan schelen. Kijk hoe ze paradeerde met een nieuwe telefoon, terwijl kinderen lijden en zelfs elders sterven zodat ze er een kan hebben.

Sarah: Hou je mond.

Sarah geeft Eva een duwtje en Eva valt op de grond.

Mevrouw schreeuwt: Nu is het genoeg.

3 INT Straat

Sarah en David lopen in dezelfde straat.

David: Pff, wat een lange dag. Waarom was je zo boos op Eva?

Sarah: Nou, ik denk dat ze een groot probleem heeft met niets. De Bijbel vertelt ons dat deze wereld ooit zal worden vervangen door iets beters, dus waarom niet genieten van wat we nu hebben.

Sarah ziet Eva op straat lopen en een verlaten gebouw binnengaan.

Sarah zegt met een glimlach op haar gezicht: Kijk, daar hebben we Eva! Ik vraag me af wat Miss Perfect daar elke dag doet. Laten we haar volgen.

David: Uhm Sarah, is dat een goed idee?

Sarah rent naar het gebouw en David volgt haar met tegenzin. Ze gaan het gebouw binnen waar Eva naar binnen is gegaan.

4 INT KAMER

Sarah en David zijn in een kamer. Daar vinden ze Sarah, een vrouw en een kind. Eva draait zich om om naar hen te kijken.

Eva fluistert: Hé, wat jij... uhm, hoe heb je... Heb je me gevolgd?

Sarah: Uhm, ja, ik was ...

Eva: Je had hier niet moeten komen.

Sarah fluistert: Waarom niet?

Eva: Je geeft hier niet om, dus maak dat je wegkomt. Waarom kom je ons lastigvallen?

Sarah: Uhm wat? Ik val niemand lastig, jij viel me vanmorgen lastig. Dus, wat is hier aan de hand?

Eva: Ik kom hier elke dag om dit volk te helpen. Dit is Malacia en haar moeder.

Eva wijst naar de vrouw en het kind.

Eva: Ze hebben niet veel te doen omdat haar moeder helaas geen fatsoenlijke baan kan vinden. We ontmoeten elkaar hier om wat plezier te hebben en ik help Malacia onze taal te leren. Ze heeft het moeilijk

op school en ik probeer haar te helpen. Ik ken haar van school.

Sarah: Oh, oké, maar moeten anderen zoals de overheid hen niet helpen? En wat heeft dit met mij te maken?

Eva is geïrriteerd en zegt: Je begrijpt de echte wereld echt niet. Dat is wat ik vanmorgen bedoelde toen ik zei dat je je niet bekommert om echt belangrijke zaken.

Sarah verheft haar stem: Wat is jouw probleem? Waarom geef je om wat ik doe?

Eva: Shh...

David: Nou, ze heeft wel een punt. Je zei net dat je niet om deze wereld geeft, omdat je gelooft dat ze ooit door een nieuwe zal worden vervangen...

Sarah: Ja, de Bijbel vertelt ons dat er een tijd zal komen dat er een Nieuwe Hemel en een Nieuwe Aarde zal verschijnen en dat er een Nieuw Jeruzalem zal zijn waar de mensheid in vrede en harmonie zal leven samen met God in hun midden.

Eva: Ja, ik ken die passage, maar wat heeft dat met deze mensen te maken? Of hoe zit het met het eten van vlees? Of elk jaar een nieuwe telefoon kopen? Weet je waar deze dingen toe kunnen leiden? Kom even in de ogen van Malacia kijken.

Eva leidt Sarah naar Malacia. Sarah kijkt Malacia in de ogen. We zien een opeenvolging van kaders

1. De scène is van de ogen van het meisje en het beeld zoomt in haar ogen.

2. In het volgende kader zien we het meisje door een boerderijveld rennen, terwijl de planten om haar heen van groen naar bruin verkleuren en uiteindelijk afsterven en volledig verdwijnen. Tijdens deze verandering stopt het meisje langzaam met rennen.

3. In het volgende frame zien we het meisje en haar familie hun huis achterlaten, met slechts een paar bezittingen

4. Het volgende plaatje toont het kleine meisje dat met haar vader van een mijn wegloopt, terwijl op de achtergrond een geweerschot te horen is. Het meisje houdt een papiertje vast waarop de woorden 10 cent staan. De vader van het meisje wordt in de rug geraakt met een kogel.

5. In het volgende frame zien we een vrachtwagen van de mijn naar een haven rijden.

6. Dan zien we een kaart waarop een lijn wordt getrokken van de Democratische Republiek Congo naar China.

7. Vervolgens zien we een voltooide smartphone in een doos gaan.

8. Het laatste beeld is van Sarah die naar haar telefoon kijkt, terwijl ze een hamburger eet. Terwijl op de achtergrond de temperatuur op een merkbaar

grote thermometer stijgt.

Vervolgens zien we de frames 2-8 weer, maar dan wel 3 keer sneller. Dan een herhaling van de frames 2-8 versneld 3 keer. Daarna zijn de frames 2-8 5 keer sneller geworden. Tot slot zijn de frames 2-8 9 keer sneller geworden.

9. Tot slot zoomt het beeld door de ogen naar achteren in het beeld van Sarah die naar het meisje kijkt.

6 INT KAMER

Sarah: Uhm, wat is er gebeurd? Uhm, wat betekent dit?

Eva: Het betekent dat het niet uitmaakt dat er een nieuwe wereld zal komen. Je gedrag op dit moment beïnvloedt het leven van anderen. Het eten van vlees leidt bijvoorbeeld tot meer CO2-uitstoot, wat leidt tot stijgende temperaturen, wat kan leiden tot droogte en dus tot mensen die hun uitgedroogde boerderijen verlaten om in gewelddadige mijnen te werken, zodat metalen voor telefoons kunnen worden gedolven. En als ze die mijnen willen verlaten, kunnen ze worden neergeschoten, net als hoe Malacia's vader werd gedood. Zij konden gelukkig hun land ontvluchten. Daarom zijn ze hier.

Sarah is een paar seconden stil.

Sarah: Oh, dat wist ik niet. Is de Bijbel dan verkeerd? Wat heeft dit nu weer met mij te maken?

Eva: Ik heb niet gezegd dat de Bijbel het verkeerd zegt. Geloven en hoop hebben in een nieuwe en betere wereld betekent niet dat je je niet moet bekommeren om de huidige wereld waarin we leven. Het is alleen dat je je nog steeds bewust kunt zijn van de problemen in onze wereld.

Sarah: Oh. Sorry, dat ik zo fel op je reageerde vanmorgen. Ik vraag me alleen af wat ik nu moet doen.

Eva: Je zou weer kunnen lezen wat Jezus zegt. Hij zegt dat we onze naaste als onszelf moeten liefhebben, dus misschien moeten we ook aan het leven van anderen en aan de aarde denken als we beslissingen nemen en dingen doen.

Sarah: Ja, net als het verhaal van de barmhartige Samaritaan waar ik de laatste tijd aan denk. Ik ga vanavond weer in de Bijbel kijken.

7 INT KAMER

We zien Sarah kleding en speelgoed aan Malacia geven...

3.10 BIBLIOGRAFIE

3.4 De wereld van de Bijbel

Anderson, John E., "Creation," In *The Lexham Bible Dictionary*, onder redactie van John D. Barry e.a., Bellingham, WA: Lexham Press.

Neal, D. A. and John Anthony Dunne. 2016. "Eden, Garden of," In *The Lexham Bible Dictionary*, onder redactie van John D. Barry e.a., Bellingham, WA: Lexham Press.

Sargent, Lyman Tower. 2010. *Utopianism: a very short introduction*. Very short introductions 246. Oxford: Oxford University Press.

3.5 De wereld van het verhaal

Barker, David C., en David H. Bearce. 2013. "End-Times Theology, the Shadow of the Future, and Public Resistance to Addressing Global Climate Change." *Political Research Quarterly* 66, nr. 2: 267–79. <https://doi.org/10/f4w4ws>.

Freedden, Michael. 2003. *Ideology: A Very Short Introduction*. Oxford: New York: Oxford University Press. <http://site.ebrary.com/id/10266505>.

Fulcher, James. 2004. *Capitalism: a very short introduction*. Very short introductions. Oxford ; New York: Oxford University Press.

Harrison, Kevin, en Tony Boyd. 2018a. "Environmentalism and Ecologism." In *Understanding Political Ideas and Movements*, 274-94. Manchester: Manchester University Press. <https://doi.org/1.0, initial-scale=1.0>.

Harrison, Kevin, en Tony Boyd. 2018b. "Marxism and Anarchism." In *Understanding Political Ideas and Movements*, 237-55. Manchester: Manchester University Press. <https://doi.org/1.0, initial-scale=1.0>.

"De kern van het Marxisme." 2017. IsGeschiedenis. Geraadpleegd 29 September 2020. <https://isgeschiedenis.nl/nieuws/de-kern-van-het-marxisme>.

Keown, Damien. 2013. *Buddhism: a very short introduction*. Very short introductions 3. Oxford: Oxford University Press.

"What Is Technological Utopianism?" 2020. Maize (blog). Geraadpleegd 29 September 2020. <https://www.maize.io/news/technological-utopianism/>.

McNeish, Wallace. 2017. "From Revelation to Revolution: Apocalypticism in Green Politics." *Environmental Politics* 26, nr. 6: 1035–54. <https://doi.org/10/gg9fpq>.

Mounce, Robert H. 1998. *The Book of Revelation*. Rev. ed. The new international commentary on the New Testament. Grand Rapids, Mich: W.B. Eerdmans.

Sargent, Lyman Tower. 2010. *Utopianism: a very short introduction*. Very short introductions 246. Oxford: Oxford University Press.

Steger, Manfred. 2013. *Globalization: A Very Short Introduction*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/actrade/9780199662661.001.0001>.

Taylor, Mark H. 2016. "New Jerusalem," In *The Lexham Bible Dictionary*, onder redactie van John D. Barry e.a., Bellingham, WA: Lexham Press.

"Technological Utopianism." 2020. In *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Technological_utopianism&oldid=983877922.

Globalism. 2020. In Wikipedia <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Globalism&oldid=987257825>.

Herkomst afbeeldingen

2 Wikimedia Commons CC BY-SA 3.0

3.6 Vandaag of morgen

Pope Francis. 2015. *Laudato si': On Care for Our Common Home*. 1st edition. Huntington, IN: Our Sunday Visitor Pub.

"What is Social Justice?" z.d. Office of Social Justice. Geraadpleegd 9 oktober 2020. <http://justice.crcna.org/about/what-social-justice>.

"Justice the Heart of Sustainability." 2002. World Council of Churches. Geraadpleegd 18 november 2020. <https://www.oikoumene.org/resources/documents/justice-the-heart-of-sustainability>.

Schlosberg, David. 2007. *Defining Environmental Justice: Theories, Movements, and Nature*. Oxford: New York: Oxford University Press.

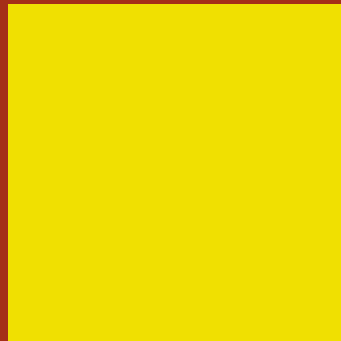
"Social Justice and Common Goods." 2011. *The Ecumenical Review* 63, nr. 3: 330–43. <https://doi.org/10.1111/j.1758-6623.2011.00125.x>.

"The Cape Town Commitment." 2010. The Lausanne Movement. <https://www.lausanne.org/docs/CapeTownCommitment.pdf>.

Miller, David. 2017. "Justice." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, edited by Edward N. Zalta, Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/justice/>.

February 13, Karen Welling, 2019. "Jesus, Justice, and the Law." *Following Jesus* (blog). Geraadpleegd 16 november 2020. <https://followingjesus.org/jesus-justice-and-the-law/>.

4

WANNEER DE ONTMOETING EEN
CONFLICT WORDT: RECHTVAARDIGE
OORLOG EN RECHTVAARDIGE VREDE

RECHTVAARDIGE OORLOG EN RECHTVAARDIGE VREDE

4.1 INLEIDING

In dit onderdeel van het lespakket wordt het volgende thema uitgewerkt: 'Wanneer de ontmoeting een conflict wordt: rechtvaardige oorlog en rechtvaardige vrede.' Dit pakket is ontwikkeld voor het middelbaar onderwijs en biedt de leerkracht of begeleider van een leergroep de kans om op het niveau van de eigen klasgroep dit thema uit te werken.

Dit pakket werkt in de kern vanuit een Bijbeltekst die met dit onderwerp te maken heeft. Deze tekst dient als leidraad voor de kernonderdelen van deze les. In deze handleiding wordt uitleg gegeven over hoe het lesboek in elkaar zit. Daarnaast wordt er extra informatie gegeven over de onderwerpen die behandeld worden in het studentenboek. Ten slotte worden er didactische suggesties gegeven. Dit gebeurt in de vorm van alternatieve opdrachten en suggesties voor hoe een les er uit kan zien. Al deze informatie dient ter inspiratie voor het indelen van de les.

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen 'basisleerstof' en 'verdieping'. De basisleerstof komt standaard aan bod in het leerlingenboek en neemt een lesuur in beslag. De leerkracht heeft daarnaast de mogelijkheid om de kennis van de leerlingen te verdiepen aan de hand van een extra lesgedeelte met bijhorende informatie en didactische suggesties, die in deze handleiding worden aangereikt.

Deze les bestaat uit de volgende lesgedeeltes:

- Ten eerste wordt een korte inleiding in het boek Openbaring van Johannes gegeven. Dit hoofdstuk behoort tot de basisleerstof voor de leerlingen.
- Ten tweede worden enkele Bijbelteksten (Lukas 6:27-32 en Openbaring 21:1-22:5) besproken. In dit gedeelte wordt ingegaan op de vraag hoe christenen om kunnen gaan met gewelddadige conflicten. Dit lesgedeelte behoort tot de basisleerstof voor de leerlingen.
- Het derde hoofdstuk gaat over het leven van Dietrich Bonhoeffer. Het gaat in op zijn ideeën over oorlog en geweld en zijn rol in de Duitse verzet. Dit is een verdiepend lesgedeelte.

Afsluitend bevat deze handleiding een woordenlijst waarin alle moeilijke begrippen kort en bondig worden verklaard op het niveau van de leerling. Daarna volgt een bibliografie per hoofdstuk van deze didactische bundel.

4.1.2 LEERDOELEN VAN DE LES

1. De leerling kan beschrijven waarom het belangrijk is om een Bijbeltekst in haar context te bestuderen.
2. De leerling stelt vragen over een tekst tijdens het lezen van een (mogelijk gewelddadige, discriminerende en/of polariserende) Bijbeltekst zonder daar zelf direct antwoorden op te geven.
3. De leerling is bereid het eigen standpunt over geweld en oorlog te relateren aan het verhaal van de Bijbel.
4. De leerling kan de begrippen pacifisme, rechtvaardige oorlog en vrede beschrijven.
5. De leerling is bereid om Bijbelteksten verder te bestuderen dan het één keer doorlezen.
6. De leerling kan belangrijke elementen uit het leven en gedachtegoed van Dietrich Bonhoeffer benoemen.

4.1.3 DIDACTISCHE SUGGESTIES

Aan het begin van elk hoofdstuk wordt uitleg gegeven over het doel en de inhoud van het hoofdstuk. Daarna volgen enkele didactische suggesties. Deze suggesties bestaan uit:

- *Vragen*: Dit zijn extra vragen die kunnen worden gebruikt om de les klassikaal te bespreken, zonder dat de leerlingen zelfstandig de les maken. Tevens kunnen sommige vragen als inleiding op de les worden gebruikt.
- *Alternatieve onderwijsvormen en opdrachten*: Dit zijn werkvormen en opdrachten die kunnen worden gebruikt om onderdelen van de les te vervangen of als aanvulling op (onderdelen van) de les.

Algemene suggesties

De verschillende onderdelen van de les kunnen zowel individueel als klassikaal worden behandeld. Dit kan ook worden gecombineerd door de leerlingen vooraf een deel van de lesstof of opdrachten als huiswerk te laten doornemen. Individueel houdt in dat de leerlingen de lesstof zelfstandig doorlopen.

Wat betreft het klassikaal behandelen zijn er twee varianten die in deze handleiding naar voren komen.

- De lesstof wordt samen doorgelezen. Tussendoor worden er een aantal vragen gesteld aan de leerlingen. Eventueel wordt het lesgedeelte afgesloten met een opdracht die in tweetallen of groepen wordt gedaan.
- De lesstof wordt behandeld door gebruik te maken van alternatieve opdrachten in plaats van het lesboek door te nemen.

4.1.4 PLANNING

Er kan worden gekozen om de leerlingen digitaal de les te laten maken of met gebruik van een boek. In beide gevallen kunnen de leerlingen de les individueel zelfstandig doorlopen. De basisleerstof is ontwikkeld voor 1 lesuur. Als de les klassikaal wordt behandeld kan er in stukken door de lesstof worden gewerkt. Hieronder volgt een voorbeeldplanning voor een les van 50 minuten.

1. 4 minuten: Opening + video inleiden
2. 5 minuten: Video bekijken
3. 3 minuten: Video bespreken
4. 5 minuten: Leerlingen maken zelfstandig lesgedeelte 1: De wereld van de Bijbel
5. 3 minuten Hoofdstuk 1 nabespreken
6. 25 minuten: Leerlingen maken zelfstandig lesgedeelte 2: De wereld van het verhaal inleiden
7. 5 minuten: Hoofdstuk 2 nabespreken/ Les nabespreken

4.2 VIDEO

Afbeelding 4.1
Scene uit de video

David, Sarah en Anna zitten samen naar tv te kijken. Op de tv zien we tanks over een weg rijden. Een nieuwslezer vertelt dat de troepen van een land de grens van hun buurland zijn overgestoken. De president zegt namelijk dat de regering van dit buurland mensenrechten schendt. De premier van het buurland spreekt dit tegen en beweert dat de president alleen zijn macht wil uitbreiden. David, Sarah en Anna gaan met elkaar in gesprek over de vraag of hun eigen regering het binnengevallen land moet gaan helpen of niet. Ook de vraag of christenen eigenlijk wel het deelnemen aan een oorlog kunnen goedkeuren, wordt besproken. De nieuwslezer bemoeit zich plots met het gesprek en helpt hen om over deze vraagstukken na te denken.

Bespreking video

Bespreek het beeldfragment klassikaal met de leerlingen: wat hebben ze gezien?

De volgende vragen zijn suggesties voor de klassikale bespreking.

Inleidende vragen op het eerste gedeelte van deze module: 'De wereld van de Bijbel'

- In de video wordt gesproken over een beeld van Jezus als strijder dat voorkomt in het boek Openbaring van Johannes. Wat staat er allemaal in dit boek 'Openbaring van Johannes'?
- In de video hebben ze het over je naaste liefhebben. Jezus gaat ook nog een stap verder en spreekt ook over het liefhebben van een vijand. Wat bedoelt Jezus met een 'vijand' in Lukas 6:27-32?

Inleidende vragen op het tweede gedeelte van deze module: 'De wereld van het verhaal'

- De tieners in de video hebben het over oorlog. Hoe zou jij 'oorlog' definiëren?
- Welke historische of lopende oorlogen ken je?
- Hoe zou jij 'vrede' definiëren?
- In de video wordt er gesproken over het brengen van vrede. Kan oorlog gebruikt worden als een middel om vrede te brengen? Wat vind jij?

Inleidende vragen op het derde gedeelte van deze module: 'Discipelschap met een prijs: Het leven van Dietrich Bonhoeffer.'

- Iemand die nadacht over het gebruiken van geweld en er zelf direct mee werd geconfronteerd is Dietrich Bonhoeffer. Wat kan je vertellen over hem?
- Bonhoeffer sprak veel over 'discipelschap.' Wat is volgens jou een discipel van Jezus?

4.3 OPENING

4.3.1 DOEL EN INHOUD

Dit lesgedeelte dient als inleiding op de les. Het doel is de leerlingen de Bijbelteksten (Lukas 6:27-32 en Openbaring 19:11-16, 19) te laten verkennen en hun voorkennis aan te wakkeren.

4.3.2 ANTWOORDEN

Opdracht 2

Lees op de volgende pagina de tekst over het liefhebben van je vijanden en de tekst over de witte ruiter. Misschien ken je deze teksten al. Schrijf op wat deze teksten volgens jou betekenen.

Het doel van deze opdracht is de voorkennis van de leerlingen aanspreken. Het snel en uitgebreid beantwoorden van deze opdracht vereist dat de Bijbelteksten reeds bekend zijn. Verzamel de antwoorden van verschillende leerlingen om een beeld te krijgen van het niveau van de groep.

4.3.3 BIJBELTEKST

Lukas 6:27-32

Tot jullie die naar mij luisteren zeg ik: heb je vijanden lief, wees goed voor wie jullie haten, zegen wie jullie vervloeken, bid voor wie jullie slecht behandelen. Als iemand je op de wang slaat, bied hem dan ook de andere wang aan, en weiger iemand die je je bovenkleed afneemt, ook je onderkleed niet. Geef aan ieder die iets van je vraagt, en eis je bezit niet terug als iemand het je afneemt. Behandel anderen zoals je wilt dat ze jullie behandelen. Is het een verdienste als je liefhebt wie jullie liefhebben? Want ook de zondaars hebben degenen lief die hen liefhebben.

Openbaring van Johannes 19:11-16, 19

Ik zag dat de hemel geopend was, en dit zag ik: een wit paard met een ruiter, die 'Trouw en betrouwbaar' heet, die een rechtvaardig vonnis velt en een rechtvaardige strijd voert. Zijn ogen waren als een vlamvend vuur en op zijn hoofd had hij veel kronen. Er stond een naam op hem geschreven die niemand kende, alleen hijzelf. Hij droeg met bloed doordrenkte kleren. Zijn naam luidde 'Woord van God'. De hemelse legermacht, gekleed in zuiver, wit linnen, volgde hem op witte paarden. Uit zijn mond komt een scherp zwaard waarmee hij de volken zal slaan, en hij zal hen met een ijzeren herdersstaf hoeden. Hij zal de wijnpers van de hevige woede van de almachtige God treden. Op zijn kleding en op zijn dij staat de naam 'Hoogste Heer en koning'. ...

Ik zag dat het beest en de koningen op aarde zich met hun troepen hadden verzameld om oorlog te voeren met de ruiter op het paard en zijn legermacht.

4.4 DE WERELD VAN DE BIJBEL

4.4.1 DOEL

In dit lesgedeelte krijgen de leerlingen uitleg over bepaalde aspecten van de context van het boek Openbaring van Johannes. Het doel is om de context van Openbaring 19:11-19 te verduidelijken en daarmee duidelijk te maken dat de witte ruiter in dit hoofdstuk voor Jezus staat. Deze kennis is relevant om de Bijbeltekst die in deze les centraal staat, beter te kunnen begrijpen. Het volgende leerdoel komt specifiek aan bod in dit deelhoofdstuk:

1. De leerling kan beschrijven waarom het belangrijk is om een Bijbeltekst in haar context te bestuderen.

4.4.2 INHOUD

In dit lesonderdeel wordt een inleiding gegeven in de tekstsoort en structuur van de Openbaring van Johannes. Hierdoor wordt het duidelijk dat de witte ruiter een beeld van Jezus is.

4.4.3 OPDRACHTEN EN ANTWOORDEN

Opdracht 3

Wie is de witte ruiter in Openbaring 19:11-19?

A. Koning David

B. De profeet Elia

C. Jezus

D. De aartsengel Gabriël

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen leren dat de auteur van dit Bijbelgedeelte de witte ruiter als een beeld van Jezus opvoert.

Openbaring van Johannes

De inhoud en interpretatie van dit boek is een veelbesproken en moeilijk thema onder Bijbelwetenschappers. Er bestaan meerdere grote theologische interpretatielijnen waarmee het boek benaderd kan worden. Gregory Beale presenteert een behulpzame indeling in futurisme, historisme, preterisme en idealisme. (1) De **preteristische** interpretatie veronderstelt dat de beschreven gebeurtenissen in het boek reeds in de eerste eeuw gebeurd zijn. (2) De **futuristische** interpretatie stelt dat het boek toekomstige gebeurtenissen van vlak voor de terugkomst van Jezus wil beschrijven. (3) De **historische** interpretatie veronderstelt dat de tekst iets wil zeggen over het verloop van de geschiedenis tot aan de komst van Jezus, en ook over de tijd van de lezer. (4) De **idealistische** interpretatie stelt dat de beeldspraak in de tekst geen verband houdt met gebeurtenissen in het verleden of toekomst, maar de doorgaande strijd tussen God en het kwaad op symbolische manier wil verbeelden. Er kan ook een combinatie van deze vier lijnen worden toegepast. Voor het doel van de les is de precieze interpretatie van het boek niet van belang. Bij het bespreken van het boek Openbaring is het belangrijk om deze interpretatielijnen in gedachten te houden. Leerlingen vertrekken mogelijk in hun lezing van dit boek eenzijdig vanuit één van deze interpretaties.

Het boek Openbaring beschrijft grotendeels een reeks visioenen. Om Openbaring 19 goed te begrijpen is het belangrijk dit in de structuur van het boek te plaatsen. Er volgt nu een korte samenvatting van de structuur en inhoud van het boek:

- 1:1-20 - Deze tekst dient als inleiding op het boek.
- 1:20-3:21 - Dit gedeelte bevat zeven brieven gericht aan zeven christelijke gemeenschappen in Klein-Azië.
- 4:1-5:14 - Dit gedeelte beschrijft een beeld van een hemelse troonzaal waar God aanbeden wordt. Er bevindt zich hier een verzegelde boekrol die door niemand geopend kan worden.
- 6:1-8:1 - Er verschijnt een lam dat in staat is om de zegels van de boekrol te verbreken. Na het verbreken van elk zegel gebeurt er iets bijzonders in de hemel of op aarde. Het lam is een beeld van Jezus.
- 8:2-11:19 - Zeven engelen met bazuinen worden beschreven. Deze engelen blazen een voor een op hun bazuin. Na elk bazuingeschal gebeurt er iets bijzonders in de hemel of op aarde.

- 12:1-14:20 - Er wordt beschreven hoe een zwangere vrouw een zoon baart. Na de geboorte verschijnt er een draak, die probeert de vrouw en het kind te doden. Het kind wordt vaak geïnterpreteerd als een verwijzing naar Jezus.
- 15:1-16:21 Dit gedeelte beschrijft hoe zeven offerschalen worden uitgegoten over de aarde. Na het uitgieten van elke schaal gebeurt er iets bijzonders op aarde.
- 17:1-19:10 - Dit gedeelte beschrijft het oordeel dat over Babylon wordt uitgesproken.
- 19:11-21 - In dit gedeelte trekt een witte ruiter ten strijde tegen Satan en behaalt de overwinning.
- 21:1-22:5 - Dit gedeelte bevat het beeld van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde.
- 22:6-21 - Dit gedeelte bevat de laatste woorden die aan Johannes worden gegeven.

Uit de gebruikte beeldspraak in het boek is duidelijk op te maken dat de ruiter op een witte paard in hoofdstuk 19 een **beeld is van Jezus**. Hoewel Jezus voordien als geslacht lam wordt weergegeven (letterlijk: als slacht-offer), wordt hij in hoofdstuk 19 als geweldenaar en legeraanvoerder beschreven. Na deze beschrijving verschijnt het beeld van Jezus als lam weer.

4.4.5 DIDACTISCHE SUGGESTIES

De volgende suggesties zijn alleen nuttig als de les via klassikaal onderwijs wordt behandeld.

Suggesties voor inleidende vragen

- Waar gaat het boek Openbaring van Johannes over?
- In het boek wordt vaak over een lam gesproken. Waar staat dit lam voor?
- Wat valt je op aan de ruiter op het witte paard?

Alternatieve opdrachten en instructiemethoden

Opdracht. Lees met de leerlingen Openbaring 19 en 20 in het geheel door. Bespreek samen met de leerlingen wat hen opvalt aan de tekst. Probeer daarbij ook de rest van het boek te betrekken. De volgende vragen kunnen helpen voor een gerichte verdieping:

1. Waarom denken jullie dat er zoveel beeldspraak in het boek Openbaring wordt gebruikt?
2. Op welke manieren wordt Jezus in de tekst gepresenteerd?
3. Waarom wordt er gestreden in de tekst?

4.5 DE WERELD VAN HET VERHAAL

4.5.1 DOEL Het doel van dit lesgedeelte is om de leerlingen de thema's van oorlog en geweld vandaag in relatie te brengen met de Bijbel. Dit gebeurt aan de hand van twee Bijbelteksten. De leerlingen krijgen hiervoor een aantal vaardigheden aangeleerd. In deze les ligt de nadruk op de interpretatie en toepassing van de Bijbeltekst. De volgende leerdoelen komen in dit lesgedeelte aan bod:

2. De leerling stelt vragen over een tekst tijdens het lezen van een (mogelijk gewelddadige, discriminerende en/of polariserende) Bijbeltekst zonder daar zelf direct antwoorden op te geven.
3. De leerling is bereid het eigen standpunt over geweld en oorlog te relateren aan het verhaal van de Bijbel.
4. De leerling kan de begrippen pacifisme, rechtvaardige oorlog en vrede beschrijven.
5. De leerling is bereid om Bijbelteksten verder te bestuderen dan het één keer doorlezen.

4.5.2 INHOUD In dit lesgedeelte wordt er nagedacht over hoe christenen omgaan met oorlog en geweld. In het **eerste deel** van dit lesgedeelte worden de begrippen pacifisme, rechtvaardige oorlog en heilige oorlog geïntroduceerd. De leerlingen worden uitgedaagd na te denken over wat deze begrippen precies inhouden en hoe ze daar zelf tegenover staan.

In het **tweede deel** van dit lesgedeelte worden de visies op geweld en oorlog van vier protestantse denkers besproken. *Dietrich Bonhoeffer* presenteerde een pacifistisch gedachtegoed vanuit een protestants nadenken over discipelschap. *Daniel Bell* presenteerde een alternatief perspectief op rechtvaardige oorlog vanuit christelijk discipelschap. *Walter Wink* vertegenwoordigt het geweldloos verzet dat hij als een alternatief voor zowel rechtvaardige oorlog als pacifisme zag. *Reinhold Niebuhr* presenteerde een argument tegen pacifisme en beargumenteert waarom oorlog soms nodig kan zijn.

Opdracht 3

In beide Bijbelgedeelten wordt er een relatie gelegd tussen de persoon van Jezus en geweld. Wat valt je daarbij op?

Doel van deze opdracht is dat de leerlingen de Bijbelteksten nog een keer bestuderen en de ogenschijnlijke tegenstelling tussen beide teksten benoemen.

Voorbeeldantwoorden:

- In Openbaring 19:11-19 lijkt Jezus erg voortvarend te werk te gaan, terwijl Jezus in Lukas 6:27-32 juist van zijn volgelingen verlangt dat ze rustig blijven.
- Jezus lijkt in Openbaring 19:11-19 erg strijdvaardig, terwijl hij in Lukas 6:27-32 eerder passief overkomt.
- In Lukas 6:27-32 roept Jezus op om te blijven liefhebben, maar in Openbaring 19:11-19 symboliseert hij de wraak van de Almachtige God.

Opdracht 4

Lees de onderstaande stellingen.

- 1. Volgens Jezus mag je geen geweld gebruiken om jezelf te verdedigen, maar je mag wel anderen verdedigen.**
- 2. Christenen mogen meestrijden in een oorlog als die nodig is om van dewereld een betere plaats te maken.**
- 3. Het liefhebben van je vijanden betekent dat je nooit geweld mag gebruiken.**
- 4. Jezus volgen betekent je kruis opnemen. Je kan dus wel slachtoffer van geweld zijn, maar nooit een geweldenaar.**

Met welke stellingen ben je het eens? Leg uit waarom, maak gebruik van (één van) de twee Bijbelteksten om je stelling te beargumenteren.

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen de teksten interpreteren en vergelijken met de stellingen. Daarnaast worden ze uitgedaagd om de teksten toe te passen in de praktijk. In deze zin worden ze bewogen de Bijbelteksten in een theologisch kader te plaatsen.

Opdracht 5

Vergelijk de concepten 'pacifisme', 'rechtvaardige oorlog' en 'heilige oorlog' met elkaar. Waarin verschillen de drie concepten en waarin komen ze overeen?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen de begrippen pacifisme, rechtvaardige oorlog en heilige oorlog verwerken door de verschillen en overeenkomsten te belichten. Daarnaast is de belangrijkste overeenkomst, rechtvaardige vrede, in de tekst reeds benoemd. Deze opdracht dient ook om dit duidelijk onder de aandacht van de leerlingen te brengen.

Voorbeeld antwoorden:

- Deze drie termen maken duidelijk dat het bereiken van een doel een belangrijke drijfveer is voor hoe we ons gedragen.
- De termen geven verschillende perspectieven op de manier waarop een doel bereikt mag worden.
- Zowel het pacifisme als de rechtvaardige oorlogstraditie hebben een voorkeur voor vredige oplossingen, maar rechtvaardige oorlog stelt dat gewelddadige interventies/ oorlogen soms niet te vermijden zijn.

Opdracht 6

Hoe zou rechtvaardige vrede eruit kunnen zien in de wereld van vandaag?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen het begrip 'rechtvaardige vrede' toepassen op de huidige samenleving en daardoor de huidige samenleving ook kritisch analyseren.

Voorbeeld antwoord:

Rechtvaardige vrede zou betekenen dat er geen armoede meer zou zijn. Ook zou iedereen leuke dingen kunnen doen zonder dat geld daarbij een rol speelt. Ook zou er veel meer natuur zijn om van te genieten en zouden we minder fabrieken nodig hebben. Tenslotte zou de overheid er alles aan doen om te zorgen dat mensen in andere landen het net zo goed krijgen als wij in dit land.

Opdracht 7

Wat kan jij doen om voor vrede te zorgen?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen nadenken over hun mogelijke rol in het bewerkstelligen van een meer rechtvaardige en vredevolle samenleving.

Voorbeeld antwoord:

Ik kan zorgen voor een rechtvaardigere wereld door iedereen gelijk te behandelen. Ook kan ik nadenken over hoe mijn keuzes de levens van anderen beïnvloeden. Daarnaast zou ik vrijwilligerswerk kunnen doen om op die wijze het leven van anderen prettiger te maken. Tenslotte zou ik een sport-en-spel-middag kunnen organiseren voor mijn medeleerlingen zodat we elkaar beter kunnen leren kennen en er daardoor minder ruzie onder elkaar zou ontstaan.

Opdracht 8

Welke denker spreekt jou het meest aan en welke het minst? Waarom? Probeer de twee Bijbelteksten van deze les te gebruiken in je antwoord.

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen theorieën over pacifisme en rechtvaardige oorlog overdenken en bespreken. Door de leerlingen op verschillende denkers te wijzen worden ze gewezen op de diversiteit aan perspectieven op deze problematiek binnen het protestantisme.

Opdracht 9

Jezus spreekt over het liefhebben van je vijanden. Wat betekent dit voor jou? Hoe pas je dit toe in je eigen leven?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen nadenken over de vraag wat het kan betekenen om je vijanden lief te hebben en deze vraag op zichzelf betrekken. Door deze vraag aan het einde van de les te behandelen kunnen ze begrippen en ideeën van de protestante denkers in hun antwoord meenemen.

4.5.4 EXTRA INFORMATIE

Oorlog en gewapende conflicten gedefinieerd

Oorlog kan worden gedefinieerd als een **gewapend conflict** tussen **landen of volkeren**, maar het kan ook vanuit een breder perspectief worden bekeken. De Stanford Encyclopedia of Philosophy definieert oorlog als ‘een actueel, intentioneel en wijdverspreid gewapend conflict.’ Deze definitie veronderstelt een aantal voorwaarden voordat er over oorlog gesproken kan worden. Daarnaast beperkt deze definitie oorlog niet alleen tot een gewapend conflict tussen landen. Het kan ook doelen op gewapende conflicten op grond van andere groepsindelingen. Denk bijvoorbeeld aan **bevolkingsgroepen** en **religieuze groeperingen**. Deze ruime definitie weerspiegelt beter de realiteit van oorlogsvoering in de loop van de geschiedenis.

In het nadenken over oorlog is het behulpzaam om gebruik te maken van het **spectrum van oorlogsconflicten in de moderne tijd** ontwikkeld door Jill Long (2016). Op de polen van dit spectrum staan respectievelijk een ongelimiteerd gewapend conflict en wereldvrede. Dit spectrum laat zien dat conflicten in verschillende gradaties bestaan. Ook wordt duidelijk dat echte vrede meer is dan een afwezigheid van grof geweld en strijd in een land. Er bestaan tussen het voeren van oorlog en het hebben van wereldvrede veel verschillende tussenvormen, waarin vrede tot een bepaalde hoogte bereikt wordt. Een voorbeeld van een tussenvorm is ‘onderhuidse spanningen’ tussen landen, waardoor er een oorlogsdreiging kan ontstaan of blijven bestaan. Een ander voorbeeld is een ongelijke machtsverhouding waarbij een land ten koste van de inwoners van een ander land zijn eigen belangen behartigt, maar dan wel zonder geweld.

In de **moderne rechtsorde** is oorlog een middel om de vrede te bevorderen dat alleen onder zeer strikte voorwaarden kan worden ingezet. Oorlog als veroverings-, vergeldings-, of pressiemiddel is dus niet toegestaan. Oorlog is onder internationaal recht ook alleen toegelaten als alle andere middelen uitgeput zijn en er een internationaal mandaat voor is. Deze internationale rechtsorde vindt zijn oorsprong in de ‘rechtvaardige oorlog’-traditie. De christelijke tradities hebben een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van deze concepten.

Pacifisme

Pacifisme is een houding die bepaalde mensen aannemen, waarbij ze geweld en/of oorlog afwijzen als middel dat gebruikt mag worden om een doel te bereiken. Het woord ‘pacifisme’ is afgeleid van het Latijnse pax wat ‘vrede’ betekent en facere wat ‘maken’ betekent. Pacifisme is dus het maken van vrede. Het moderne pacifisme is zeer divers. Er bestaan verschillende overtuigingen die om verschillende redenen oorlog afwijzen en er zijn verschillen in de ideeën over wanneer geweld wel of niet toelaatbaar is.

Veel christelijke pacifisten zien liefde, vredelievendheid en compassie als de **centrale boodschap van de Bijbel**. Dit sluit direct aan bij Jezus' oproep om de naaste en zelfs je vijanden lief te hebben. Ook wordt nadruk gelegd op gezag uitoefenen vanuit liefde en nederigheid in plaats van machtsvertoon door repressie en geweld. Deze visie impliceert een optimistisch beeld van het menselijk potentieel. Het navolgen van Jezus geeft dan immers de mogelijkheid om zijn boodschap van vrede ook werkelijkheid te maken in het hier en nu. Dit optimisme wordt door critici vaak omschreven als (naïef) idealisme.

Rechtvaardige oorlog

Rechtvaardige oorlogstheorieën trachten een morele verantwoording te geven voor momenten en manieren waarop oorlogen gevoerd mogen worden. Deze theorieën vormen een belangrijke **traditie** binnen politieke, godsdienstige en militaire ethiek. In deze traditie kan oorlog in specifieke gevallen beschouwd worden als een middel om ernstiger geweld en meer slachtoffers te voorkomen.

De traditie vindt haar oorsprong reeds in de oudheid bij een aantal Griekse en Romeinse filosofen. Het was Cicero die in 44 v.Chr. al een uitgebreide beschouwing van voorwaarden voor oorlog opstelde. Pas in de vierde eeuw, na keizer Constantijn, begon de traditie zich binnen de christelijke theologie te ontwikkelen. Er werden twee verschillende fasen van oorlogvoering onderscheiden waarin de vraag naar de rechtvaardiging een rol speelt: *Jus ad Bellum* en *Jus in Bello*.

'Jus ad Bellum' betreft de vraag wanneer een groepering recht heeft om op rechtvaardige gronden een oorlog te beginnen. In de moderne rechtvaardige oorlogstraditie gelden daarvoor de volgende voorwaarden: (a) een rechtvaardige reden, (b) als laatste mogelijkheid, (c) door een juiste en bekwame autoriteit, (d) met de juiste intentie, (e) met waarschijnlijkheid van succes en (f) met proportionaliteit. In het studentenboek staan deze voorwaarden verder uitgelegd.

'Jus in Bello' betreft de vraag hoe oorlog rechtvaardig kan zijn tijdens de strijd. De volgende voorwaarden gelden in de moderne rechtvaardige oorlogstheorie:

- *Discriminatie*: het toegepaste geweld mag alleen gericht zijn tegen bewapende strijders van de vijand en niet tegen omstanders.
- *Proportionaliteit*: de schade die het geweld aanricht onder ongewapende burgers dient in verhouding te staan tot de baten voor ongewapende burgers.
- *Noodzakelijkheid*: het doel van alle militaire beslissingen moet zijn om de vijand te verslaan en de schade aan gewone burgers te minimaliseren.

Tegenwoordig voegen veel geleerden daar nog een derde fase aan toe. '**Jus post Bellum**', en dit betreft de rechtvaardigheid na afloop van een oorlog.

Binnen het christelijke denken wordt de rechtvaardige oorlogstheorie vaak verdedigd door te stellen dat het aansluit bij de realiteit van de wereld. Ook kan worden beargumenteerd dat er een morele plicht is om alle middelen in te zetten om gerechtigheid te brengen, net zoals in de Bijbel ook God geweld toeliet om toe te werken naar een rechtvaardigere wereld.

Heilige oorlogen

Een laatste vorm van rechtvaardiging van oorlog die binnen de christelijke traditie ook besproken kan worden is 'heilige oorlog'. Heilige oorlog houdt in dat een oorlog door de goedkeuring of deelname van een goddelijkheid wordt gerechtvaardigd. In praktijk betekent dit dat minstens één van de kampen in een oorlog handelt vanuit de overtuiging dat de oorlog een goddelijk doel of een goddelijke opdracht vertegenwoordigt. In een wat bredere toepassing wordt er gesproken over religieuze oorlog. Dit houdt in dat er oorlog wordt gevoerd waarin religieuze doelen een grote rol in spelen. Een voorbeeld van zogenaamde 'heilige oorlogen' zijn de kruistochten.

Rechtvaardige vrede

Een belangrijk begrip in een bespreking van rechtvaardige oorlog en pacifisme is het concept **rechtvaardige vrede**. Vrede is een begrip dat in eerste plaats gebruikt wordt om de afwezigheid van conflicten, oorlogen en geweld te beschrijven. Vrede kan echter breder worden toegepast en doelt dan op een staat van volledigheid en harmonie tussen mensen, maar ook in een persoon zelf. Deze toepassing van 'vrede' sluit aan bij het Hebreeuwse 'shalom'. Rechtvaardige vrede is een begrip dat het bredere gebruik van vrede direct verbindt met rechtvaardigheid. Voor rechtvaardige vrede kan er alleen echt sprake zijn van een harmonieuze staat tussen mensen als er ook rechtvaardigheid in die samenleving is.

Zowel pacifisten als aanhangers van de rechtvaardige oorlog traditie **streven naar vrede**. De meeste protestantse denkers die hieronder beschreven staan, zullen vrede ook als hoofddoel van hun benadering aandragen. Het spreken over geweld en oorlog kan dus niet gebeuren zonder over vrede na te denken. Op basis van Bijbelteksten zoals Openbaring 19 en Jesaja 11:6-9 kan het begrip rechtvaardige vrede worden beschouwd als een belangrijk begrip voor christenen.

Protestantse denkers

Deze les gaat specifiek in op de vraag hoe christenen met oorlog en geweld om moeten gaan. Er worden twee belangrijke visies uitgelegd, pacifisme en rechtvaardige oorlogstheorie. Er wordt geen antwoord gegeven op de vraag welke van deze visies beter zou zijn. In de breedte van de protestantse tradities worden beide standpunten verdedigd. Hoewel bepaalde kerkelijke tradities bekend staan als pacifistisch of niet-pacifistisch, zijn er binnen denominaties en kerkgenootschappen ook verschuivingen zichtbaar. Zo was er doorheen de 20e eeuw binnen de Pinkstergemeenten een verschuiving waar te nemen van een primair pacifistisch perspectief naar een grotere nadruk op rechtvaardige oorlog. Bekende protestantse pacifisten zijn John Howard Yoder, Dietrich Bonhoeffer en Jean Lassare. Bekende protestanten binnen de rechtvaardige oorlogstraditie zijn Oliver O'Donovan en Reinhold Niebuhr.

Deze les behandelt de ideeën van vier protestantse schrijvers. Hieronder staat kort wat meer informatie over deze denkers.

Dietrich Bonhoeffer

Het extra lesmateriaal van deze module gaat over Dietrich Bonhoeffer (1906-1945). Meer informatie over Bonhoeffer is daar te vinden.

Daniel Bell

Daniel Bell is een theoloog en ethicus. Hij schrijft onder andere over rechtvaardige oorlog en economie. Hij was hoogleraar ethiek aan het Lutheran Theological Seminary in Columbia, Florida. Hij diende ook als ouderling in de United Methodist Church. In 2009 verscheen zijn boek *Just War as Christian Discipleship*.

Bell presenteert hierin een **alternatieve benadering** van de rechtvaardige oorlogstraditie voor christenen. De traditionele benadering noemt hij een **Checklist voor Publieke Beleid**. Volgens Bell gaat het dan immers vooral om het afvinken van een checklist om tot besluitvorming rondom oorlog te komen. Deze op regels gebaseerde benadering heeft tot doel om mensen te dwingen binnen de regels te blijven bij het goedkeuren van oorlog.

Bell is van mening dat de (on)rechtvaardigheid van oorlog in de eerste plaats moet worden beoordeeld vanuit **karakter** en deugdzaamheid. Het doel is om een karakter en **deugden** te ontwikkelen die het mogelijk maken om problematische situaties steeds te benaderen vanuit de overtuiging dat rechtvaardigheid en vrede de enige uitkomst moeten zijn in deze situaties.

In die zin stelt de persoon een rechtvaardige vrede centraal in alle overdenkingen en beslissingen. Een belangrijk onderdeel van deze benadering is dus dat geweld niet wordt beschouwd als doel of machtsmiddel, maar juist als **middel om gerechtigheid te brengen**. Volgens Bell kan dit alleen goed worden ontwikkeld door **christelijk discipelschap**. Vanuit discipelschap kan een persoon leren omgaan met de complexiteit van de wereld en de gerechtigheid van het evangelie als basis voor het publieke domein laten gelden.

Bell wil dus het invullen van een checklist omruilen voor de ontwikkeling van een bepaalde levenshouding en mentaliteit. De discipel wordt gevormd om deel te kunnen nemen aan het maatschappelijke debat over conflict, onrecht en oorlog. Voor de kerk betekent dit dat niet politieke connecties de sleutel tot succes zijn, maar de eerbied voor God. God wil dat de gelovige gerechtigheid nastreeft en in dit streven kan oorlog soms als rechtvaardig middel worden beoordeeld.

Walter Wink

Walter Wink (1935-2012) was als theoloog een voorstander van **actieve geweldloosheid**. Wink was professor aan het Auburn Theological Seminary in New York. Wink werd bekend door zijn vierdelige boekenserie 'The Powers', waarin hij zijn positie van actieve geweldloosheid ontwikkelde.

Wink verdedigt de stelling dat christenen geweldloosheid moeten nastreven. Deze geweldloosheid is niet passief, maar veronderstelt het zich actief inzetten tegen geweld. Wink verwerpt wat hij 'de mythe van het verlossende geweld' noemt. Dit is de opvatting dat geweld rechtvaardig en noodzakelijk kan zijn. Dit is volgens hem een mythe die de moderne samenleving doordrenkt.

Volgens Wink heeft Jezus een God geopenbaard die geweld afwijst en die van nature geweldloos is. De heerschappij van God betekent de volledige vernietiging van alle vormen van geweld. Deze vernietiging kan niet plaatsvinden door het geweld van het kwaad over te nemen. Door dit wel over te nemen word je zelf het kwaad dat je bestrijdt. In Jezus weersprak God het geloof van de mens in geweld als oplossing voor problemen. **Geweldloos verzet** tegen geweld is een manier om met dit geweld te breken. Het creëren van geweldloze alternatieven is een spirituele praktijk, omdat het in eerste plaats de moed vereist om het kwaad in onszelf te bestrijden.

Wink gebruikt het principe van 'de andere wang toekeren' als voorbeeld hoe een politieke en culturele context van verzet kan worden geschapen. In plaats van je te verzetten tegen gewelddadige vernedering, hetgeen in een gewelddadige cultuur wordt verwacht, keer je de andere wang toe. Wink noemt de houding om naar geweldloze alternatieven te zoeken de '**derde weg**'. In het zoeken naar de derde weg plaatst Wink het liefhebben van de vijand centraal.

Reinhold Niebuhr

Reinhold Niebuhr (1882-1971) was een gereformeerde theoloog die veel heeft geschreven over de relatie tussen christendom en politiek. Kort na de Eerste Wereldoorlog ontwikkelde hij pacifistische overtuigingen, maar in de periode voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog liet hij die weer varen. Hij is een van de grondleggers van de traditie van het Christelijk Realisme. Deze traditie bouwt op drie aannames: (1) de zondigheid van de mensheid; (2) de vrijheid van de mensheid; (3) de waarheid en ernst van het 'Grote Gebod'.

Niebuhr wijst pacifisme niet in zijn geheel af, maar wijst wel het praktische pacifisme van het liberale christendom van zijn tijd af. Niebuhr stelde dat de **ethiek van het evangelie** pure liefde en geweldloosheid is. Het is te wijten aan de aard van de mens dat dit pacifisme een ideaal is dat niet gerealiseerd kan worden. Niebuhr wijst om deze reden alle vormen van **idealisme** volledig af. Hoewel het mogelijk is voor een individu om het ideaal van het evangelie in het eigen leven uit te dragen, is dit voor samenlevingen onmogelijk.

Niebuhr stelt dat oorlog noodzakelijk kan zijn en enigszins gerechtvaardigd kan worden. Tegelijkertijd wijst hij wel de rechtvaardige oorlogstraditie af. Volgens hem is deze traditie op het concept van **natuurwetten** gestoeld en beoogt het om tot moreel normatieve beslissingen over oorlog en vrede te bekomen. Daarmee stelt deze traditie volgens Niebuhr te veel vertrouwen in de **menselijk rede**. Hij betoogt dat mensen beslissingen niet maken op basis van rede, maar juist op basis van **passie en belangen**. Om deze reden is er dus geen objectief 'rechtvaardige' oorlog mogelijk.

Niebuhr beschrijft oorlog als 'een laatste openbaring van het karakter van de mensheid'. Oorlogen zijn vol **tragedie** en **menselijke leed**. Niebuhr denkt daarom niet lichtzinnig over oorlog. In alle overwegingen omtrent oorlog in de academie en politiek moet deze tragedie op de voorgrond staan. Hoewel voor Niebuhr oorlog nooit goedgepraat kan worden, vindt hij dat oorlog vanwege de menselijke natuur een noodzakelijk middel is om samenlevingen in stand te houden. Het is volgens hem de taak van christenen om alle mogelijkheden in de huidige toestand van de wereld te benutten in functie van een **vredevolle samenleving**.

Als je dit niet doet kun je volgens Niebuhr geen echte vredestichter worden genoemd.

Belangrijk om te benoemen is dat Niebuhr in zijn discussies over de rechtvaardige oorlogstraditie niet echt in gesprek ging met de traditie. Veel van zijn tegenwerpingen waren reeds in zijn tijd al door verschillende denkers besproken. Een belangrijke bijdrage voor de (christelijke) politiek is uiteindelijk zijn nadruk geweest op passie en belangen in besluitvorming.

4.5.5 DIDACTISCHE SUGGESTIES

De volgende suggesties zijn alleen nuttig als de les via klassikaal onderwijs wordt behandeld.

Suggesties voor inleidende vragen

- Hoe zou jij oorlog definiëren?
- Wat is pacifisme en wat denk je daarover?
- Bestaat er zoiets als een 'rechtvaardige oorlog'?
- Stelling: Geweld en oorlog zijn nooit goed.

Alternatieve opdrachten en instructiemethoden

Opdracht. Verdeel de klas in kleine groepen. Laat de leerlingen per groep nadenken over de vraag of oorlog soms toegestaan kan zijn. Ze kunnen ook voorwaarden opstellen voor wanneer het toegestaan is of argumenten opsommen waarom het niet kan. Laat de leerlingen ook vanuit deze gesprekken nadenken over het begrip vrede. Geef ze de volgende vragen mee:

- Wie bepaalt of er oorlog gevoerd mag worden? Hoe kan zo'n persoon, groep of instantie dit eigenlijk bepalen?
- Welke voorwaarden gelden er om een oorlog rechtvaardig te verklaren?
- Wat vinden jullie van het idee dat oorlog noodzakelijk kan zijn?
- Hoe ziet vrede eruit?
- Kunnen oorlog en een verlangen naar vrede samengaan?

De leerlingen maken een poster waarop ze antwoorden geven op de vragen en presenteren dit kort aan elkaar.

Opdracht. Verdeel de klas in tweetallen. De leerlingen krijgen de opdracht om meer informatie op te zoeken over pacifisme, over rechtvaardige oorlog en over heilige oorlog/ religieuze oorlog.

De opdracht is om te bepalen wat de begrippen betekenen. Het doel is dat de leerlingen tot een definitie van de drie begrippen komen en de verschillen en overeenkomsten tussen de begrippen beschrijven. Alle tweetallen presenteren kort hun definitie en samen als klas wordt er toegewerkt naar één definitie per begrip.

Opdracht. Maak ruimte in het lokaal . De leerlingen gaan op een denkbeeldige of echte lijn staan die twee polen heeft. Laat de leerlingen hun positie bepalen op de lijn tussen de twee polen van de stellingen. Voorbeelden van tegenstellingen:

- Het toepassen van oorlog is vaak geoorloofd. <-> Het toepassen van oorlog is nooit geoorloofd.
- Geweld kan een middel zijn om anderen te helpen. <-> Geweld kan nooit gebruikt worden om anderen te helpen.
- Pacifisme is een ideaalbeeld dat we moeten nastreven in onze samenleving. <-> Pacifisme is een ideaalbeeld dat niet realistisch is voor onze huidige samenleving.
- Jezus had pacifistische overtuigingen. <-> Jezus had geen pacifistische overtuigingen.
- God gebruikt oorlog om vrede te brengen. <-> God is volledig geweldloos.

Vraag na elke tegenstelling aan een aantal leerlingen om hun positie uit te leggen.

Afbeelding 4.2
Een gevolg van oorlog
Bron: [Pxhere](#)

4.6 DISCIPELSCHAP MET EEN PRIJS: HET LEVEN VAN DIETRICH BONHOEFFER

Deze handleiding maakt een onderscheid tussen ‘basisleerstof’ en ‘verdieping’. Dit hoofdstuk kan door de leerkracht gebruikt worden als verdieping en maakt geen onderdeel uit van het standaardpakket voor de leerlingen. In de bijlagen kunt u de leerlingenblaadjes terugvinden.

4.6.1 DOEL In dit deelhoofdstuk worden de leerlingen ingeleid in het leven van Dietrich Bonhoeffer. De volgende leerdoelen komen specifiek aan bod in dit deelhoofdstuk:

6. De leerling kan de belangrijkste elementen uit het leven en gedachtegoed van Dietrich Bonhoeffer benoemen.

4.6.2 INHOUD In dit lesonderdeel wordt een blik op Dietrich Bonhoeffer gegeven. Er wordt een korte schets gegeven van zijn leven en vervolgens worden Bonhoeffer's visies op discipelschap en pacifisme besproken.

4.6.3 OPDRACHTEN EN ANTWOORDEN

Opdracht 1

Wat betekent het begrip ‘discipel van Jezus zijn’ voor jou?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen reflecteren op wat het navolgen van Jezus voor henzelf inhoudt en betekent.

Opdracht 2

Bonhoeffer zegt dat het navolgen van Jezus betekent dat je je geweldloos moet verzetten. Denk je dat een effectief geweldloos verzet mogelijk is? Zo ja, hoe kan dit geweldloos verzet er volgens jou uitzien? Zo nee, waarom niet?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen reflecteren op het idee van geweldloos verzet. Ze worden gevraagd te reflecteren op de praktische uitwerking van dit verzet. Daarnaast worden de leerlingen aangespoord hun eigen mening over dit onderwerp verder te ontwikkelen.

Voorbeeldantwoord:

- Ja, we kunnen wetten zo goed mogelijk naleven, maar soms moet je de mazen in een wet zo veel mogelijk benutten om een goed doel te bereiken.
- Nee, ook door bijvoorbeeld op straat slogans te scanderen gebruik je een vorm van (verbaal) geweld.

Opdracht 3

Bonhoeffer wordt soms ook een martelaar en een protestantse heilige genoemd.

Wat uit het leven van Bonhoeffer spreekt jou aan? Hoe kun je proberen dit zelf uit te leven?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen zelf lessen uit het leven van Dietrich Bonhoeffer gaan trekken.

4.6.4 EXTRA INFORMATIE

Biografie

Dietrich Bonhoeffer werd op 4 februari 1906 geboren in het toenmalige Duitse Breslau en had een tweelingzus Sabine. Hij groeide op in een gezin met 8 kinderen. Zijn vader Karl was neuroloog en psychiater en zijn moeder Paula was onderwijzeres. Naast Dietrich stierf ook zijn broer Klaus tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zijn broer Walter was reeds tijdens de Eerste Wereldoorlog omgekomen. Daarnaast werden de echtgenoten van zijn oudere zussen Ursula en Christel tijdens de oorlog geëxecuteerd. Christel zat zelf ook gevangen tijdens de oorlog, maar overleefde de oorlog wel. Zijn broer Karl werd chemicus en was een van de ontdekkers van de spin-isomeren van waterstof.

Dietrich verraste zijn familie toen hij aankondigde dat hij **theologie** zou gaan studeren. Hoewel het gezin christelijk was, gingen ze niet naar de kerk. Een bezoek aan Rome in 1924 maakte grote indruk op hem en veranderde zijn kijk op de kerk. In 1928 studeerde af op een proefschrift waarin hij betoogde dat de kerk een gemeenschap van heiligen moet zijn. Hij begon zijn pastorale loopbaan in 1928, toen hij als kapelaan ging werken in een Duitse kerk in Barcelona. Hier werden zijn pastorale talenten zichtbaar en Bonhoeffer blies dan ook nieuw leven in de gemeenschap.

In 1930 vertrok hij voor een **postdoctorale** positie naar de VS. Hier werkt hij aan het Union Theological Seminary en kreeg hij door het bezoeken van zwarte kerken een nieuwe begrip van **sociale gerechtigheid**. Na zijn terugkeer uit de VS bekleedde hij verschillende pastorale posities op verschillende plekken in Europa.

In 1933 verliet hij Duitsland om predikant te worden van enkele kleine Duitstalige gemeenten in Londen. Hoewel hij niet aanwezig was toen de Belijdende Kerk werd opgericht, mobiliseerde hij Duitse predikanten in Engeland tegen het nazisme en organiseerde hij hulp voor Duitse vluchtelingen.

In 1935 keerde hij terug naar Duitsland om te gaan werken aan een **seminarie van de Belijdende Kerk**. Het is tijdens zijn werk aan dit seminarie dat hij zijn twee bekendste werken schreef, 'Samenleven' en 'Navolging'. Toen alle seminaries onder druk van de SS werden gesloten, vertrok Bonhoeffer naar de VS om de dienstplicht te ontlopen. In de VS voelde hij echter een verlangen om zijn Duitse medegelovigen ter plekke in Duitsland zelf te helpen. In 1939 keerde hij daarom weer terug naar Duitsland.

Om zijn pastorale werk voort te zetten meldde hij zich aan als militair kapelaan, maar hij werd voor deze positie afgewezen. Uiteindelijk ging hij aan de slag als **contraspionage-officier** bij de Abwehr waar hij als pastoraal werker in het buitenland informatie moest gaan verzamelen. In werkelijkheid was hij dubbelspion die zijn positie gebruikte voor het Duitse verzet en het ondersteunen van christenen in heel Europa. Hij gebruikte de verschillende reizen die hij maakte voor deze functie om informatie over het verzet te delen met de geallieerden.

Bonhoeffer speelde een **sleutelrol** in een geweldloos plan om 14 joodse mannen en vrouwen te helpen vluchten naar Zwitserland. In april 1943 werd hij gearresteerd nadat ontdekt werd dat hij het geld had geregeld om dit ontsnapingsplan mogelijk te maken. Uit officiële documenten blijkt dat hij uiteindelijk werd veroordeeld omdat hij zijn positie gebruikte om niet in het leger te hoeven dienen en omdat hij anderen hielp om ook de dienstplicht te ontlopen.

Afbeelding 4.3
Concentratiekamp
Flossenbürg
Bron: Wikimedia
Commons : <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Flossenburg.jpg>.

Na een mislukte coup op 20 juli 1944, waarbij gepoogd werd om ook Adolf Hitler om te brengen, kwamen zijn contacten met de samenzweersers aan het licht. Hij belandde uiteindelijk in het concentratiekamp Flossenbürg. Het lijkt vrijwel onmogelijk dat Bonhoeffer echt betrokken was bij de

voorbereiding van deze coup poging, omdat hij al reeds een jaar gevangen zat. Toen Hitler in April 1945 beval dat de samenzweersers gedood moesten worden, werd Bonhoeffer op 8 april ter dood veroordeeld door SS-rechter Otto Thorbeck. Het vonnis werd voltrokken op 9 april 1945, amper twee weken voordat het kamp werd bevrijd door Amerikaanse soldaten.

Bonhoeffer en Discipelschap

Het boek 'Navolging' beschrijft Bonhoeffers visie op wat het betekent om Jezus na te volgen. De twee concepten die aan zijn visie ten grondslag liggen zijn goedkope genade en kostbare genade.

Goedkope genade is volgens Bonhoeffer het eenvoudig verkrijgen van vergeving en troost, zonder dat het een echte betekenis heeft. Het is een systeem dat levenloos is en de kerk dood maakt. Goedkope genade is iets dat aangeboden wordt als snelle oplossing zonder dat het leidt tot echte navolgers van Jezus.

Tegenover deze goedkope genade staat de kostbare genade, een genade die vraagt dat je je als gelovige onderwerpt aan een hoger goed. Dit hoger goed is het werk van Jezus. Als gelovige dien je Jezus na te volgen en je aan zijn onderwijzingen te onderwerpen. Het navolgen van Jezus is hier kostbaar omdat het inhoudt dat een persoon bereid is alles op te geven en zo nodig banden met de wereld te verbreken. Het risico dat aan deze beslissing verbonden is, is dat deze persoon kwetsbaar is en door de wereld kan worden afgewezen. Dit kan ook betekenen dat een persoon moet lijden.

Voor Bonhoeffer speelt de kerk geen rol in het vergelden van agressie en kwaad in de wereld, omdat ze geen politieke status heeft. De kerk moet de agressie van de wereld geduldig verdragen. De roeping van de kerk is om één te worden met Jezus en niet om de wereld te bevrijden van alle kwaad. Voor de volgeling van Jezus betekent dit het weerstaan en zich niet met geweld verzetten. Dat betekent ook dat men het eigen gebruik van geweld niet moet proberen te rechtvaardigen. Enkel als een persoon zich geweldloos verzet, kan het kwaad van de ander overwonnen worden.

Een belangrijke vraag is hoe het kwam dat Bonhoeffer uiteindelijk toch deelnam aan een samenzwering. Hierover zijn de meningen verdeeld. Volgens sommige onderzoekers liet Bonhoeffer zijn eerdere pacifistische ideeën los, terwijl in een biografie uit 2013 wordt gesteld dat hij zijn ideeën altijd vast heeft gehouden.¹ Er is geen bewijs dat hij bij de Abwehr ging werken om mee te helpen Hitler om te brengen. Integendeel, de reden lijkt eerder zijn vastberadenheid te zijn geweest om de kerk te helpen. Ook is er geen bewijs van een directe betrokkenheid bij coup pogingen en aanslagen op Hitler gevonden.

4.6.5 DIDACTISCHE SUGGESTIES

De volgende suggesties zijn alleen nuttig als de les via klassikaal onderwijs wordt behandeld.

Suggesties voor inleidende vragen

- Wat betekent het woord discipelschap?
- Wat maakt het navolgen van Jezus kostbaar?
- Wat was de belijdende kerk?
- Op welke manieren kun je je verzetten tegen geweld en oorlog?

¹ Mark Nation, Anthony G Siegrist, en Daniel P Umbel, Bonhoeffer the Assassin?: Challenging the Myth, Recovering His Call to Peacemaking, 2013, geraadpleegd 30 maart 2021, <http://site.ebrary.com/id/10805947>.

Alternatieve opdrachten en instructiemethoden

Video. Kijk met de leerlingen naar een documentaire of een film over het leven van Dietrich Bonhoeffer. Aangezien documentaires en films langer kunnen duren dan een les toelaat, kan best een fragment gekozen worden. Voorbeelden van films en documentaires zijn: Bonhoeffer: Agent of Grace (2000), Bonhoeffer (2003), Hanged on a Twisted Cross (1996) en Heroes of Conscience (1993).

4.7 LEERLINGENBLADEN: DISCIPELSCHAP MET EEN PRIJS: HET LEVEN VAN DIETRICH BONHOEFFER

Als je wordt geconfronteerd met een overheid die ingaat tegen alles waarin je gelooft, wat doe je dan? Wat als deze overheid het leven van onschuldigen bedreigt en de samenleving verdeelt? Wat als je medegelovigen achter deze overheid aan gaan lopen? Met deze vragen word je geconfronteerd als je naar het leven van Dietrich Bonhoeffer kijkt. Dietrich was een van de meest invloedrijke **kerkleiders** van de 21e eeuw. Hij werd geboren op 4 februari 1906 in het toenmalige Duitse Breslau. Op 9 april 1945 werd hij door de nazi's geëxecuteerd. In 1937 publiceerde hij het boek 'Navolging'. In dit boek denk hij na over wat het betekent om Jezus na te volgen.

Het leven van Dietrich Bonhoeffer

Dietrich was de zoon van psychiater en neuroloog Karl en van onderwijzeres Paula. Hij groeide op in een gezin dat zichzelf als christelijk omschreef, maar niet naar de kerk ging. Zijn moeder leerde thuis wel de kinderen over de Bijbel. Toch was het een verrassing toen Dietrich besloot om theologie te gaan studeren en om **predikant** te worden. Na zijn studies in Tübingen vertrok hij naar de VS om verder te studeren. Daar raakte hij bevriend met Reinhold Niebuhr en de Franse pacifist Jean Lassere. In de VS leerde Bonhoeffer ook het perspectief van de onderdrukten kennen.

Als Bonhoeffer in 1931 terugkeert naar Duitsland gaat hij werken aan de Universiteit van Berlijn. Tijdens de opkomst van het Nazisme was een deel van de Duitse kerk voorstander van deze ideologie. Bonhoeffer verzette zich hiertegen en werd onderdeel van een tegenbeweging die uiteindelijk de 'Belijdende Kerk' zou vormen. In de jaren voor de oorlog gaf hij les op een school van deze Belijdende Kerk, waar hij zijn ideeën over het **navolgen** van Jezus ontwikkelde.

Opdracht 1

Wat betekent het navolgen van Jezus voor jou?

Het navolgen van Jezus

Het werk van Bonhoeffer stelt een vorm van pacifisme voor die niet aansluit bij gangbare betekenissen. Zijn pacifisme is een vorm van **geloofsuiting**, waar het navolgen van Jezus aan ten grondslag ligt. Bonhoeffer maakt hiervoor een onderscheid tussen goedkope en kostbare genade.

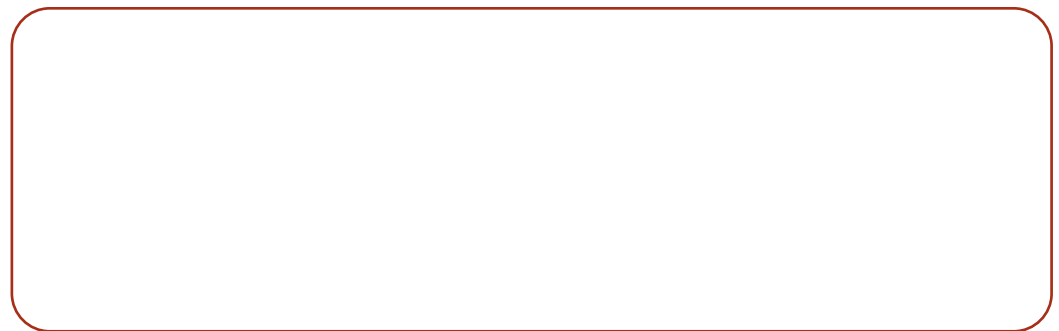
Goedkope genade is volgens Bonhoeffer het leggen van de nadruk op de mooie en leuke aspecten van het christendom zonder te praten over de minder prettige kanten. Dit houdt in dat iemand zich christen noemt zonder daar ook echt moeite voor te doen.

Kostbare genade is een genade die oproept om Jezus echt te navolgen. Dit navolgen is kostbaar omdat het inhoudt dat je bereid bent alles op te geven en verbindingen met de wereld te verbreken. Het risico van deze keuze is dat je kwetsbaar wordt en kunt worden afgewezen door de wereld. Dit kan ook betekenen dat je moet lijden.

Voor Bonhoeffer was de kerk geen plaats waar hard ingrijpen in de wereld om onrecht te vergelden plaatsvindt. De kerk neemt geen deel aan de normale politieke zaken in de samenleving. De kerk moet de agressie van de wereld in geduld **doorstaan**. De roeping van de kerk is om één te worden met Jezus en niet om de wereld van het kwaad te bevrijden. Voor de volgeling van Jezus betekent dit het **weerstaan** van agressie en kwaad en je niet verzetten. Dit betekent dus ook het eigen gebruik van geweld niet goedpraten. Geweldloos verzet kan het kwaad van de ander **overwinnen**.

Opdracht 2

Bonhoeffer zegt dat het navolgen van Jezus betekent dat je je geweldloos moet verzetten. Denk je dat een effectief geweldloos verzet mogelijk is? Zo ja, hoe kan dit geweldloos verzet er volgens jou uitzien? Zo nee, waarom niet?

Complot

Afbeelding 4.4
Bonhoeffer samen met
scholieren, 21 March 1932.
Bron: Het Duitse Federale
Archief via Wikimedia
Commons: [https://
commons.wikimedia.org/
wiki/File:Bundesarchiv_
Bild_183-R0211-316_
Dietrich_Bonhoeffer_
mit_Schülern.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_183-R0211-316_-_Dietrich_Bonhoeffer_mit_Schülern.jpg)

In 1941 meldde Bonhoeffer zich aan als kapelaan in het Duitse leger. Hij werd hiervoor afgewezen en daarom ging hij werken als **contraspionage-officier** bij de *Abwehr*, de toenmalige Duitse spionagedienst. In deze functie bleef hij kerkleiders steunen tijdens de reizen die hij voor zijn werk moest maken.

Hij werd in 1943 opgepakt voor zijn deelname aan **Operatie 7**. Dit was een complot om zonder het gebruik van geweld 14 joodse mannen en vrouwen uit Duitsland te laten ontsnappen. Hij werd veroordeeld voor het ontlopen van de dienstplicht en omdat hij anderen hielp om ook onder de dienstplicht uit te komen. In 1944 kwam zijn naam naar voren in een mislukt complot om Hitler om te brengen. Hij kwam uiteindelijk in het concentratiekamp Flossenbürg terecht en daar werd hij twee weken voor de bevrijding van het kamp geëxecuteerd. Zijn laatste woorden voordat hij werd geëxecuteerd, waren: *"Dit is het einde, voor mij het begin van het leven."*

Bonhoeffer lijkt dus van **gedachte** te zijn veranderd. Waar hij eerste een pacifist was, leek hij nu actief deel te nemen aan een strijd tegen Hitler. Toch is dit niet zeker het geval. Er is geen bewijs dat Bonhoeffer echt deel heeft genomen aan de coup en aanslagpogingen. In het verzet bleef hij vooral de rol van **geestelijk werker** vervullen. Hij was dus wel actief in het verzet, maar deed dit waarschijnlijk vooral om niet in het Duitse leger te hoeven vechten.

Opdracht 3

Bonhoeffer wordt soms ook martelaar en een protestantse heilige genoemd. Wat uit het leven van Bonhoeffer spreekt jou aan? Hoe kun je dit zelf proberen uit te leven?

4.8 WOORDENLIJST

Deze woordenlijst uit de leerlingenbundel aangevuld met het extra lesgedeelte geeft meer informatie en duiding bij bepaalde begrippen. Achter elke woord is tussen haakjes aangegeven bij welk lesgedeelte het hoort.

Discipel (5)

Een discipel is een volgeling van Jezus.

Kwaad (4)

Het kwade of het kwaad is een begrip dat beschrijft wat door mensen als negatief en slecht wordt gezien.

Oorlog (5)

Oorlog is een gewapende strijd tussen sociale groepen, zoals landen, bevolkingsgroepen of levensbeschouwelijke groepen.

Openbaring (4)

Een openbaring is een manier waarop God iets over zichzelf bekend maakt aan mensen.

Pacifisme (5)

Pacifisme is het afwijzen van oorlog en geweld. Pacifisten streven dus naar vrede zonder inzet van gewapende strijd.

Rechtvaardig (5)

Rechtvaardig betekent dat iets juist of eerlijk is.

Rechtvaardige oorlog (5)

Een rechtvaardige oorlog is een oorlog die het doel heeft om vrede te brengen en aan een aantal voorwaarden voldoet. Om een oorlog te starten zijn dit (i) een gerechtvaardigde reden (ii) met juiste intentie, (iii) als laatste redmiddel, (iv) met waarschijnlijkheid van succes, (v) in proportionaliteit (vi) met juist en bevoegd gezag. Tijdens de oorlog zijn dit (i) discriminatie, (ii) proportionaliteit en (iii) noodzakelijkheid.

Vijand (5)

Een vijand is een persoon of groep waar iemand tegen strijdt. Het kan worden gebruikt in de context van oorlogen, maar ook in spelletjes.

Vrede (5)

Vrede is een begrip waarmee zowel de afwezigheid van strijd als het welzijn van een persoon of samenleving wordt aangeduid.

4.9 TRANSCRIPT VAN DE VIDEO

1 BINNEN KAMER

Sarah, David en Anna zitten samen naar TV te kijken. Op TV is te zien hoe tanks over een weg heen rijden.

Voice over: De troepen zijn de grens overgestoken om in te grijpen in een conflict in dit land.

David: Wow, wat is daar aan de hand?

We zien een nieuwlezers die aan het praten is op de TV.

Voice over gaat verder: De president zei in een toespraak eerder vandaag dat dit buurland het internationaal recht en de mensenrechten schendt.

De minister-president van dit buurland reageerde hier boos op. Ze zei dat er leugens worden verspreid over een binnenlands conflict en dat zij nu worden aangevallen door een leugenachtige president.

We richten ons op Sarah, David en Anna die aan het praten zijn. Sarah ziet er droevig uit, terwijl Anna boos is.

Sarah: Dat is echt verschrikkelijk nieuws.

Anna: Ja, je hebt gelijk. Ik vind dat onze overheid actie moet ondernemen en dit land helpen dat zomaar wordt aangevallen, ook al is het hier ver vandaan. We moeten helpen en beschermen wie in nood zijn.

Sarah: Ja, we moeten zeker helpen waar er nood is. Maar in dit geval betekent dit wel deelnemen aan een oorlog!

David: Mmm, waarom zeg je meteen dat we moeten meedoen in deze oorlog?

Anna: Nou, die president wil gewoon een ander land binnenvallen en bovendien heeft hij al meerdere keren geweld tegen zijn eigen inwoners gebruikt. Het is gewoon onzin dat hij zogenaamd mensen in een andere land wil beschermen tegen geweld! Hij wil gewoon hun land innemen. Het is onze plicht om de zwakkere te helpen

Sarah: Zeker, maar ook al is die invasie verkeerd, Jezus roept ons op om onze naasten lief te hebben en niet terug te slaan, maar de andere wang toe te keren. Waarom zouden wij dan de wapens opnemen en oorlog gaan voeren?

Anna: Ik snap dat wel, maar we kunnen toch niet stilzitten en dit zomaar laten gebeuren?

David: Oke..., maar denk je niet dat Jezus tegen elke oorlog is?

Anna: Ja, dat lijkt misschien wel zo, maar God heeft in het Oude Testament toch meerdere keren opdracht gegeven om oorlog te voeren. Betekent dat niet dat oorlog dus soms deel is van Gods plan?

Sarah: Ik weet niet of ik het met je eens ben.

Het beeld richt zich op de TV. De nieuwslezer op TV draait zijn hoofd en kijkt de tieners direct aan.

Nieuwslezer: Uhh, hey, hallo ... jullie daar. Ik merk dat jullie over een lastig onderwerp aan het praten zijn. Ik denk dat ik jullie wel een beetje kan helpen. Ik heb een paar vragen die jullie kunnen helpen om hierover na te denken. Willen jullie ze horen?

We richten ons weer op Sarah, David en Anna die aan praten zijn.

David: Praat hij nou tegen ons?

Sarah: Uhh, Ja, hoe...dit is echt raar,... maar waarom niet?

Anna: Ja, echt heel raar, maar laten we het doen.

We richten ons op de TV.

Nieuwslezer: Oké, sommige christen willen nooit deelnemen aan welke oorlog dan ook. Hoe worden mensen die niet willen deelnemen aan oorlogen genoemd?

We richten ons weer op Sarah, David en Anna die aan praten zijn.

David: Uhm, is dat niet pacifist?

Sarah: Inderdaad, dat is het.

Anna: Klopt, maar zij staan aan de verkeerde kant.

Sarah: Waarom? Luisteren ze niet gewoon naar Jezus? Hij was toch ook een pacifist?

David: Inderdaad. Zoals Sarah eerder al zei, riep hij op om de andere wang toe te keren.

Anna: Ja, dat deed hij wel, maar het ligt toch wat ingewikkelder. Hij wees bijvoorbeeld soldaten niet af als slechte mensen.

We richten ons op de TV.

Nieuwslezer: Het antwoord is inderdaad pacifist. Niet alle christenen zijn pacifisten. Er zijn ook christen die geloven in een rechtvaardige oorlog. Weten jullie wat een rechtvaardige oorlogstheorie is?

We richten ons weer op Sarah, David en Anna die aan praten zijn.

David: Uh Ik heb echt geen idee.

Anna: Het is het idee dat als een land een rechtvaardige reden heeft om oorlog te voeren en volgens rechtvaardige principes deze strijd voert, dat die oorlog dan rechtvaardig mag worden genoemd.

David: Maar zijn oorlogen niet altijd gewelddadig en daarom slecht? Ik herinner dat we eens met je vader spraken over het gebruiken van geweld.

Sarah: Je hebt gelijk. Jezus liet dit in zijn eigen leven ook zien. Hij gebruikte zelf nooit geweld, maar vergaf wie geweld tegen hem gebruikten.

In plaats van te vechten, zouden we nederig moeten

worden en vergevingsgezind zijn tegenover anderen.
We richten ons op de TV.

Nieuwslezer: Ja, je hebt het juist uitgelegd. Dat zijn de essentiële delen van de rechtvaardige oorlogstheorie. Wat vinden jullie van de volgende uitspraak: "Jezus wordt als een strijder neergezet in de Bijbel."

We richten ons weer op Sarah, David en Anna die aan praten zijn.

Sarah: Dat is sowieso niet waar. Ik kan me niet voorstellen dat Jezus als een strijder wordt voorgesteld.

David knikt met zijn hoofd

David: Nee, ik ook niet.

Anna: Maar toch is het waar. Jezus wordt toch als een strijder voorgesteld in het Boek Openbaring?

David lijkt verrast te zijn.

David: Wat?! Ik dacht dat Jezus een pacifist was?

Anna: Nee, dat is hij niet. En als Jezus zelf wordt gepresenteerd als iemand die wapens gebruikt, dan is het misschien oké als wij dat in sommige omstandigheden ook doen.

Sarah: Welke omstandigheden? Waar trekken we de grens? Ik denk niet dat we dat eerlijk kunnen doen. Dus moeten we geen risico nemen en geen oorlog voeren.

David: Ik dacht hetzelfde. Een beeld van Jezus als strijder is geen rechtvaardiging voor oorlog.

Anna: Ja, maar Jezus prijst ook de vredestichter. Misschien kan oorlog wel dienen als een laatste manier om vrede te brengen, denk je niet?

Sarah: Mm, dat kan wel zo zijn. Maar ik ben er nog niet over uit.

We richten ons op de TV.

Nieuwslezer: Oh, de verbinding wordt steeds slechter... Laten we teruggaan naar de hoofdvraag. Moeten we helpen in deze oorlog?

We richten ons weer op Sarah, David en Anna die aan praten zijn.

Anna: Mmm, het is ingewikkelder dan ik dacht, maar ik denk nog steeds dat wij christenen sommige oorlogen kunnen goedkeuren. Het beschermen van wie in nood zijn en het voorkomen van meer geweld zijn rechtvaardige redenen.

Sarah: Ik weet het nog steeds niet. Oorlogen en andere gewapende conflicten leiden tot heel veel leed. Dat kun je dus nooit beschrijven als goed. Daarentegen waren het wel de Geallieerden die Europa bevrijdden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Aan de andere kant roept Jezus ons op ons niet te bewapenen.

David: Kijk, ik geloof dat we als christenen niet kunnen zeggen dat we anderen altijd moeten beschermen, zelfs door te vechten in een gewapend conflict.

We moeten eerder dingen doen om het lijden te verminderen en om te helpen om het geweld te stoppen.

We richten ons op de TV.

Nieuwslezer: Oké, wat jullie hebben gezegd is allemaal heel waardevol. Het is inderdaad niet eenvoudig. Er zijn een hele hoop vragen bij dit onderwerp waar je over na kan denken. Laten we afspreken dat we geen overeenstemming hebben bereikt. Maar dit weerhoudt ons er niet van om verder over dit onderwerp na te denken en te praten.

We richten ons weer op Sarah, David en Anna die aan praten zijn.

David: Inderdaad, we moeten voor nu onze verschillende meningen maar accepteren.

Sarah: Zeker, maar zijn we het wel met elkaar eens dat Jezus navolgen betekent dat we hoop mogen brengen in moeilijke situaties, waaronder ook mogelijke oorlogen?

Anna: Ja, daar ben ik het zeker mee eens.

4.10 BIBLIOGRAFIE

4.4 De wereld van de bijbel

Beale, G. K. 2015. *Revelation: A Shorter Commentary*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.

Craig S. Keener, *The IVP Bible Background Commentary: New Testament* (Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 1993), Op.

4.5 De wereld van het verhaal

Bell, Daniel M. 2009. *Just War as Christian Discipleship: Recentering the Tradition in the Church Rather than the State*. Grand Rapids, MI: Brazos Press.

Brooks, Thom, ed. 2013. *Just War Theory*. Studies in Moral Philosophy, volume 4. Leiden ; Boston: Brill.

Corey, David D, and J. Daryl Charles. 2012. *The Just War Tradition: An Introduction*. Wilmington, Del.: ISI Books. <http://www.myilibrary.com?id=795869>.

Fiala, Andrew. 2018. "Pacifism." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, edited by Edward N. Zalta, Fall 2018. Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/pacifism/>.

Long, Jill. 2015. "What Is War? A New Point of View. " *Small Wars Journal*, May. <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/what-is-war-a-new-point-of-view>.

McKeogh, Colm. 1997. *The Political Realism of Reinhold Niebuhr: A Pragmatic Approach to Just War*. London: Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-25891-8>.

Wink, Walter. 2003. *Jesus and Nonviolence: A Third Way*. Facets. Minneapolis, MN: Fortress.

4.6 Discipelschap met een prijs: Het leven van Dietrich Bonhoeffer

"Cheap Grace – What Is It?" n.d. CompellingTruth.Org. Accessed March 29, 2021. <https://www.compellingtruth.org/cheap-grace.html>.

De Gruchy, John W., ed. 1999. *The Cambridge Companion to Dietrich Bonhoeffer*. Cambridge Companions to Religion. Cambridge ; New York: Cambridge University Press.

Metaxas, Eric. 2010. *Bonhoeffer: Pastor, Martyr, Prophet, Spy: A Righteous Gentile vs. the Third Reich*. Nashville: Thomas Nelson.

Moses, John A. 1999. "Dietrich Bonhoeffer as Conspirator Against the Hitler Regime: The Motivation of a German Protestant Revolutionary." *War & Society* 17, nr. 1: 25–40. <https://doi.org/10/ghnqgc>.

Nation, Mark, Anthony G Siegrist, and Daniel P Umbel. 2013. [Bonhoeffer the Assassin?: Challenging the Myth, Recovering His Call to Peacemaking](#).

Jelle Creemers (1978) is hoofddocent aan de Evangelische Theologische Faculteit, Leuven (België). Hij zit de vakgroep Godsdienstwetenschappen en Missiologie voor en coördineert het Institute for the Study of Freedom of Religion or Belief (ISFORB). Zijn onderzoek richt zich op minderheidsreligies in België en hun relaties met de staat en de samenleving. Hij doceert godsdienstsociologie en oecumenica. Hij is lid van het Comité PEGO, de inrichtende instantie van het Protestants-Evangelische Godsdienstonderwijs in Vlaanderen.

Samuël Velinga (Rotterdam, 1996) is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Evangelische Theologische Faculteit, Leuven (België) bij de vakgroep Godsdienstwetenschappen en Missiologie. Hij studeerde af aan de Universiteit Utrecht (Nederland) met een bachelor- en masterdiploma in Onderwijswetenschappen. Momenteel volgt hij een masteropleiding in Theologie en Religiewetenschappen aan de ETF Leuven.

EDUC8 Consortium

Dit boek is gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid - Politie van de Europese Unie.

9 789464 449075 >